

ҚҰРАЛЫ АҚЫЛДЫ
НАВИГАТОР

Бұл құрал World Vision International әзірлеген «Ақылды навигатор» құралының кеңейтілген нұсқасының бейімделген түрі болып табылады.

Түпнұсқаны бейімдеуге баспагердің рұқсаты Winrock International ұйымы іске асыратын USAID «Орталық Азиядағы қауіпсіз көші-қон» жобасының шеңберінде алынды.

This publication is made possible by the support of the American people through the United States Agency for International Development (USAID). The contents are the sole responsibility of Winrock International and do not necessarily reflect the views of USAID or the United States Government.

Данное пособие опубликовано благодаря поддержке американского народа, оказанной при содействии Агентства США по международному развитию (USAID). Содержание этого документа является исключительной ответственностью Winrock International и не обязательно отражает позицию USAID или Правительства США.

Бұл құрал Америка Құрама Штаттарының Халықаралық даму агенттігінің (USAID) жәрдемдесуімен, америкалықтардың қолдауы арқасында жарияланды. Құжаттың мазмұны үшін Winrock International ұйымы ғана жауапты және USAID немесе АҚШ Үкіметінің ұстанымына сәйкес болмауы мүмкін.

Original publication, designed for the Southeast Asia region, was developed by World Vision End Trafficking in Persons (ETIP) Programme with funding from Australian Aid in 2014. This 2021 adaptation for Kazakhstan has been developed by the USAID Safe Migration in Central Asia Program implemented by Winrock International in consultation with Kazakh NGO partners (Rodnik, Sana Sezim, Daris, Meierim, Taldykorgan Women Center, Zhariya) and incorporates updated information relevant for the Central Asia region.

Оңтүстік-Шығыс Азияға арналған бастапқы басылымды World Vision ұйымы 2014 жылы Australian Aid қаржыландырған «Адам саудасын тоқтатайық (ETIP)» бағдарламасы аясында әзірледі. Бұл басылым 2021 жылы Қазақстан үшін USAID «Орталық Азиядағы қауіпсіз көші-қон» (SMICA) бағдарламасымен, Қазақстанның үкіметтік емес ұйымдарының («Родник» ҚҚ, «Сана сезім» әйелдер бастамаларының құқықтық орталығы» ҚБ, «Дәріс» ҚБ, «Мейірім» ҚБ, «Әйелдергі қолдау жөніндегі Талдықорған өңірлік орталығы» ҚБ, «Жария халықаралық орталығы» ҚҚ) қатысуымен «Winrock International» іске асыратын бағдарламамен бейімделген және Орталық Азия өңірі үшін жарамды жаңартылған ақпаратты қамтиды.

МАЗМҰНЫ

ТЕРМИНДЕР ЖӘНЕ ҚЫСҚАРТУЛАР 4

СЕССИЯ 1:
ЖАСТАР КЛУБЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ. ӨМІР ТУРАЛЫ ОЙЛАР 11

СЕССИЯ 2:
АДАМ САУДАСЫ ДЕГЕНІМІЗ НЕ? КӨШІ-ҚОН ДЕГЕНІМІЗ НЕ?
БАЛАЛАР ЕҢБЕГІ ЖӘНЕ БАЛАЛАРДЫ САТУ. БАЛАЛАРДЫ
ЖЫНЫСТЫҚ ПАЙДАЛАНУ МАҚСАТЫНДА САТУ 23

СЕССИЯ 3:
ГЕНДЕРЛІК КЕМСІТУШІЛІК ЖӘНЕ ӘЙЕЛДЕРДІң ТӘУЕКЕЛ ТОБЫНА ТҮСУІ 39

СЕССИЯ 4:
БАЛА ҚҰҚЫҒЫ. МИГРАНТ БАЛАЛАРҒА ҚАТЫСТЫ ҚАТЕРЛЕР,
СТИГМА ЖӘНЕ КЕМСІТУШІЛІК. ИНТЕРНЕТТЕГІ ҚАУІПСІЗДІК 53

СЕССИЯ 5:
АДАМ САУДАСЫНЫҢ ҚАТЕРІ НЕЛІКТЕН БАРЛЫҚ ЖЕРДЕ БАР. АДАМ
САУДАСЫМЕН АЙНАЛЫСАТЫҢДАРДЫҢ МИГРАНТТАРҒА ҚОЛДАНАТЫН
АЙЛА-АМАЛДАРЫ. АДАМ САУДАСЫМЕН АЙНАЛЫСАТЫҢДАРДЫ
ҚАЛАЙ ТАҢУҒА БОЛАДЫ 65

СЕССИЯ 6:
ПІКІРІН БІЛДІРУ. ТЫҢДАЙ БІЛУ. ЭМОЦИЈАНЫ БАСҚАРУ 75

СЕССИЯ 7:
ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУ ДАҒДЫЛАРЫ. ҚОСЫМША АҚПАРАТТЫ ҚАЙДАН
ЖӘНЕ ҚАЛАЙ АЛУҒА БОЛАДЫ 89

СЕССИЯ 8:
«ҚАУІПСІЗ КӨШІ-ҚОН» БОЙЫНША БАҚЫЛАУ ТІЗІМІ. ЖОЛДАҒЫ ҚАУІПСІЗДІК.
КЕЛГЕННЕН КЕЙІНГІ ІС-ҚИМЫЛДАР. КӨШІ-ҚОН ТУРАЛЫ МИФТЕР 97

СЕССИЯ 9:
АДАМ САУДАСЫНДА ЕСІРТКІ МЕН АЛКОГОЛЬДІ ҚОЛДАНУ.
АДАМ САУДАСЫНЫҢ ҚҰРБАНЫ БОЛҒАН ЖАҒДАЙДА НЕ ІСТЕУ КЕРЕК?
ОЙ-ТОЛҒАНЫСТАР, КӨШІ-ҚОННЫҢ ҚАУІПСІЗ ЖОЛЫ 115

СЕССИЯ 10:
ЖҰМЫС НЕ ҮШІН ҚАЖЕТ ЖӘНЕ ОНЫ ҚАЛАЙ ТАБУҒА БОЛАДЫ 127

СЕССИЯ 11:
ӨЗ БІЛІМІН БАСҚАЛАРҒА БЕРУ.
ӨЗ ҚОҒАМДАСТЫҒЫҢДАҒЫ ІС-ШАРАЛАР 133

ТЕРМИНДЕР ЖӘНЕ ҚЫСҚАРТУЛАР

БҰҰ — Біріккен Ұлттар Ұйымы – жалпыға ортақ бейбітшілік пен әлеуметтік прогресс үшін біріккен тәуелсіз елдердің бірегей ұйымы. Ұйымның ресми қалыптасқан күні 1945 жылғы 24 қазан, ал 51 ел оның негізін қалаушылар болып саналады.

БҚК — Біріккен Ұлттар Ұйымының Бала құқықтары туралы Конвенциясы, балалардың құқықтарын қорғауға міндеттеме алған елдердің ратификациялаған маңызды келісімі. Бала құқықтары туралы Конвенцияда балалардың кім екендігі түсіндіріледі, сондай-ақ олардың барлық құқықтары мен міндеттері санамаланады.

ҰЕҰ¹ — ортақ мақсаттарға жету үшін азаматтар және (немесе) мемлекеттік емес заңды тұлғалар Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес ерікті негізде құрған коммерциялық емес ұйым (саяси партияларды, кәсіптік одақтарды және діни бірлестіктерді қоспағанда).

ХҚКО — Қазақстан Республикасында орналасқан Халыққа қызмет көрсету орталығы (ХҚКО), ерекше мемлекеттік орган деп аталады. Ол 2007 жылы ашылды. Оның негізгі міндеті елдің барлық азаматтарына «бір терезе» жүйесі арқылы мемлекеттік сипаттағы әртүрлі көрсетілетін қызметтерді ұсыну болып табылады.

БАҚ — бұқаралық ақпарат құралдары – үлкен аудиторияны қамтитын ақпаратты (ауызша, дыбыстық, көрнекі) жеткізу құралы.

Виза² — консулдық қызмет қызметкерінің, қызметкер виза беру кезінде паспорттың немесе жеке куәліктің иесін оның заңнамасына сәйкес елге кіруге рұқсат етілген азаматтығы жоқ санатқа жатады деп санайтындығын растауы (паспортта немесе жеке куәлікте). Визада елге кіру өлшемшарттары көрсетіледі. Халықаралық тәжірибе ICAO/ИКАО (Халықаралық азаматтық авиация ұйымы) стандарттарына жауап беретін, сондай-ақ қорғау құралдары бар стикерлерде басылған арнайы құрылғылармен оқылатын виза беру жағына қарай ілгерілеп келеді.

Ішкі көші-қон³ — адамдардың елдің бір өңірінен екінші өңіріне жаңа тұрғылықты жер іздеу мақсатымен немесе ниетімен көшуі. Мұндай көші-қон уақытша немесе тұрақты болуы мүмкін. Ішкі мигранттар қоныс аударады, бірақ олар шыққан елінің аумағында қалады (мысалы, ауылдық жерлерден қалаларға көші-қон).

¹ Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрінің 2016 жылғы 19 ақпандағы № 51 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2016 жылы 1 наурызда № 13355 болып тіркелді. Үкіметтік емес ұйымдарымен өз қызметі жөніндегі мәліметтерін ұсыну және олар туралы дерекқорды қалыптастыру қағидаларын бекіту туралы

² Еуропалық Одақтың қаржылық қолдауымен құрастырылған көші-қон терминологиясының анықтамалығы. 14-бет.

³ Сонда.

Кіру⁴ — шетелдіктің шет мемлекеттің аумағына кез келген кіруі, ерікті немесе мәжбүрлі, заңды немесе заңсыз түрде.

Шығу визасы⁵ — мерзімі өткен визалары бар және оларды елден шығар алдында ұзартуы қажет адамдарға берілетін виза.

Мәжбүрлі көші-қон⁶ — көші-қонға мәжбүрлеу элементі, соның ішінде табиғи немесе техногендік себептердің салдарынан өмір сүруге және тіршілік етуге қауіп төндіретін көші-қон ағындарын сипаттау үшін қолданылатын жалпы термин (мысалы, босқындар немесе ел ішінде қоныс аударған адамдар, сондай-ақ табиғи немесе экологиялық апаттар, химиялық немесе атомдық авариялар, аштық немесе даму бағдарламалары салдарларынан қоныс аударуға мәжбүр болған адамдар).

Гендер⁷ — әртүрлі жыныстағы адамдардың алған, әлеуметтік тұрғыдан бекітілген мінез-құлқы; саясат, экономика, құқық, идеология мен мәдениет, білім және ғылымды қоса алғанда, ерлер мен әйелдер арасындағы қатынастардың өмірдің барлық салаларында көрініс табатын әлеуметтік қыры.

Гендерлік кемсітушілік⁸ (тікелей, жанама) — адамдардың жыныстық белгісі бойынша құқықтары мен мүдделерін шектейтін кез келген айырмашылық, алып тастау немесе артықшылық; ерлер мен әйелдердің саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени, азаматтық немесе қоғамдық өмірдің кез келген басқа салаларында тең құқылығын тануды, пайдалануды немесе жүзеге асыруды әлсіретуге немесе одан айыруға бағытталған.

Гендерлік ескі нанымдар — белгілі бір жыныстық тегімен және «жыныстардың мақсатымен» деп аталатын өзара байланысты артықшылық немесе кембағалдық болуы туралы таптаурындар.

Гендерлік таптаурындар — лайықты «әйелдік» және «еркектік» мінез-құлық, олардың мақсаты, әлеуметтік рөлдері мен қызметі туралы қоғамда жалпыға бірдей қабылданған орнықты көзқарастар.

Государство⁹ — белгілі бір аумақты құқықтық юрисдикцияға және тиімді бақылауға ие саяси құрылым, тұрақты тұратын халық үшін ұжымдық шешім қабылдау өкілеттіктері, заңды күш қолдану монополиясы және халықаралық құқықтың басқа субъектілерімен ресми деңгейде өзара әрекеттесетін немесе өзара әрекеттесу мүмкіндігі бар халықаралық танылған үкімет. Халықаралық құқық мақсаттары үшін мемлекеттіліктің өлшемшарты тұрақты тұратын халықтың болуы, белгілі бір аумақ, үкімет және басқа мемлекеттермен халықаралық қатынастарды қолдау мүмкіндігі болып саналады (Мемлекеттердің құқықтары мен міндеттері туралы конвенцияның 1-бабы, 1933 ж.).

⁴ Сонда. 20 бет.

⁵ Сонда.

⁶ Сонда.

⁷ Балалар еңбегі бойынша терминдер мен негізгі ұғымдар сөздігі. Джакубова Н.И.

⁸ Сонда.

⁹ Еуропалық Одақтың қаржылық қолдауымен құрастырылған көші-қон терминологиясының анықтамалығы. 22 бет.

Азаматтық¹⁰ — адам мен мемлекет арасындағы құқықтық байланыс. 1955 жылғы Ноттебом ісіндегі БҰҰ-ның Халықаралық соты азаматтықты «...құқықтық байланыс, оның негізінде әлеуметтік қосылу фактісі, өзара құқықтар мен міндеттердің болуымен қатар өмір сүру, мүдделер мен сезімдердің шынайы байланысы...» деп анықтады. Ол (азаматтығы) берілген адам тікелей заң бойынша немесе биліктің әрекеті нәтижесінде, кез келген басқа мемлекетке қарағанда азаматтық алған елдің халқымен тығыз байланысты. Азаматтық туралы заңдардың қайшылықтарына байланысты кейбір мәселелерді реттейтін 1930 жылғы Гаага Конвенциясының I-бабына сәйкес: «әрбір мемлекет өз заңдарына сәйкес өзінің азаматы болып табылатын адамдарды өзі анықтайды. Бұл заңдарды басқа мемлекеттер азаматтық саласында жалпыға бірдей танылған халықаралық конвенцияларға, халықаралық әдет-ғұрыптар мен құқық қағидаттарына сәйкес келеді деп тануға тиіс».

Балалар еңбегі¹¹ — баланың денсаулығына, біліміне, физикалық, ақыл-ой, рухани, моральдық немесе әлеуметтік дамуына зиян келтіретін кез келген жұмыс.

Кемсітушілік¹² — артықшылықты пайдаланатындар мен пайдаланбайтындар арасында негізделген айырмашылықтар болмаса да, барлық адамдарға бірдей тең көзқарастың болмауы. «Нәсілге, жынысқа, тілге немесе дінге» қатысты кемсітушілікке тыйым салынады (1945 жылғы БҰҰ Жарғысының I(3)-бабы). «...Әр адам, нәсіліне, түр-түсіне, жынысына, тіліне, дініне, саяси немесе басқа да наным-сенімдеріне, ұлттық, немесе әлеуметтік тегіне, мүліктік, тектік-топтық, немесе басқа да жағдайларға қарамастан осы Декларацияда жарияланған барлық құқықтар мен бостандықтарға алаңбай, бірдей тең ие болуы тиіс» (Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 2-бабы, 1948 ж.).

Адам саудасының құрбаны — осы бапта айқындалғандай, адам саудасына ұшыраған кез келген жеке тұлғаны білдіреді (2005 жылғы Адам саудасына қарсы іс-қимыл туралы Еуропа Кеңесінің Конвенциясы, 4 (а)-бабы).

Кибербуллинг¹³ — цифрлық технологияларды қолдану арқылы жәбірлеп-қудалау. Кибербуллинг әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде, ойын платформаларында және ұялы телефондарда орын алуы мүмкін. Бұл мақсатты мінез-құлық үлгісі, ол қудалау объектісіне айналған адамды қорқыту, жәбірлеу немесе масқаралау міндетін қояды.

Құлдық — меншік құқығының белгісі немесе олардың кейбіреулері оған қатысты жүзеге асырылатын адамның жай-күйі немесе жағдайы (1926 жылғы Құлдыққа қатысты конвенцияның I-бабы, 1953 жылғы Құлдыққа қатысты конвенцияға түзетулер енгізген хаттама). Осылайша, құлдықтың негізгі элементі – біреудің өміріне иелік ету немесе бақылау жасау, қозғалысты мәжбүрлеу және шектеу, сондай-ақ жұмыс берушіден кету немесе өзгерту мүмкіндігінің болмауы (мысалы, дәстүрлі құлдық еңбек, мәжбүрлі еңбек, басыбайлық жағдай, еріксіз еңбек және жоралғылар мен діни мақсаттардағы құлдық).

¹⁰ Сонда. 26 бет.

¹¹ Сонда. 32 бет.

¹² Сонда.

¹³ ЮНИСЕФ-тің Беларусьтегі баспасөз орталығы: Кибербуллинг: бұл не және оны қалай тоқтатуға болады.

Тең мүмкіндіктер — құқықтар теңдігіне нақты қол жеткізу үшін қажетті құралдар мен жағдайлардың жүйесі.

Тең құқықтар — мемлекет кепілдік берген, Қазақстан Республикасының Конституциясында және басқа да заң актілерінде бекітілген, әйелдер мен еркектер үшін азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени және басқа да құқықтарды жүзеге асырудағы тең құқықтар.

Адамдарды сату¹⁴ — пайдалану мақсатында адамдарды күш қолданамын деп қорқыту немесе оны қолдану немесе мәжбүрлеудің, ұрлаудың, алаяқтықтың, азғырып көндірудің, алдаудың, билігін асыра пайдаланудың немесе жағдайының осалдығын пайдаланудың басқа нысандары арқылы не басқа адамды бақылайтын адамның келісімін алу үшін төлемдер немесе пайда түрінде параға сатып алу арқылы жүзеге асырылатын арбауды, тасымалдауды, тапсыруды, жасыруды немесе адамдарды алуды білдіреді. Пайдалануға, кем дегенде, басқа адамдарды жезөкше ретінде пайдалану немесе нәпсіқұмарлық пайдаланудың басқа нысандары, мәжбүрлі еңбек немесе қызметтер көрсету, құлдық немесе құлдыққа ұқсас әдет-ғұрыптар, бағынышты жағдай немесе адам органдарын кесіп алу кіреді.

Ақылды навигатор — бұл жастарға қауіпсіз көші-қонды үйрететін және адам саудасының қатерлерімен таныстыратын өмірлік дағдылар жөніндегі құрал.

Адам саудасымен айналысатын адам — алдау, мәжбүрлеу және/немесе қанаудың басқа да нысандары арқылы экономикалық немесе басқа да пайда алу үшін адамдарды тасымалдайтын делдал. Адам саудасымен айналысатын адамның бастапқыдан көздеген мақсаты адамды пайдалану және пайда табу немесе қанаудан пайда табу.

Миграция (көші-қон) — халықтың халықаралық шекара арқылы немесе ел ішінде қозғалу процесі. Көші-қон олардың ұзақтығына, құрамына және себептеріне қарамастан қоныс ауыстырудың кез келген түрін қамтиды; көші-қон босқындардың, қоныс аударылғандардың, мәжбүрлі түрде қоныс аударушылардың және экономикалық көшіп-қонушылардың қозғалысын қамтиды.

Мигрант (көшіп-қонушы) — халықаралық деңгейде жалпы қабылданған анықтама жоқ. Әдетте «мигрант» термині көші-қон туралы шешімді «жеке ыңғайлылық» себептері бойынша және сыртқы мәжбүрлеу факторының араласуынсыз еркін қабылдайтын барлық жағдайларды қамтиды деп саналады. Бұл термин басқа елге немесе өңірге көшіп келген адамдар мен отбасы мүшелеріне олардың материалдық немесе әлеуметтік жағдайларын жақсарту және өздері немесе отбасы үшін келешегін жақсарту үшін қолданылады.

Халықаралық көші-қон — басқа елде тұрақты немесе уақытша тұру мақсатында шыққан елінен немесе әдеттегі тұратын елінен кететін адамдардың қоныс аударуы. Бұл ретте мигранттар халықаралық шекарадан өтеді.

¹⁴ Біріккен Ұлттар Ұйымының Трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы конвенциясын толықтыратын Адамдарды, әсіресе әйелдер мен балаларды сатудың алдын алу мен жолын кесу және ол үшін жазалау туралы хаттама.

Заңсыз келу¹⁵ — қабылдаушы мемлекетке заңды түрде келуге арналған қажетті талаптарды сақтамай шекарадан өтуді білдіреді.

Заңсыз әкелу¹⁶ — тікелей немесе жанама қандай да бір қаржылық немесе өзге де материалдық пайда алу мақсатында қандай да бір қатысушы мемлекетке оның азаматы болып табылмайтын немесе оның аумағында тұрақты тұрмайтын кез келген адамның заңсыз кіруін қамтамасыз етуді білдіреді. Заңсыз әкелу, адам саудасымен салыстырғанда адам құқықтарын пайдалану, мәжбүрлеу немесе бұзу элементтерін қамтымайды.

Палермо хаттамалары — Біріккен Ұлттар Ұйымының Трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы конвенциясына қосымша хаттамалар (2000 ж.): Мигранттарды құрлық, теңіз және әуе арқылы заңсыз әкелуге қарсы хаттама; Адамдарды, әсіресе әйелдер мен балаларды сатудың алдын алу, жолын кесу және жазалау жөніндегі хаттама; Атыс қаруының, оның құрамдас бөліктері мен компоненттерінің, сондай-ақ оның оқ-дәрілерінің заңсыз дайындалуына және айналымына қарсы хаттама.

Паспорт — паспортты берген елдің азаматы ретінде адамның жеке басын куәландыратын мемлекеттік құжат, бұл иесінің осы елге оралу құқығының дәлелі. Дәстүрлі түрде Батыс елдерінде паспорттар ішкі жеке куәлік ретінде емес, шетелге сапар жасау үшін қолданылады. Паспорт — бұл халықаралық қабылданған құжат немесе азаматтықтың дәлелі, дегенмен оның дәлелді мәні тек *prima facie* (яғни теріске шығарылмаған жағдайда дәлелденген) болып табылады.

Бала¹⁷ — он сегіз жасқа (кәмелетке) толмаған адам.

Адам құқықтары¹⁸ — бостандықтар мен игіліктер, олар туралы қазіргі құндылықтар мен жетістіктерге сәйкес барлық адамдар өздері тұратын қоғамдағы «құқық ретінде» мәлімдей алады. Бұл құқықтар 1948 ж. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясынан және 1966 ж. Экономикалық, әлеуметтік және мәдени, сондай-ақ азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактілерден тұратын Адам құқықтары жөніндегі халықаралық билде бар. Бұл құқықтар басқа халықаралық шарттарда да бекітілді.

Паспорт — шет мемлекет немесе халықаралық ұйым ұсынған және мемлекеттік шекараны кесіп өтуге құқық беретін халықаралық танылған жол жүру құжаты.

Эксплуатациялау¹⁹ — кем дегенде, басқа адамдарды жезөкше ретінде пайдалану немесе нәпсіқұмарлық пайдаланудың басқа нысандары, мәжбүрлі еңбек немесе қызметтер көрсету, құлдық немесе құлдыққа ұқсас әдет-ғұрыптар, бағынышты жағдай немесе адам органдарын кесіп алу кіреді.

¹⁵ Мигранттарды құрлық, теңіз және әуе арқылы заңсыз әкелуге қарсы хаттаманың 3-б., а) т., 2000 ж.

¹⁶ Біріккен Ұлттар Ұйымының Трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы конвенциясын толықтыратын Мигранттарды құрлық, теңіз және әуе арқылы заңсыз әкелуге қарсы хаттаманың 3-б., а) т., 2000 ж.

¹⁷ «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңы

¹⁸ Әйелдерді кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенция 1979 ж., Нәсілдік кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы халықаралық конвенция, 1965 ж.

¹⁹ Біріккен Ұлттар Ұйымының Трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы конвенциясын толықтыратын Адамдарды, әсіресе әйелдер мен балаларды сатудың алдын алу мен жолын кесу және ол үшін жазалау туралы хаттаманың 3-б., а) т., 2000 ж.

Балаларды қанау — 1989 жылғы Бала құқықтары туралы Конвенцияға және 1999 жылғы Бала еңбегінің ең нашар түрлеріне тыйым салу және оларды жою жөніндегі шұғыл шаралар туралы конвенцияға сәйкес балаларды қанау мыналарды қамтиды: экономикалық қанау (олардың денсаулығына қауіп төндіретін немесе білім алуына кедергі келтіретін немесе денсаулығына зиян, дене бітімінің, ақыл-есінің жетілуіне, рухани және моральдық, әлеуметтік жағынан дамуына нұқсан келтіретін кез келген жұмыстар), нәпсіқұмарлық қанау (заңсыз нәпсіқұмарлық қатынастарда, жезөкшелікте, балалар порнографиясында пайдалану), ұрлау, балаларды сату немесе олардың контрабандасы, балаларды қанаудың кез келген өзге де түрі

Сессия I: ЖАСТАР КЛУБЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

ӨМІР ТУРАЛЫ
ОЙЛАР

МАҚСАТЫ

Қатысушыларға бір-бірін білуге көмектесу, топтық жұмыстың міндеттері мен қағидалары туралы көбірек ақпарат алу, қатысушылардың адам саудасы туралы білімін анықтау үшін алдын ала тестілеу жүргізу және болашаққа алғашқы қадамдарын жасау кезінде неғұрлым саналы болуға көмектесу.

УАҚЫТЫ

1 сағат 30 мин.

ИНВЕНТАРЬ

Ақпараттық материалдар.
Жаттығулар, схемалар, таныстырылымдар, видеолар.

КІРІСПЕ

Сәлемдесу – 10 минут

ZOOM интернет-платформасына қосылыңыз. Трансляцияға барлық қатысушылардың қосылғанына, күту залында ешкім қалмағандығына көз жеткізіңіз. Барлығынан камераларды қосуды сұраңыз және динамик пен микрофонның жұмыс істеп тұрғанын тексеріңіз.

Қатысушылардың бір-бірімен және нұсқаушымен танысуы. Нұсқаушы өзінің аты-жөнін таныстырады және қатысушылармен кезекпен танысады. Танысу кезінде өз есіміңізді айту және өзіңіз туралы бұрын аудиторияның ешқайсысына белгілі болмаған фактіні айту ұсынылады (аудитория немесе топ бір-бірімен таныс, сондықтан қатысушы туралы жаңа факт қатысушылардың назарын аударуы мүмкін).

Тренинг регламенті мен қағидаларын енгізу. Бұл шаралар қатысушылардың ықтимал қалаусыз әрекеттерін болдырмауға және маңызды ұйымдастырушылық мәселелерді алдын ала келісуге мүмкіндік береді. Тренингте қолданылатын қағидалардың сипаттамасы.

Үзілістерден кейін уақытында оралыңыз, ал ең жақсысы олардың аяқталуына бірнеше минут қалғанда келу керек. Тренинг басталмас бұрын 10-15 минут ерте келген абзал.

Ұялы телефонды өшіріңіз. Барлық қатысушылардың телефондарды өшіргені немесе үнсіз режимді қосқаны жөн. Егер қоңырауға жауап беру қажет болса, қатысушы әріптестерін алаңдатпай бөлмеден ақырын ғана шығуы тиіс.

Белсенділік қағидасы. Тапсырманы орындау мен талқылауға бәрі белсенді қатысады. Қатысушыларды, жаттығуды орындаудан бас тартуға болмайтындығын және кез келген жағдайда әркім өз күшін байқап көруі керектігін ескертіңіз.

Қазір және осы жерде. Жұмыс барысында қатысушылар дәл осы сәтте маңызды мәселелерді ғана талқылайды. Біз өткенімізді еске алмауға, болашағымызды болжамауға тырысамыз. Бұл қағида шын мәнінде өзекті мәселені ғана қарастырып, уақытымызды бос болжамдарға жұмсамауға көмектеседі.

Семинарды өткізу қағидалары

Қатысушылардан топ үшін негізгі ережелер туралы ойластыруды сұраңыз. Олардың ұсыныстарын қағазға жазып алыңыз. Төмендегі қағидалар ескерілмеген болса, оларды тізімге қосыңыз:

- Біздің өзіміз туралы айтқандарымыздың барлығы жеке болып табылады және топ ішінде қалады;
- Топ ішіндегі достарымыздың бөліскен ақпаратты басқа адамдарға айтпаймыз;
- Өзін жайсыз сезінген жағдайда, әркімнің сөйлемеуге және қатыспауға құқығы бар;
- Әркімге өз ойын айтуға мүмкіндік беріледі;
- Қатысушы сөйлеп жатқанда басқалары тек тыңдайды;
- Ешкім ренжіспейді, екінші бір адамның намысына тимейді;
- Ешкім мүмкіндігінше клуб сессиясын жібермеуге тырысады.

ЖАСТАР КЛУБЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

ӨМІР ТУРАЛЫ ОЙЛАР – 20 минут

Жастар клубы студенттерді апта сайын немесе айына екі рет өтетін және 20-30 шақты жастарды қамтыған қызықты интерактивті шараларға қатысуға мүмкіндік беретін кездесулерге (онлайн форматта өтетін) шақырады. Клуб кездесуі тәжірбиелі көшбасшылар жетекшілігімен өтеді, кейбір жаттығуларды жастардың белсенді мүшелері ұйымдастырады. Клуб кездесулері 4-5 ай шамасында өткізіледі.

Клубта төмендегі тақырыптар бойынша ақпараттар беріледі:

- өмірлік дағдылар, коммуникативті дағдылармен эмоцияны басқару дағдылары;
- адам саудасы;
- коммерциялық мақсатта жастарды жыныстық қанау;
- адам саудасымен күрес және адам құқығы туралы заңдар;
- гендерлік дискриминация және адам саудасы;
- есірткі, алкоголь және адам саудасы;
- қауіпсіз көші-қонды жоспарлау.

Қатысушыларды әр тармақпен танысуын сұраңыз. Бәрі керек па? Олардың мағынасы бар ма? Әділетті ме? Топтан, тізіммен толық танысып, қалдырғылары келетін қағидаларға дауыс беруін сұраңыз.

Қатысушыларға келесі сценарийді оқып беріңіз:

«Қош келдіңіздер! Тренинг тақырыптары туралы не білетіндеріңізді түсіну үшін мына нысанды толтырамыз. Аталған нысан біздің тренингтердің сапасын жақсартуға бағытталған. Сіздер бір немесе барлық сұрақтарға жауап беруге қиналсаңыздар ештеңе етпейді. Бұл тренингтің мақсаты – оны қалай жасау керек екендігін сіздерге үйрету. Қазір біз сіздерден оқу басында білгендеріңізбен, оқу соңында біліп шығатындарыңызды салыстыра алу үшін жай ғана бланкті толтыруды өтінеміз. Егер сіздер нұсқаушының сұрақтарды оқып және сіздердің жауаптарыңызды жазып алғанын қаласаңыздар, бізге айтыңыздар».

Қатысушыларға «Алдын ала тестінің» көшірмелерін таратыңыз немесе әрқайсысымен жеке сөйлесіп, сұрақтармен таныстырып, жауаптарын жазып алыңыз. Қатысушылар аяқтаған соң, үлгіні жинап алып, оқу соңындағы сауал үлгісімен салыстыру үшін сақтап қойыңыз.

СЕРГІТУ СӘТІ «ӨМІР ӨЗЕНІ» ЖАТТЫҒУЫ

Ұзын парақтар мен түрлі-түсті қаламдар таратыңыз. Бұл көрініс «Өмір өзені» деп аталып, олардың өмір тарихы туралы баяндайтындығын түсіндіріңіз. Бұл өзен қатысушыларға өз өмірін жақсы түсінуге және одан не қалайтындығын ұғынуға көмектеседі. Басты көңілді ойларын дұрыс жеткізу мен оқиғаларды баяндауға бөлетіндіктен, сурет салу дағдысы маңызды емес екендігін ескертіңіз.

Ең алдымен төмендегілерді ескере отырып, балалық шағын бейнелеу қажеттілігін түсіндіріңіз:

- өзінің отбасы;
- өз ауданы/алаңы;
- балалық шағындағы сүйікті ісі;
- балалық шағындағы өздері маңызды деп санайтын жақсы немесе жаман оқиғалар.

Әрі қарай қатысушылардан парақ ортасына қазіргі жағдайдағы өздерін бейнелеуді сұраңыз. Онда қарастырылуы мүмкін мәселелер:

- достары;
- сүйікті істері;
- өздерінің ойынша қолынан келетін істер;
- өмірлерінде өзгерткісі келетін нәрсе;
- өмірлерінің өздеріне әсер еткен жаман немесе жақсы аспектілері.

Жаттығу аяқталар кезде қатысушылардан өздері үміттенетін болашақтарын ұзын қағазға соңында бейнелеуді сұраңыз. Олар:

- қарым-қатынас;
- жұмыс;
- көңіл көтеру үшін не істейтіндері болуы мүмкін.

Қатысушылардан парақ ортасына қазіргі жағдайдағы өздерін бейнелеуді сұраңыз. Онда қарастырылуы мүмкін мәселелер: нұсқаушы барлық жазбаларды жинап алып, топқа ортақ өмір өзенін құруы қажет, ал жалпы ағымға кірікпейтіндерді бөлек ағыстар ретінде бейнелейді. Кішкентай ағыстарды оңай басқару мүмкін екендігін және оның бәріне ортақ үлкен өзен ағысына қалай әсер ететіндігін түсіндіріңіз. Бұл ой толғау барысында көрсетілген қауіп-қатерлерге салыстыру жүргізіп, сабақ барысында дәл сол қатерлерді талдауға мүмкіндік береді.

Қатысушылардан, суреттерінің астына өздері қалайтын болашаққа жету үшін қандай қадамдар жасай алатындығы туралы қысқаша жазуын өтініңіз.

Өз «Өмір өзенін» көрсеткісі келетіндер бар ма? — деп сұраңыз. Ешкімді мәжбүрлеменіз, қатысушылардың еркін әрекет етуіне (немесе етпеуіне) мүмкіндік беріңіз.

Бекіту – 20 минут

Қатысушыларды 6-8 адамнан тұратын топтарға бөліңіз. Топ болып бірігіп отыруын сұраңыз. Топтардан төмендегі мәселелерді қарастыруды сұраңыз. Бәрінің сөйлеу мүмкіндігі болуы қажеттілігін және «дұрыс» жауаптың жоқ екендігі туралы ескертіңіз.

- Адамдардың басым бөлігінде өмірлік мақсаты бар деп ойлайсыз ба? немесе көпшілік өмір ағысымен, жоспарсыз, өзен бетіндегі қағаз ретінде жүзіп жүр деп ойлайсыз ба?
- Неге адамдар кейде өз мақсаттарына жетеді, кейде жетпейді?
- Өмір мәні туралы айтып берулерін сұраңыз.

Оқиғаларын баяндаған соң әрбір қатысушыға күнделік пен қалам таратыңыз.

Күнделік – өз ойлары мен сезімдерін жазуға арналған кітап екендігін түсіндіріңіз. Ол жеке адамға тиесілі. Оны бөтен ешкім оқи алмайды. Оны тіпті нұсқаушы да оқымайды.

Күнделіктер – өмір туралы кітап екенін түсіндіріңіз, онда олар өздерімен болған оқиғаларды, не сезінгендерін немесе топтық жұмыс барысында талқыланған мәселелер мен заттар туралы, яғни кез келген нәрсе туралы жаза алады. Қатысушыларға қалаулары бойынша күнделіктеріне өмірлері туралы сурет те сала алатындығын айтыңыз. Кейбір жағдайда топпен жұмыс барысында нұсқаушы күнделікке нақты тақырып туралы жазба қалдыруын өтінуі мүмкін, бірақ қатысушылар жазғандарын топпен бөлісуге міндетті емес. Ол да жеке адамға тиесілі. Топқа қалған уақытта өмірлерін, мақсаттарын, және проблемаларын сипаттайтын жазба қалдыруды ұсыныңыз. Сессия соңында күнделіктерді жинап алып келесі сессияға дейін сақтап қойыңыз.

Кері байланыс – 10 минут

Қатысушылардан кері байланыс орнатып, кез келген сауалды қоюын және/немесе жазып жасырын түрде нұсқаушыға беруін сұраңыз.

Бәріне келгендері үшін алғыс білдіріңіз, клубтың келесі кездесуінің уақытын нақтылаңыз, екі сессияға қатысқан қатысушы екі жұлдызбен марапатталатындығын айтыңыз.

Қатысушылардан өз қоғамдастығындағы адамдар туралы ойлап, келесі сұрақтарға жауап беруін өтініңіз:

- Қалай ойлайсыз? Сіздің қоғамдастықтағы адамдардың мақсаттары бар ма?
- Олар қандай?

Нұсқаушылар қатысушылардан бұл сұрақтарды ескерту ретінде қағазға жазып алуларын өтінуіне болады.

Сессия қорытындысы – 5 минут

- Топ әртүрлі адамдарды да біріктіре алады.
- Өз өмірі туралы ойланып өзін тану пайдалы болуы мүмкін.
- Оған күнделіктер көмектесе алады. Күнделіктерді қатысушылардың өздері ғана оқи алады.

Аяқтау – 5 минут

Қатысушылармен кері байланыс орнатып, кез келген сауалды қоюын және/немесе жазып жасырын түрде нұсқаушыға беруін сұраңыз.

*Осы сессия «Өзіңді қалай ынталандыруға болады?» атты бейнематериалмен қамтылған

Үй тапсырмасы:

Келесі жылға жоспар құру (10-нан кем емес), сонымен қатар оған жету жолдарын көрсету.

Например:

Мысалы, мен бір жылда 5 кітап оқимын.
Оған жету жолдары – 1 күнде 1 тарау немесе 3-тен кем емес бет оқимын.

*Аппех 1 қосымшасында жаңа жылға мақсаттар үлгісі келтірілген.

Винрок Интернешнл (Winrock International)
«Орталық Азиядағы қауіпсіз көші-қон» жобасы

Тренингтен өткенге дейін толтырылатын сауалнама

САУАЛНАМА ТҮРІ

Тренингке дейін

АТАУЫ: _____

ҚЫЗМЕТ ТҮРІ
(БІЛІМ БЕРУ ІС-ШАРАСЫ, ДАҒДЫЛАР): _____

ӨТКІЗУ КҮНДЕРІ: _____

ӨТКІЗУ ОРНЫ: _____

НҰСҚАУШЫНЫҢ (-ЛАРДЫҢ) ЕСІМІ: _____

Құрметті қатысушы,

Аталған сауалнама құпия және қатысушылардың жеке нәтижелері еш жерде пайдаланылмайды. Нәтижелер тек тренингті бағалау үшін және келесі оқыту бағдарламаларын жақсарту мақсатында ғана пайдаланылады. Өті-неміз, қай нұсқаны толтырғаныңызды (тренингке дейін немесе кейін) көрсетіңіз.

Азаматтығы: Қазақстан

Ұлты/ Этностық тобы: _____

Сіз халықтың қай тобына жатасыз:

- Мигранттар Ықтимал мигранттар Адам саудасының құрбандары
 Тәуекел тобындағы адамдар Басқалар

Сіздің жынысыңыз:

- Еркек Әйел

Жасы: _____

Білімі: _____

Сіздің аты-жөніңіз: _____

Сіздің байланыс деректеріңіз: _____

АЛДЫН АЛА ТЕСТ СҰРАҚТАРЫ:

1. «Адам саудасы» нені білдіреді?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Адам саудасы – бұл адамдарды алдау немесе адам саудасының құрбандары кейіннен тастап кете алмайтындай қанайтын жұмыс түрлеріне мәжбүрлеу.
- b. Адамдарды жыныстық қанауға алдау немесе мәжбүрлеу жағдайы.
- c. Қайыр сұрау, органдарды сату және балалар еңбегі.

2. Кім адам саудасының құрбаны болуы мүмкін?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Тек ер адамдар.
- b. Әйелдер мен балалар.
- c. Ерлер, әйелдер және балалар.

3. Қыздардың/әйелдердің адам саудасының ықтимал құрбаны болмауы үшін олардың мүмкіндіктерін қалай кеңейтуге болады?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Қыздарға жұмыс орындарында жұмыс істеуге, өмірлік және техникалық дағдыларды үйретуге ықпал ету, сенімді ақпаратқа қол жеткізуге мүмкіндік беру, ер адамдар өз балаларына жауапкершілікті алуы және бұл жауапкершілікті тек әйелдерге қалдырмауы керек.
- b. Мектепті үздік аяқтап, жоғары оқу орнына түсу.
- c. Мектепті немесе жоғары оқу орнын бітіргеннен кейін бірден тұрмысқа шығу.

4. Сіз есірткінің адамдарға қалай әсер ететінін сипаттап бере аласыз ба?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Есірткі адамдарға мүлдем зиян тигізбейді.
- b. Есірткі денеге ұзақ мерзімді зиян келтіруі мүмкін, адамдар есірткінің тым көп мөлшерін қабылдауы, АИТВ және басқа да ауруларды жұқтыруы мүмкін. Есірткі адам әдетте бармайтын тәуекелге баруға да мәжбүр етуі мүмкін.
- c. Орташа дозадағы есірткі адамдар үшін өте қауіпті емес.

5. Балалар еңбегі адам саудасының бір түрі болып табылады. Осы тұжырым рас па?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Иә.
- b. Иә, егер бала тек қанауға ұшыраса.
- c. Жоқ.

6. Адам саудасымен айналысушылар қандай танымал амалдарды қолданады?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Адам саудасымен айналысушы дос болып көрінеді немесе көмектескі келетін болып көрінеді.
- b. Адам саудасымен айналысушы жалақысы жоғары жұмыс ұсынады.
- c. Адам саудасымен айналысушы мигрантты жұмысқа жалдау ақысын төлеуге мәжбүрлейді.
- d. Адам саудасымен айналысушы мигранттың жол ақысын төлейді.
- e. Адам саудасымен айналысушы мигрантқа қарызға ақша береді.
- f. Адам саудасымен айналысушы мигранттың жеке басын куәландыратын құжаттарды алып қояды.
- g. Адам саудасымен айналысушы мигрантты алдап фабрикаға жеткізеді.
- h. Жоғарыда айтылғандардың барлығы.

7. Паспорт дегеніміз не?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Паспорт – сіздің еліңіздің Үкіметі берген құжат, ол сізге еліңізге кіруге және шығуға мүмкіндік береді.
- b. Паспорт – бұл сіздің еліңіздің Үкіметі берген, жеке басыңызды куәландыратын құжат.
- c. Паспорт – бұл сіздің еліңіздің Үкіметі сақтауға берген құжат.

8. Виза дегеніміз не?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Виза – бұл басқа елге кіруге мүмкіндік беретін төлқұжаттағы мөр немесе жапсырма.
- b. Виза – бұл кіруге және шығуға рұқсат.
- c. Виза бір реттік және көп реттік болады.

9. Жұмыс визасы мен туристік визаның айырмашылығы неде?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Жұмыс визасы басқа елде заңды түрде жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Туристік виза тек елге баруға мүмкіндік береді және жұмыс істеуге құқық бермейді.
- b. Жұмыс және туристік визалар арасында ешқандай айырмашылық жоқ.
- c. Жұмыс визасы басқа елде тұрақты тұруға, жұмыс істеуге, оқуға және 10 жыл өмір сүруге құқық береді. Туристік виза тек елге баруға мүмкіндік береді және жұмыс істеуге құқық бермейді.

10. Жақсы сөйлесу дағдыларын сипаттай аласыз ба?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Адам басқа адамға құрмет білдіре отырып сөйлеседі және сонымен бірге өзінің құқықтарын жоққа шығармайды
- b.** Адам өз пікірін жұмсақ немесе сенімсіз түрде айтады, өзінің құқықтары мен қажеттіліктеріне қарағанда басқа адамның құқықтарына көбірек көңіл бөледі.
- c.** Адамды құрметтемейді, дөрекі немесе ашумен сөйлейді.

11. Жақсы тыңдаушының дағдыларын сипаттай аласыз ба?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Басқа адам не айтып жатқанына көңіл бөлудің орнына, өзің нені айтқың келетіні туралы ойлау.
- b.** Адамның айтқаны туралы ойлау, түсініксіз нәрсе туралы сұрақтар қою және жаңа айтылғанды өз сөзіңізбен қайталау.
- c.** Егер тарих шатасып жатса, онда бұл бөліктер тарихта болмаса да, оны анықтауға тырысу үшін оқиғаның бөліктерін ойластыруға болады.

12. Адамның мінез-құлқы оның адам саудасымен айналысушы екендігін көрсете алады?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Адам саудасымен айналысушылар тез дос табады, жеке сұрақтарды көп қоюы мүмкін, жоғарғы жалақы уәде етіп, сізді өзімен баруға үгіттеуі мүмкін.
- b.** Адам саудасымен айналысушыларды бірден тану мүмкін емес.
- c.** Адам саудасымен айналысушылар өте оғаш, қауіпті және әдепсіз әрекет ете алады.

13. Интернеттегі адам саудасымен айналысушыларды қалай тануға болады?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Адам саудасымен айналысушылар сенімен жасты адам ретінде танысуы мүмкін.
- b.** Жеке мәліметтерді (сурет, әлеуметтік желідегі жеке аккаунтыңның құпия сөзін) жіберуді сұрауы мүмкін.
- c.** Жоғарыда аталғандардың барлығы.

14. Дұрыс шешім қабылдау үшін не қажет екенін сипаттай аласыз ба?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Өзіңіз ойлаған тақырып туралы көбірек біліңіз, өзгерістер тізімін жасаңыз, тәуекелдер мен артықшылықтарды бағалаңыз.
- b.** Жақсы ойлауға және ойланып шешім қабылдауға тырысыңыз.
- c.** Туыстарыңызбен кеңесіңіз.

15. Жолда қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін қандай әрекеттер жасауға болады.

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Жол жүру құжаттарын заңды жолмен алуға тырысу, өз құжаттарының көшірмелерін отбасына қалдыру, қайтатын болса жолға ақшасы болуы керек, адамдар тобында саяхаттау, бейтаныс адамдарға күдікпен қарау, қоғамдық көлікті пайдалану, құжаттар мен ақшаны сенімді жерде сақтау.
- b.** Сақ болу, ақпаратты тексеру және бейтаныс адамдарға сенбеу.
- c.** Телефонды жаныңда ұстап, туыстарға жиі хабарласып тұру.

16. Адам саудасымен айналысушылардың құрбаны болсаңыз немесе қауіпті сезінсеңіз өз еліңіздегі қандай көмек телефонына хабарласасыз?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Жедел желі телефоны: 11616; полиция телефоны: 102.
- b.** Жедел желі телефоны: 11616.
- c.** Жедел полиция телефоны: 102.

17. Сіздің ойыңызша, адам саудасы туралы ақпаратты басқаларға қалай беруге болады?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Ол туралы әңгіме барысында және қоғамдағы іс-әрекет арқылы (әлеуметтік желілерді пайдалануды қосқанда). Бірін-бірі қолдап, қауіпсіз көші-қон бойынша тәжірбие алмасу үшін Facebook немесе Инстаграмда топ қатысушыларына ортақ парақша ашу.
- b.** Адам саудасы туралы қорқынышты әңгімелер айту.
- c.** Алынған ақпаратты бөлісе алатын адамдардың тізімін жасау.

Жауаптарыңызға рахмет!

**Сессия 2:
КӨШІ-ҚОН
ДЕГЕНІМІЗ НЕ?
АДАМ САУДАСЫ
ДЕГЕНІМІЗ НЕ?**

БАЛАЛАР ЕҢБЕГІ ЖӘНЕ
БАЛАЛАРДЫ САТУ

БАЛАЛАРДЫ
ЖЫНЫСТЫҚ
ПАЙДАЛАНУ
МАҚСАТЫНДА САТУ

2

МАҚСАТЫ

Қатысушылар адам саудасы және көші-қон ұғымдарының мәнін түсініп, оны қарапайым сөзбен түсіндіре алуы қажет. Қатысушылар бала еңбегі мен бала саудасы арасындағы айырмашылықты сипаттап, соның ішінде жыныстық қанау және үлкендер арасындағы еңбекпен қанау туралы мәселелерді талқылай алады.

УАҚЫТЫ

1 сағат 30 мин.

ИНВЕНТАРЬ

Ақпараттық материалдар.

Жаттығулар, кестелер, презентациялар, бейнематериал.

Суреттер.

Шағын топтарда жұмыс істеу үшін плакаттар мен түрлі-түсті маркерлер.

КІРІСПЕ

Сәлемдесу – 5 минут

Есімдерін атай отырып қатысушылармен амандасыңыз. Қатысып отырғандардың тізімін жасаңыз.

ZOOM интернет-платформасына қосылыңыз. Трансляцияға барлық қатысушылардың қосылғанына, күту залында ешкім қалмағандығына көз жеткізіңіз. Барлығынан камераларды қосуды сұраңыз және динамик пен микрофонның жұмыс істеп тұрғанын тексеріңіз.

Сергіту – 5 минут

Оқу құралындағы немесе нұсқаушы ұсынған тізімнен сергітуге арналған ойынды таңдаңыз.

Қайталау – 5 минут

- Байқадыңыз ба, сіздің қоғамдастықтағы адамдардың мақсаты бар ма екен?
- Сіздің жеке мақсаттарыңыз қандай?
- *Есте сақтаңыз: берілген сұраққа жауап беруді ұмытқандарды ұялтпаңыз.*
- *Жастар клубының қатысушыларға ұнағаны және оған келуді жалғастырулары маңызды.*

АДАМ САУДАСЫ ЖӘНЕ КӨШІ-ҚОН АНЫҚТАМАЛАРЫ – 30 минут

Қатысушыларды шеңбер құрып отырғызып, соңғы 20 жылда әлемнің қалай өзгергендігі туралы ойлануларын сұраңыз. Егер бұл сауалға жауап беру қиын болса, топтан өз қоғамдастығында, ауылында не ауданында соңғы үш жылда не өзгергендігін сипаттап беруді өтініңіз. Одан кейін сол өзгерістердің бірі – жұмыс іздеуші жастар санының тарихта болмаған деңгейде артып отырғандығы екендігін атап көрсетіңіз.

Топтағылардан, өз аудандарынан немесе тұрғылықты жерлерінен басқа жақта жұмыс істеу үшін кеткендерді білетіндер бар ма екенін сұраңыз.

Миграция (көші-қон) – халықтың халықаралық шекара арқылы немесе ел ішінде қозғалу процесі. Көші-қон олардың ұзақтығына, құрамына және себептеріне қарамастан қоныс ауыстырудың кез келген түрін қамтиды; көші-қон босқындардың, қоныс аударылғандардың, мәжбүрлі түрде қоныс аударушылардың және экономикалық көшіп-қонушылардың қозғалысын қамтиды.

Мигрант (көшіп-қонушы) – халықаралық деңгейде жалпы қабылданған анықтама жоқ. Әдетте «мигрант» термині көші-қон туралы шешімді «жеке ыңғайлылық» себептері бойынша және сыртқы мәжбүрлеу факторының араласуынсыз еркін қабылдайтын барлық жағдайларды қамтиды деп саналады. Бұл термин басқа елге немесе өңірге көшіп келген адамдар мен отбасы мүшелеріне олардың материалдық немесе әлеуметтік жағдайларын жақсарту және өздері немесе отбасы үшін келешегін жақсарту үшін қолданылады.

Қатысушылардан «көші-қон» сөзін естігенде ойларына ең алдымен не келетінін сұраңыз. Қатысушылар ұсынған сөздерді қағазға жазыңыз немесе олардан «көші-қон» сөзін немен байланыстыратындығы туралы сурет салып көрсетуін сұраңыз. Сөздер мен суреттерді бәріне көрінетін жерге орналастырыңыз. Мүмкін, қатысушылар тапсырманы орындап жатқанда қарап, ойланулары үшін көші-қон сөзінің анықтамасын жазып қойған тиімдірек болар.

Көші-қонның кей жағдайда оң көрініс болуы мүмкін екендігін, яғни ол жастарға жұмыс табуға, жаңа жерлерді көріп, білім алуларына көмектесуі мүмкін екендігін де түсіндіріңіз. Аудиторияда отырғандардың ішінде көші-қон туралы ойлап жүрген жастар болуы мүмкін. Бірақ, көші-қон қауіпті де болуы мүмкін. Жас мигранттарды өз мақсаттарына пайдаланып, ақша табу жолында алдап кетушілер де табылады. Ондай алаяқтық әдістер жастарға үлкен қиындықтар тудырады.

Келесі бірнеше сессия жас мигранттар тап болатын қиындықтарға арналатындығын түсіндіріңіз. Одан әрі тренинг құралында көші-қонның қауіпсіз және ұйымдасқан түрлері туралы сессиялар болады.

Кей жағдайда жастар **адам саудасының** құрбаны болып жататындығын түсіндіріңіз.

Адам саудасы – бұл адамдарды еңбектің қанаушылық түрлеріне күштеу мен алдау жағдайлары және одан кері шығар жол табу қиын. Адам саудасы, көп жағдайда құрбандарын тұрғылықты жерлерінен басқа жерлерге күшпен, алдау арқылы қанау мақсатында қоныс аудартуды көздейді. Бірақ кей жағдайда, адам саудасы көші-қонсыз да орын алуы мүмкін.

Қатысушылардан **«адам саудасы»** деген сөзді естігенде ойларына не келетінін сұраңыз. Қатысушылар айтқан сөздерді жазыңыз, «адам саудасымен» байланысты туындаған ойларын сурет арқылы көрсетулерін сұраңыз. Суреттер мен сөздерді бәріне көрінетін жерге орналастырыңыз. Қатысушылар тапсырманы орындау барысында көріп отырулары үшін «адам саудасы» сөзінің анықтамасын жазып қойған да тиімдірек болар.

Мәжбүрлеу: адамдар адам саудасының құрбаны болғанда, оларды әртүрлі жолдармен мәжбүрлейтінін түсіндіріңіз. Кейбіреулерін барған жерінде лайықты жұмыспен қамтамасыз етуге уәде ету арқылы алдайды, бірақ шын мәнінде басқа жұмыс істеуге мәжбүрлейді. Басқаларын сыртқа шыға алмайтында етіп, фабрикаларда немесе қайықтарда қамап ұстайды. Енді бірін отбасына зиян келтіретіндігімен бопсалап ұстауы мүмкін. Бұл мәжбүрлеу мен қанаудың әртүрлі мысалдары.

Алдау: алдау – шындықты жасыру, бұрмалау немесе пасықтықты көрсету акті.

Қанау: ереже бойынша, бір адамдар пайда табу мақсатында екінші бір адамдарды пайдаланып жатады. Адамдар адам саудасының құрбаны болғанда, оларды аз ақшаға немесе тегін жұмыс істеуге, жыныстық шараларға немесе ағзаларды сатуға мәжбүрлеу арқылы қанайды.

Адам саудасымен айналысатын адам – адамдарды, тауарларды немесе қызметтерді ақшаға айырбастаушы немесе түрткі болушы. Адам саудасымен айналысатын адам, көп жағдайда, жас адамға жалған жұмыс ұсынатындығын айтыңыз. Жас мигрант жұмысқа өзінің алданғанын білу үшін ғана барып жатады. Өзін қандай жұмыс күтіп тұрғанын білгенде, кері қайтуға тым кеш болады. Адам саудасымен айналысушы, кей жағдайда, мысалы, мигрантты фабрикаға қамап қояды. Басқа мысал, адам саудасымен айналысушы, оларға жолақысы есебінен қарыз болғандықтан үйлеріне кете алмайтындығын айтады. Адам саудасымен айналысушылар мигранттарды қорқытқан жағдайлар да болған. Адамдарды кез келген жұмысты істеуге мәжбүрлеу үшін, адам саудасымен айналысушылар әртүрлі қитұрқылықтарды пайдаланады. Нәтижесінде, мигранттар ауыр жағдайда жұмыс істеп аз ақша алады немесе тіпті тегін жұмыс істейді.

Адам саудасының мигранттарды заңсыз әкелу айырмашылығы бар екендігін түсіндіріңіз. Мигранттарды заңсыз әкелу кезінде адамдар өздері таңдау жасап, заңсыз кіруге көмектескені үшін ақша төлейді. Заңсыз кіргізілетін адамдар кіргізілгені үшін ақша төлегеніне қарамастан, сапар біткеннен кейін де қарыз болуы мүмкін, бірақ, олар адам саудасының құрбандарымен салыстырғанда ерікті. Ол заңсыз шеттен әкелудің қауіпсіз екенін білдірмейді. Мемлекетаралық шекаралардан заңсыз өтетін адамдар көп қауіп-қатерге ұшырайды. Олар заңсыз шеттен әкелуді іске асыратын адамдардың жәбірлеуінен сақтандырылмаған, олардың ақшасын ұрлап алуы мүмкін. Келесі бір елге заңсыз кіргендіктерінен, көзделген жеріне жеткеннен кейін де заңды көмекке жүгінуге қорқымы мүмкін. Қатысушылардың сұрағы бар ма екендігін сұраңыз және келесі клуб кездесулерінде бұл тақырып бойынша көбірек білетіндігін түсіндіріңіз.

БАЛАЛАР ЕҢБЕГІ – 15 минут

Қатысушылардан «бала саудасының» анықтамасын білетіндігін сұраңыз, «ересектер саудасы» мен «бала саудасының» айырмашылығын сипаттап беруді өтініңіз.

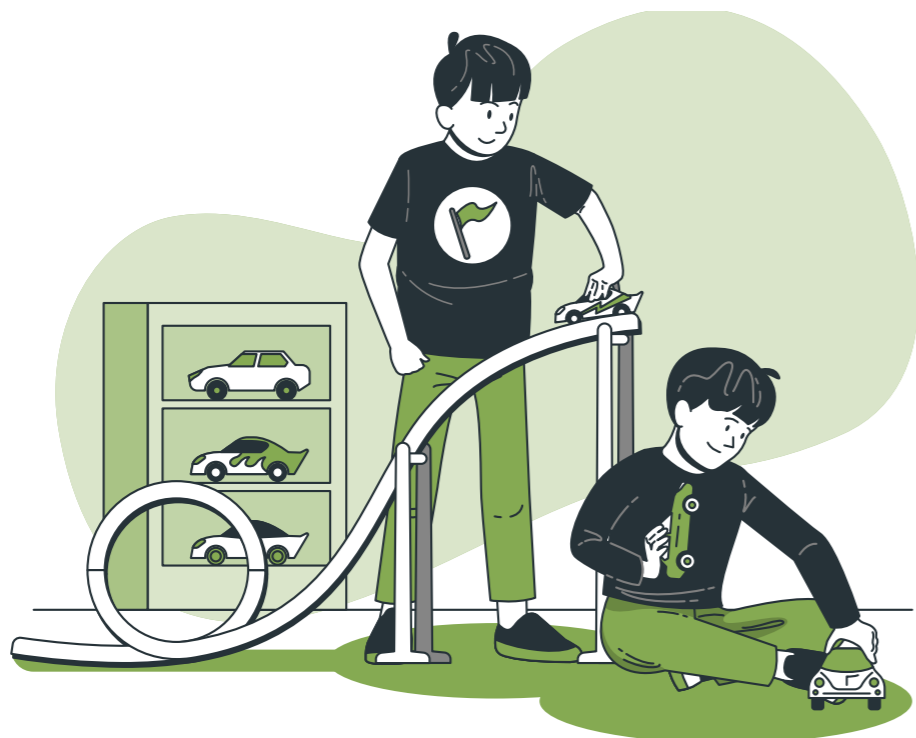
Адам саудасының құрбандары болғандар, ауыр да қиын жұмыстар істейтіндігін түсіндіріңіз. Еңбек қанаушылығы мақсатындағы адам саудасы бір адамның физикалық жұмыстарды (мысалы, фермадағы, құрылыс алаңдарындағы немесе үй көмекшісі ретіндегі жұмыстар) орындау үшін сауданың құрбаны болу жағдайын сипаттайды. Одан бөлек адамдар жыныстық қызмет көрсету үшін де сауда құрбаны болуы мүмкін.

Егер баланы жұмысқа, жыныстық қызмет көрсетуге немесе жеке дене мүшелерін пайдалану мақсатында қанаса – ол адам саудасы болып табылатындығын түсіндіріңіз. Балалар адам саудасының құрбаны болып саналуы үшін оларды мәжбүрлегенін, міндеттегенін, қандағалағандарын дәлелдеудің қажеті жоқ. Баланы қанаушылық жағдайына түсіретін іс-әрекеттің жасалып жатқанын көрсету жеткілікті.

Бала еңбегі зиянды болуы мүмкін, әсіресе:

- Балалардың денесі мен санасына зиян келтірілсе;
- Балаларға дос табуға мүмкіндік берілмесе;
- Балаларға мектепке баруға мүмкіндік берілмесе;
- Балаларды сабақ оқуға шамасы келмейтіндей шаршатса, яғни келесі күні мектепке баруға қалжырап мұршасы болмаса;
- Болашақтарына зиян келтірілсе.

Бірақ, бала еңбегі балаларға зиян келтіруі мүмкін деген факт, барлық бала еңбегі адам саудасы болып есептелетіндігін білдірмейді (кейінірек егжей-тегжейлі талқыланады)

БАЛАЛАР ЕҢБЕГІ МЕН БАЛАЛАР САУДАСЫ АРАСЫНДАҒЫ АЙЫРМАШЫЛЫҚ

Қатысушыларға, бала еңбегі балаларға зиян келтіруі мүмкін екендігін, алайда барлық бала еңбегі адам саудасының түріне жатпайтындығын түсіндіріңіз. Егер бала мәжбүрлі құлдыққа/еңбекке, жеңіл жүріске/жыныстық қатынасқа/порнографияға тартылса, қарулы әскери қимылдарға қатыстыру мақсатында шақырылса, есірткі саудасына, көшеде қайыр тілеуге тартылса немесе дене мүшелері тартып саудаға салынса, бала еңбегі – адам саудасы болып табылады.

Мысалы, келесі жағдайлар бала саудасын сипаттайды:

- Құл болып табылатын бала;
- Жыныстық қызметтер ұсынатын бала;
- Ақысыз, үй қызметшісі болып жұмыс істейтін бала.

Келесі мысалдар бала еңбегінің мысалдары болғанмен, адам саудасы болып саналмайды:

- Дүкенде жұмыс істейтін, кетуге рұқсаты бар, еңбегі үшін ай сайын жалақы алатын бала;
- Күріш жинайтын, ол үшін жалақы алып, үйде тұратын бала.

ЕРЕСЕКТЕР ЖӘНЕ ЖҰМЫСҚА ЖЕГУ ҮШІН АДАМ САУДАСЫ – 15 минут

Балалар жұмыспен қанау мақсатында саудалануы мүмкін екендігін түсіндіріңіз. Клубтың осы кездесуінде балалардың қауіпті жұмыстарға тартылуының бірнеше мысалдары қарастырылды. Осыған байланысты, қандай жұмыс түрлері ересектерді адам саудасының құрбаны етуі мүмкін екендігін сұраңыз.

- жұмысшыға ай сайын жалақы төленбейтін жұмыс;
- жұмыс орнын тастап кетуге тыйым салатын жұмыс (мысалы, үйге қамап кететін үй күтушісі немесе ферманың аумағынан шығуға тыйым салынған фермерлік шаруашылық жұмысшысы);
- басшысы жұмысшыдан паспорт не жеке куәлік секілді жеке басын куәландыратын құжаттарды тартып алған жұмыс (мысалы, бастығы құжаттарын тартып алған фабрика жұмысшысы);
- жұмысшының жұмысты тастап кетуінің алдын алу мақсатында физикалық жәбір көрсететін жұмыс (мысалы, кетуге талпыныс жасаған жағдайда күзетшілер тарапынан соққыға жығылған жұмысшы);
- жұмысшы қожайынына ақша қарыз болғандықтан, кетіп қала алмайтын жұмыс (мысалы кафеге жұмысқа жіберілген адам, оған кафе иесі тұратын жер мен тамақ бергені және көлік жол қаражатын төлегені үшін қарыз екендігі туралы айтылып, сол қарызды жабу үшін жылдар бойы жұмыс істеуге мәжбүр адам);
- жұмысшы жыныстық жәбір көретін жұмыс (мысалы, жұмыс берушімен жыныстық қатынасқа түсуге мәжбүр, ешқайда қашып кете алмайтын үй жұмысшысы);

- жұмысшыға, жұмыс орнын тастап кеткен жағдайда бас бостандығынан айрылу қаупі төнген жұмыс (мысалы, тігін цехының жұмысшысы, бастығы оған кетіп қалуға талпыныс жасаған жағдайда полицияға хабарласып оны тұтқындататындығын ескертеді).

Қатысушыларға, көп жағдайда балалар мен ересектер аталғандардың барлығы тек «жаман жұмыс» қана емес, шын мәнінде адам саудасының мысалы екендігін сезіне бермейтіндігін айтыңыз.

БАЛАЛАР ЕҢБЕГІ МЕН БАЛАЛАР САУДАСЫ АРАСЫНДАҒЫ АЙЫРКОММЕРЦИЯЛЫҚ МАҚСАТТА БАЛАЛАРДЫ ЖЫНЫСТЫҚ ҚАНАУ – 15 минут

Бұл сессияның күрделі тақырыпқа арналатындығын түсіндіріңіз. Аталған тақырыпты қарастыру барысында қатысушылар қамығуы мүмкін. Қатысушыларға тақырып тым ауыр болған жағдайда, ештеңе айтпай-ақ қоюға немесе сессиядан кетіп қалуға болатындығын түсіндіріңіз. Егер кімде-кім қамығып, бұл туралы кейінірек сөйлескісі келсе нұсқаушы сессиядан кейін қатысушыға қосымша уақыт бөлуі қажет.

Адам саудасы нәтижесінде, оның құрбандары жантүршігерлік жұмыстарды орындауы мүмкін. Еңбекті қанау мақсатындағы адам саудасы – адамдардың физикалық жұмысты орындауға мәжбүрленген жағдайын бейнеледі. Сонымен қатар, адамдар жыныстық қызметтер үшін де адам саудасының құрбаны болуы мүмкін. Коммерциялық мақсатта балаларды жыныстық қанау жағдайы бір адамның (әдетте ересек не кейбір жағдайда бала) баланы жыныстық қатынасқа мәжбүрлейтін жағдайын сипаттайтындығын түсіндіріңіз.

Ересек адам көрсетілген қызмет үшін ақшамен қатар басқа да төлем ұсынуы мүмкін, мысалы тамақ немесе қызмет, көп жағдайда бала ақысын өзі алмайды, ересектер тартып алады. Коммерциялық мақсатта балаларды жыныстық қанау ұлдармен де қыздармен де болуы мүмкін екендігін түсіндіріңіз. Қатысушыларға «бала» санатын түрлі елдерде әртүрлі анықтайтындығын, бірақ, бұл топта бала 18 дейінгі адам екендігін айтыңыз. Коммерциялық мақсатта балаларды жыныстық қанау түрінің әртүрлілігіне қарамастан, төмендегілер негізгілері екендігін түсіндіріңіз:

- Балалар жезөкшелікпен айналысқан жағдайда;
- Балалардың порнографияға түсуі жағдайында.

Жезөкшелік сөзінің басқа бір адаммен жыныстық қатынас үшін ақша алу екендігін түсіндіріңіз. Балалар жезөкшелікпен айналысуға мәжбүр болған жағдайда, оларды бақылап отырған ересектер баланың орнына ақшаны өздері иемденеді.

Порнография сөзімен жыныстық қатынас барысын бейнелеу мен фильм түсіруді сипаттайтындығын түсіндіріңіз. Адамдар порнографияны интернеттен немесе мобильді телефондардан көре алады.

Порнографияда балаларды ашық жыныстық сипаттағы әрекеттерді бейнелеуге пайдалануы мүмкін. Коммерциялық мақсатта жыныстық эксплуатацияға ұшыраған балаларды бақылаушы ересектер, олардың «сағын сындыруға» тырысады. Ол қорқыту, ұрып соғу, тамақ бермеу немесе есірткіге баулу секілді әрекеттер болуы мүмкін.

Балаларды ақша үшін пайдаланатындықтан коммерциялық мақсаттардағы балаларды жыныстық қанау – адам саудасының бір формасы болып табылатындығын түсіндіріңіз.

АЛАЯҚТАРҒА ЖЕМ БОЛМАҢЫЗ! – 15 минут

Қатысушыларды 4-5 адамнан тұратын топтарға бөліңіз. 3 сессияға арналған тәжірбиелік мысалдардан бір-бір оқиға таратыңыз, әр топта барлық 5 оқиға болуы керек. Қатысушылардан таратылған материалдарды тағы бір оқып шығып, саудагерлер тарапынан қолданылған әдістердің тізімін жасауды сұраңыз (мысалы, «жалған дос болу»). Топтар аяқтағаннан кейін тізімдермен бөлісуді сұраңыз. Оларды парақшалары ауыстырылатын флип-чартқа жазыңыз. Тізімде көрсетілмеген жағдайда, төмендегі мысалдармен толықтырыңыз:

- саудагер өзін дос ретінде немесе көмектескісі келетін адам ретінде көрсетуі мүмкін;
- саудагер әдеттегіден жоғары айлығы бар жұмыс ұсынады;
- адам саудасымен айналысушы мигрантты жалдануға ақша төлеуге мәжбүрлеуі мүмкін, оның жұмыста қалуын қамтамасыз ету үшін мигранттың жолақысын төлейді немесе оған қарыз береді. Ол оны құрбанын қарызға батыру үшін жасайды;
- адам саудасымен айналысушы мигранттың жеке басын қуәландыратын құжаттарын тартып алады;
- адам саудасымен айналысушы мигрантты жұмыс орнына алдап апарыды.

Бұл оқиғалардың тағы бір ортақ қыры бар екендігін түсіндіріңіз. Мигранттың дұрыс дайындықсыз болуы. Мигрант өзінің қиындыққа ұшырағанын түсінгенде, оның не ақшасы жоқ, не үйіне қалай қайту керек екендігін білмейді. Бұдан кейінгі сессиялар көші-қонды қалай қауіпсіз етуге болатындығы туралы болады.

Мигранттарды алдау мақсатында адам саудасымен айналысушылар пайдаланатын әдіс тек осылар ғана емес екендігін түсіндіріңіз, бірақ бұл ең көп тараған әдіс, егер кімде кім ондай әрекеттер жасаса сескену қажет.

Сессия қорытындысы – 10 минут

Бала еңбегі төмендегі жағдайларда жастарға зиян келтіреді:

- денесіне зиян келтіретін жұмысты орындау барысында;
- санасына зиян келтіретін жұмысты орындау барысында;
- білім алуына кедергі келтіретін жұмысты орындау барысында;
- болашағына зиян келтіретін жұмыс барысында.

Бала саудасы дегеніміз, балаларды жұмысқа, жыныстық қатынасқа мәжбүрлеу немесе дене мүшелерін пайдалану дегенді білдіреді. Балалар адам саудасының құрбаны болып саналуы үшін, оларды мәжбүрлегенін, міндеттегенін, қадағалағандарын дәлелдеудің қажеті жоқ.

Ересектер де еңбекпен қанау мақсатында сауда нысаны болып табылады. Адам саудасының құрбаны болғандар төмендегідей сипаттағы жұмысқа тартылады:

- оларға ақы төлемейді;
- олар жыныстық зорлыққа ұшырайды;
- оларды күштеп қалдырады;
- оларды күшпен қорқыту арқылы қалуға мәжбүрлейді;
- оларды тұтқындаумен қорқытып, қалуға мәжбүрлейді;
- олар жұмыс берушіге ақша қарыз, сол себептен кете алмайды.

Балаларды жыныстық қанау жағдайы адамның (әдетте ересек адам, кейде бала) баланы жыныстық зорлап, сол үшін ақша төлейтін жағдайды сипаттайды.

Адам саудасының құрбандарын кінәлаудың қажеті жоқ.

Адам саудасының құрбандардың барлығы өздерінің туған ортасында қайта қабылдануға лайықты.

Адам саудасымен айналысушылар көп жағдайда төмендегі әдістерді пайдаланады:

- саудагер өзін дос ретінде немесе көмектескісі келген адам ретінде көрсетуі мүмкін;
- саудагер әдеттегіден жоғары айлығы бар жұмыс ұсынады;
- адам саудасымен айналысушы мигрантты жалдануға ақша төлеуге мәжбүрлеуі мүмкін;
- адам саудасымен айналысушы мигранттың жолақысын төлейді;
- адам саудасымен айналысушы мигрантқа қарыз береді.
- адам саудасымен айналысушы мигранттың жеке басын куәландыратын құжатты тартып алады;
- адам саудасымен айналысушы мигрантты фабрикаға алдап апарды.

ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗАДАНИЕ

20 минут

Қатысушыларды 3 топқа бөліңіз.

№1 ТОПҚА АРНАЛҒАН ТАПСЫРМА

Төменде көрсетілген жұмыс істеп жатқан балалардың суретін топқа таратыңыз. Қатысушылардан суреттегі бейнеленген балалардың сезімін, не көріп, не естіп тұрғандығын және қандай иіс сезініп тұрғандығын сипаттап жазуды сұраңыз. Қатысушылардан суреттерін көрсетіп балалардың сезімін қалай сипаттағанын айтып беруді өтініңіз.

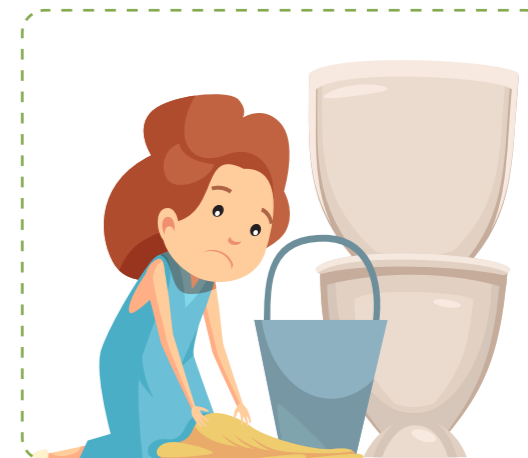
Кірпіш зауытында жұмыс істейтін бала

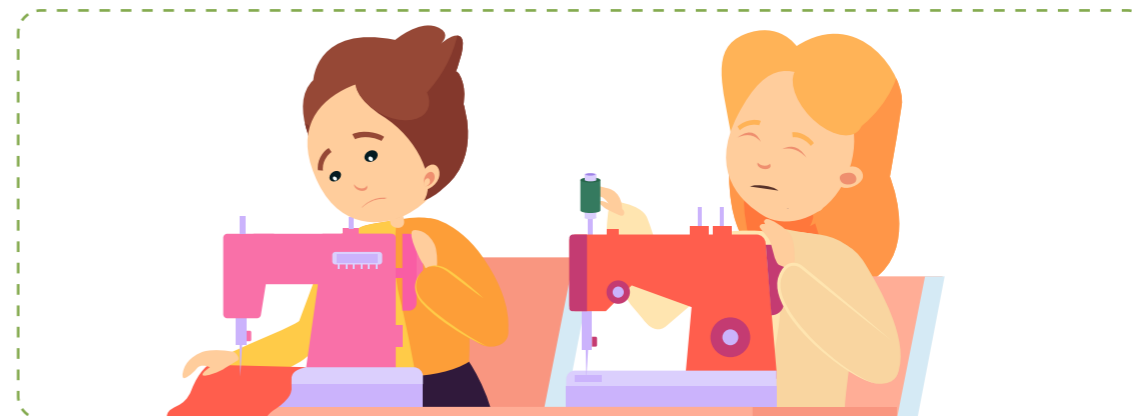
Базарда жұмыс істейтін бала

Егістікте ауыр жұмысты орындайтын бала

Дәретхана егенін жуушы бала

Тігін фабрикасында жұмыс істейтін балалар

№2 ТОПҚА АРНАЛҒАН ТАПСЫРМА

Топқа жыныстық қанауға ұшыраған төмендегі балалар туралы мысал беріп, сұрақтарға жауап беруді сұраңыз.

Балаларды жыныстық қанау мысалы:

Ринат қаланың шетінде тұрады, ол 15 жаста, оның іні-қарындастары көп, әкесі оларды бірнеше жыл бұрын тастап кеткен. Көршісі оған базарда жұмыс істеуді ұсынады. Ринат базарда жұмыс істегенде ауыр сөмкелерді тасиды. Ринат базарда жүріп жыныстық жәбір көргі.

Бір күні Ринат өзіне психологиялық көмек көрсеткен, өз басынан өткендерді және өзін осыған мәжбүрлеген адам туралы айтып беру үшін полициямен байланысуға көмектескен ҰЕҰ қызметкерін кездестіреді.

ҰЕҰ Ринатқа қолдау көрсетуін жалғастырады және ол өз отбасымен жаңа өмір бастайды.

- Ринаттың жәбірлеуге ұшыраудағы әлсіз тұсы?
- Кім оны адам саудасының құрбанына айналдырды?
- Адам саудасының құрбаны болғанына Ринат кінәлі ме?
- Ринаттың өз өмірін қалпына келтіруде отбасы қандай көмек көрсете алады?

№3 ТОПҚА ТАПСЫРМА

Қатысушылардан ата-аналарынан төмендегілерді сұрауды өтініңіз:

Аяқтау – 5 минут

Қатысушылардан ата-аналарынан төмендегілерді сұрауды өтініңіз:

- Біздің отбасында шетелге көшіп кеткен біреу бар ма? Кім және қай елге?
- Ата-аналарыңыздан сіздерге және өзіне MamaHelp/отбасылық трекер/менің балаларым қайда бағдарламаларының бірін орнатуды өтініңіз. Аталған қосымшалар ата-аналарыңызға сіздердің қай жерде жүргендеріңізді және смартфондарыңызда болып жатқан үдерістерді бақылауға мүмкіндік береді.
- Ата-аналарыңызбен бүгін қарастырылған балалар құқының қайсылары мектепте немесе колледжде бұзылуы мүмкін екендігін және оларды барынша азайту үшін қоғамда қандай шараларды жүзеге асыруға болатындығын талқылаңыз.

Аталған сессия таныстырылым және бейнероликпен қамтылған.

Анықтамаларды зерделеу

Жастарға арналған ақпараттық парақтарды таратыңыз. Аталған материалдарда қатысушылар үшін маңызды ақпарат бар екенін түсіндіріңіз. Әркім парақта өз есімдерін жазсын. Бұл материалдардың жұмыс барысында пайдаланылатынын түсіндіріңіз.

Бала саудасы мен **адам саудасының** арасында үлкен айырмашылық бар екенін түсіндіріңіз. Егер баланы еңбекпен, жыныстық қызметтермен немесе дене мүшелері үшін пайдаланса, бұл адам саудасы болып табылады; балалар үшін оларды қанап жатқанын немесе бақылауда ұстағандарын дәлелдеу қажет емес. Тек басқа біреудің құқық бұзушылық әрекеттерге бару нәтижесінде баланың қаналғанын білу жеткілікті.

Адам саудасы орын ауыстырумен байланысты болғанына қарамастан, үнемі олай бола бермейтінін түсіндіріңіз.

Қатысушыларды екі адамнан тұратын топтарға бөліңіз. «Адам саудасы дегеніміз не?», «Көші-қон дегеніміз не?» екенін естеріңізге түсіріп, талқылаңыздар.

Күнделік

Топтан өз күнделіктеріне таныстары арасынан еңбек мақсатында басқа елге кеткендер, қайда кеткендері және қандай жұмыс істегендері туралы сипаттап жазуды немесе сурет арқылы бейнелеуді сұраңыздар. Ол адамдар қауіпсіздікте деп ойлайсыздар ма? Сипаттап жазуын сұраңыз.

15 минуттан кейін талқылауды аяқтаңыз. Қатысушыларды күнделіктегі жазбаларымен бөлісуді сұрамаңыз.

Кері байланыс – 15 минут

Қатысушылардан кері байланыс орнатып, кез келген сауалды қоюын және/немесе жазып жасырын түрде нұсқаушыға беруін сұраңыз.

Қатысушыларда қосымша сұрақ болса немесе жеке қалып сөйлескісі келетін жағдайлар болса, Сіз сессия аяқталғаннан кейін де 10 минут аудиторияда болатыныңызды ескертіңіз.

Қатысқандары үшін алғыс білдіріңіз. Клубтың келесі кездесуінің уақытын хабарлаңыз. Аталған сессияға қатысқандары үшін тағы бір жұлдыз иеленгендерін ескертіңіз.

Сессия қорытындысы – 5 минут

«Көші-қон» сөзі адамдардың жұмыс мақсатында көшіп-қонуын білдіреді. **Мигрант** – көшіп-қонушы адам. Барлық мигранттар бірдей адам саудасының құрбаны емес.

Адам **саудасында** үш элемент бар:

- **Әрекет:** қылмыстық әрекетке тарту, тасымалдау, жасырушылық немесе адамдарды қабылдау.
- **Тәсілдері** (18 жастан кішілерге қолданылмайды): күш пайдалану қаупі, күштеудің басқа әдістері, ұрлау, алаяқтық, алдау, билікті асыра пайдалану.
- **Мақсаты:** қанау (күштеп еңбекке жегу, құлдық, жезөкшелік, дене мүшелерін пайдалану).

Бала саудасы. Егер баланы еңбекпен қанаса, жезөкшелікке итермелесе немесе дене мүшелерін саудаға салса, бұл адам саудасы санатына жатады. Балалардың адам саудасы құрбаны болғандығын, оларды мәжбүрлегенін немесе бақылауда ұстағанын дәлелдеудің қажеті жоқ.

Адам саудасы мигранттарды заңсыз шеттен әкелуден ерекшеленеді, себебі, адамдар өздерін шеттен заңсыз әкелуге жол бергенімен, саудаға түсулерін таңдамайтындығы анық.

Аяқтау – 10 минут

Қатысушылармен кері байланыс орнатып, кез келген сауалды қоюын және/немесе жазып жасырын түрде нұсқаушыға беруін сұраңыз.

* Сессияға қосымша «Адам саудасы» тақырыбында бейнематериал берілген (*winrock int қазақ тілінде, орыс тілінде қосу керек*)

Үйге тапсырма

Аппех 2 қосымшасы.

Баяндалған оқиғалар ішінде «Адам саудасы» бар ма, бар болса неліктен?

Сессия 3:
ГЕНДЕРЛІК
КЕМСІТУШІЛІК
ЖӘНЕ ӘЙЕЛДЕРДІҢ
ТӘУЕКЕЛ ТОБЫНА
ТҮСУІ

МАҚСАТЫ

Қатысушылар гендерлік және әлеуметтік нормалардың салдарларын түсініп, оларды адам саудасына қатысты талдай алатын болады.

УАҚЫТЫ

1 сағат 30 минут.

ИНВЕНТАРЬ

Ақпараттық материалдар.
Жаттығулар, схемалар, таныстырылымдар, видеолар.

КІРІСПЕ**Сәлемдесу – 3 минуты**

Есімдерін атай отырып қатысушылармен амандасыңыз. Қатысып отырғандардың тізімін жасаңыз. ZOOM интернет-платформасына қосылыңыз. Трансляцияға барлық қатысушылардың қосылғанына, күту залында ешкім қалмағандығына көз жеткізіңіз. Барлығынан камераларды қосуды сұраңыз және динамик пен микрофонның жұмыс істеп тұрғанын тексеріңіз.

Сергіту – 5 минут

Оқу құралынан немес нұсқаушы ұсынған тізімнен сергіту ойынын таңдаңыз.

Қайталау – 5 минут

- Көші-қон дегеніміз не?
- Адам саудасы дегеніміз не?
- Заңсыз шеттен әкелудің адам саудасынан айырмашылығы неде?

ЖАҢА ТАҚЫРЫПТЫ ТҮСІНДІРУ – 30 минут

Қатысушылардан гендер, гендерлік кемсіту ұғымдары және ол ұғымдармен байланысты таптаурындар туралы не білетінін сұраңыз. Жауаптарын мұқият тыңдап флит-чартқа жазып, оның не екендігін не үшін білу керек екендігін, әлемдегі қыз балалардың қандай қиындықтарға тап болуы мүмкін екендігін және жынысына қарай дискриминация қандай адам саудасы құрбанына айналдыру тәуекеліне алып келуі мүмкін екенін түсіндіріңіз.

Гендер — әртүрлі жыныстағы адамдардың алған, әлеуметтік тұрғыдан бекітілген мінез-құлқы; саясат, экономика, құқық, идеология мен мәдениет, білім және ғылымды қоса алғанда, ерлер мен әйелдер арасындағы қатынастардың өмірдің барлық салаларында көрініс табатын әлеуметтік қыры.

Гендерлік кемсітушілік (тікелей, жанама) — адамдардың жыныстық белгісі бойынша құқықтары мен мүдделерін шектейтін кез келген айырмашылық, алып тастау немесе артықшылық; ерлер мен әйелдердің саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени, азаматтық немесе қоғамдық өмірдің кез келген басқа салаларында тең құқылығын тануды, пайдалануды немесе жүзеге асыруды әлсіретуге немесе одан айыруға бағытталған.

Гендерлік ескі нанымдар — белгілі бір жыныстық тегімен және «жыныстардың мақсатымен» деп аталатын өзара байланысты артықшылық немесе кембағалдық болуы туралы таптаурындар.

Гендерлік таптаурындар — лайықты «әйелдік» және «еркектік» мінез-құлық, олардың мақсаты, әлеуметтік рөлдері мен қызметі туралы қоғамда жалпыға бірдей қабылданған орнықты көзқарастар. Гендерлік таптаурындар оң немесе теріс болуы мүмкін, мысалы, «әйелдер қамқоршыл» немесе «әйелдер әлсіз»¹.

Тең мүмкіндіктер — құқықтар теңдігіне нақты қол жеткізу үшін қажетті құралдар мен жағдайлардың жүйесі.

Тең құқықтар — мемлекет кепілдік берген, Қазақстан Республикасының Конституциясында және басқа да заң актілерінде бекітілген, әйелдер мен еркектер үшін азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени және басқа да құқықтарды жүзеге асырудағы тең құқықтар.

¹ Әйелдер құқықтары және гендерлік мәселелер жөніндегі секция, АҚЖКБ зерттеу және дамыту құқығы мәселелері жөніндегі департамент, Құқық үстемдігі, теңдік және кемсітпеушілік мәселелері жөніндегі бөліммен дайындалды, байланыстар: wrgs@ohchr.org

Жыныс ер мен әйелді ажыратуға мүмкіндік беретін биологиялық ерекшелікке жатады. Гендер — бұл ер мен әйел арасындағы қарым-қатынасты, биліктің бөлінуін, нормалар мен рөлдерін сипаттайтын әлеуметтік түсінік.

Гендерлік теңсіздік әйелдер мен қыздардың денсаулығына қатысты әділетсіз қарым-қатынас негізінде жатыр.

Жалпы алғанда 2018 жылда 148 елде адам саудасының 50 мың құрбаны тіркелген. Бірақ, жапа шеккендердің саны әлдеқайда көп болуы мүмкін. Қылмыскерлердің арбауына, көп жағдайда тұрғындардың әлеуметтік әлсіз топтары, яғни мигранттар немесе жұмыссыздар түседі. COVID-19 пандемиясы жағдайында ол адамдардың жағдайы тіптен қиындап кетті.

Адам саудасы құрбандарының басым бөлігі — 70 проценті әдеттегідей әйелдер, оның 20 процентке жуығын — кәмелетке толмағандар құрайды. Қалған 20 проценті — ересек ер адамдар болса, қалған проценті — ұлдар.

Соңғы 15 жылда контрабандистер құрбанының саны артып отыр және оның демографиялық құраушысы да өзгерген — балалардың үлесі 10 проценттен 30 процентке дейін, ал ересектер үлесі екі есеге артып отыр.

Құрбандардың жартысына жуығын жыныстық қанау мақсатында, ал 38 процентін — еңбекке жегуге сатып алса, алты процентін қылмыстық іспен айналысуға мәжбүрлейді және бір процентін — қайыр сұратуға пайдаланады. Тағы бір процентке жуығын дене мүшелерін, ішкі ағзаларын сатуға, риясыз некеге және тағы басқа мақсаттарға пайдаланады.

Көбінесе құл еңбегі шалғайдағы елді мекендердегі ауыл шаруашылығында, құрылыста, балық шаруашылығында, тау-кен өнеркәсіптерінде және үй жұмыстарында пайдаланады².

Жыныстық сауда физикалық тұрғыдан мәжбүрлеу, алдау мен қарызға батыруды кең пайдаланады. Сатылған әйелдер мен балаларға көп жағдайда үйдегі жұмысты, қызмет көрсету саласын ұсынады да, шын мәнінде паспорттары мен басқа құжаттарын тәркілеп әртүрлі бордельдерге жібереді. Оларды ұрып-соғып, қамап ұстап, өздеріне жұмсалған ақшаны (сатып алуға кеткен, тұрғылықты мекендеріне, визаға кеткен шығын) жезөкшелікпен өтеген кезде ғана босататындығы туралы жалған уәдемен пайдалануы мүмкін.

Ерлер мен ұлдарға қатысты жыныстық зорлық та үлкен мәселелердің бірі. Балалық шақтағы жыныстық жәбір тақырыбынан басқа, бұл тақырыпта ғылыми ізденістер де аз.

Ерлер мен ұлдарға қатысты зорлау мен жыныстық зорлықтың басқа түрлері де, көп жағдайда үйде, жұмыста, мектепте, көшеде, әскери мекемеде, түрмелерде, полиция бөлімдерінде орын алуы мүмкін. Жыныстық зорлау соғыс жағдайында да орын алуы мүмкін.

² Дереккөз: БҰҰ сайты, 2021 жылғы ақпан

Адам саудасына ерлер мен әйелдер қалай тап болуы мүмкін екендігін түсіндіріңіз. Еңбекті ұйымдастыру бойынша халықаралық ұйымның бағалауы бойынша, адам саудасы нәтижесінде құрбан болған ерлер мен әйелдер саны бірдей, бірақ ХЕҰ бағалауы бойынша жыныстық қанау мақсатындағы адам саудасы құрбандарының 98 проценті — әйелдер.

Ұлдардың жыныстық мақсатта адам саудасының құрбан болуы да кездесетіндігін, дегенмен ол жиі емес екендігін түсіндіріңіз.

Қатысушылардан қоғам талабы әйелдерді жыныстық мақсаттағы адам саудасы алдында қалай дәрменсіз қылатындығына мысал келтірулерін өтініңіз.

Олардың жауаптарына қорытынды жасап, келтірілмеген мысалдарды өзіңіз баяндап беріңіз.

Әйелдер мен қыздардың дұрыс және жақсы қорғалуы үшін ерлер мен ұлдар не істей алатындығы туралы ойлануын өтініңіз. Өзін, басқа қыздар мен әйелдерді қорғауды жетілдіру мақсатында қыздардың өздері не істей алатындығы туралы ойлануларын сұраңыз.

МЕМЛЕКЕТТІК ДЕҢГЕЙДЕ ӘЙЕЛДЕРДІ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАУ

Қазақстан Республикасының Конституциясы:

- әрбір азаматтың еңбегі үшін неңдей бір кемсітусіз сыйақы алу құқығына кепілдік беріледі.

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі:

- әркімнің еңбек саласындағы өз құқықтары мен бостандықтарын іске асыруға тең мүмкіндіктері бар (6-бап. Еңбек саласындағы кемсітушілікке тыйым салу);

- қандай да бір кемсітусіз, бірдей еңбек үшін бірдей ақыға, сондай-ақ бірдей өндірістік-тұрмыстық жағдайларға құқығы бар (22-бап. Жұмыскердің негізгі құқықтары мен міндеттері);
- Халықаралық еңбек ұйымына мүше (1993 жылдан бастап);
- ерлер мен әйелдердің құны бірдей жұмыста ұлттық деңгейде тең сыйақы алуы қажет (№100 Конвенция);
- ер және әйел жұмыскерлер үшін тең мүмкіндіктер: отбасылық міндеттері бар жұмысшылар (№156 Конвенция).

МЕМЛЕКЕТТІК ДЕҢГЕЙДЕ ӘЙЕЛДЕРДІ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОЛДАУ

Әйелдердің, жүкті әйелдердің, баласы бар әйелдердің еңбегін реттеу ерекшеліктері еңбек заңнамаларында бекітілген:

- босанғанға дейін 70 күнтізбелік күнге, босанғаннан кейін 56 күнтізбелік күнге дейін ақысы төленетін бала күтіміне байланысты демалыс беру;

Әйелдерді қолдау мен бала тууды арттыру мақсатында:

- 1 жасқа дейін — бала күтуге байланысты жәрдемақы, ол әйел адамның соңғы алған жалақысының 40 процентін құрайды. Сонымен қатар, бала күтіміне байланысты демалыс алған әйелдерге міндетті зейнетақы төлемдерін субсидиялау бар;
- 1,5 жасқа дейінгі балалары бар әйелдер үшін жұмыс күнінің ерекшелігі — бала емізуге ақысы төленетін қосымша үзілістер беру;
- 3 жасқа дейін — жұмыс орнын сақтай отырып, бала 3 жасқа келгенше қосымша демалыс беру.

Атап көрсетілмеген жағдайда, міндетті түрде төмендегі мысалдарды келтіріңіз:

- ұлдарға арналған жұмыс орнында болашақта қыздарға да жұмыс істеу мүмкіндігін беру;
- көші-қонға дейін қыздардың өмірлік және техникалық дағдыларды үйренуіне түрткі болу;
- көші-қонға дейін күтілетін болашақ жұмыс орындарына қатысты шынайы ақпарат алуға және оның маңыздылығын түсінуге көмектесу;
- барлық әйелдер мен қыздардың гендерлік теңдігін, құқықтары мен мүмкіндіктерінің кеңейтілуін қамтамасыз ету.

Гендерлік теңдік — бұл адамның негізгі құқықтарының бірі ғана емес, сонымен қатар бейбітшілікке, өркендеуге және орнықты дамуға қол жеткізу үшін қажетті негіз. Кейінгі онжылдықтарда ілгерілеушілік болды: көптеген қыздар мектепке барады, қыздарды ерте некеге тұруға көп мәжбүрлемейді, әйелдер көбіне Парламентте жұмыс істеп, жетекші лауазымдарға ие болуда, сонымен қатар гендерлік теңдікті қамтамасыз ету үшін заңдар реформасы жүргізілуде. Осы жетістіктерге қарамастан, көптеген проблемалар бар: кемсітушілік заңдар мен әлеуметтік нормалар әлі де кең таралған, әйелдер саяси басшылықтың барлық деңгейлерінде жеткілікті түрде ұсынылмаған, ал 15 пен 49 жас аралығындағы әрбір бесінші әйел мен қыз бір жыл ішінде орын алған жыныстық серіктестің физикалық немесе жыныстық зорлық-зомбылығы туралы хабарлайды.

ФАКТИЛЕР ЖӘНЕ ЦИФРЛАР:

- 18 елде күйеуі ресми түрде әйеліне жұмыс істеуге тыйым сала алады, 39 елде қыздар мен ұлдардың мұрагерлік құқықтары әртүрлі, 49 елде үй зорлығына тыйым салатын заң жоқ.
- Әр бес әйелдің біреуі, яғни 15-49 жас аралығындағы әйелдердің 19 проценті, 12 ай мерзімінде жыныстық серігі тарапынан физикалық немесе жыныстық зорлық көргендігі туралы мәлімдеді.
- Әйелдердің елдегі саяси өміріне белсенді араласуына қарамастан, мемлекеттік парламенттерде 23,7 процент орын ғана әйелдерге тиесілі, бұл әзірге гендерлік паритетке толық жауап бере алмайды.

- 15 пен 49 жас арасындағы некедегі немесе некесіз одақтағы әйелдердің жартысынан астамы (52%) жыныстық қатынасқа түсу, түспеу, контрацептивті қолдану және медициналық көмекке жүгіну туралы шешімді өздері қабылдайды.
- Жаһандық масштабта жерге иелік құқы бар әйелдер үлесі тек 13 процентті құрайды.
- 100-ден аса мемлекет гендерлік теңдікті дамытуға бюджеттен жұмсалатын қаражат көзіне есеп жүргізеді.
- Солтүстік Африкада әйелдердің бестен бір үлесіне ғана ауыл шаруашылығынан тыс салада ақы төленетін қызмет тиесілі. Ауыл шаруашылығынан тыс жерде еңбек ететін және сол үшін жалақы алатын әйелдердің арақатынасы 1990 жылғы 35 проценттен 2015 жылы 41 процентке өскен.
- 46 елде парламенттің кем дегенде бір палатасындағы әйелдер үлесі 30 процентті құрайды.
- Дамушы елдердің үштен бірі бастауыш білім алуғағы гендерлік балансқа қол жеткізді.
- Оңтүстік Азияда қыздар үшін ерте тұрмысқа беру 2000 жылдан бері 40 процентке төмендеді.

ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ҚҰЛДЫҚ ТҮРЛЕРІ:

- «ЭКСПОРТТЫҚ ҚҰЛДЫҚ»
қыздарды шетелге шығарады.
- «ІШКІ ҚҰЛДЫҚ»
қыздар Қазақстанның өзінде-ақ жыныстық құлдыққа түсіп, жоғары сұранысқа ие болуда.
- «ИМПОРТТЫҚ».
Қазақстанға Орта Азиялық көрші елдерден (Өзбекстан, Қырғызстан), Украина, Молдавия және кез келген елден түріне, түсіне, көзіне қарамастан сұранысқа сай жыныстық күндер ағылуда. Экзотикалық елдерден келетін жыныстық күндердің басым бөлігі диаспоралар ішінде пайдалану үшін әкелінеді. Мысалы, «Трафикті тоқтат» іс-шарасы аясында Қытайдан, Вьетнамнан келген сондай күндер кездесті.

Қолжетімді ақпараттарды талдай отырып, «экспорттық құлдық» үшін қыздарды қолға алдап түсіру тән екенін байқауға болады. Оларды жұмысқа не шетелдік демалысқа байланысты, яғни таныстық, тұрмыс құру тиімділігімен алдап қолға түсіреді. Тіпті кейбір жағдайда жұмысқа тартушы қарызға, болашақ табысының есебінен де құжаттарын ресімдеуге көмектеседі.

ҚЫЛМЫСКЕРЛЕР ӘЙЕЛДЕРДІ ЖЫНЫСТЫҚ ҚҰЛДЫҚ ИНДУСТРИЯСЫНА ОДАН ӘРІ МӘЖБҮРЛЕП ТАРТУ МАҚСАТЫНДА АЛДАП-АРБАУ ҮШІН ҚОЛДАНАТЫН НЕГІЗГІ АЙЛА-ШАРҒЫЛАРЫ (ТРАФФИКИНГ):

- «ТАНЫСТЫҚ САЙТТАРЫ»
Таныстық сайттары қылмыстық әрекетке тарту үшін үлкен мүмкіндік – онда анкета да, сурет те, армандары мен мақсаттары да, тіпті көңіл-күйлері де көрініп тұрады. Сол арқылы қылмыскерлер әйелдерді алдап, олардың сенімдеріне қиянат жасайды. Тіпті үйленеді де, бірақ елдеріне барған соң құлдыққа сатып жібереді.
- «ТУРИЗМ»
Курортқа демалысқа келген әдемі қыз да жыныстық құлдыққа түсіп қалу қаупі бар. Түркияда бұл нақты жолға қойылған, отельдер, дискотекалар, бармендер мен даяшылар, такси жүргізушілері тарапынан жүргізілетін бизнес. Тіпті әдемі қыздарды дискотекадан ұрлап кеткен жағдайлар да кездеседі.
- «ШЕТЕЛДЕ ЖҰМЫСҚА ТҰРУҒА КӨМЕК САЙТТАРЫ МЕН ИНТЕРНЕТТЕГІ ӘРТҮРЛІ СҰЛУЛЫҚ САЙЫСТАРЫ»
Конкурс ұйымдастырушылары мен демеушілер тарапынан жақсы ұсыныс алу үшін міндетті түрде сайыста жеңімпаз атану міндетті емес. Әлеуметтік желілер арқылы да қылмысқа тарту мүмкін. Әдемі қыздарды табу өте оңай, мұнда суреттері де, жасы, қай қаладан екендігі, қызығушылықтар, армандары мен мақсаттары толық көрсетіліп тұрады. Қыздар өздері жариялаған сондай мәліметтермен қыздарды алдау – тек техникалық іс.
- «РОМАНТИКАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС»
Бүгінде қылмысқа тартушылар арасында әлдеқайда қауіпсіз әдіс кең тарап жүр. Жігіт қызбен қарапайым жігіт ретінде танысады. Оған сый-құрмет көрсетіп, көңіл білдіреді. Таныстықтан біраз уақыт өткеннен кейін романтикалық бір жерге сапарға шақырады да, сол жерге барғаннан кейін ғана қызға не істеу керектігін айтады. Көп жағдайда қылмысқа тартқан адам емес басқалар түсіндіреді. Өйткені қылмысқа тартушы қызды қажет жерге жеткізіп, жезөкшелікке дайындап өз ісін тындырды. Келесі кезек қызды қанаушыларда.

Бекіту – 15 минут

Қатысушыларды төмендегі оқиғалар мысалдарымен таныстырыңыз.

Адам саудасы кез келген жерде орын алуы мүмкіндігіне назар аудартыңыз.

Қатысушылардың 3-5 адамнан топтасып, мигрант адам саудасының құрбанына айналған оқиғаларды талдауларын сұраңыз. Кез келген түсінбеушілікті байыппен түсіндіріңіз.

Мигранттар шетелде ғана емес, өз елінде де сауда көзіне айналуы мүмкін екендігін түсіндіріңіз.

Қатысушылардың шеңбер құрып отырғызып, төмендегі сауалдарды қойыңыз:

- Бүгін білгендеріңізге таң қалдыңыз ба?
- Кез келген сәтте адам саудасының көзі болып кету мүмкін екендігін білдіңіз ба?
- Адам саудасымен айналысушылар көршіңіз, бейтаныс адам немесе тіпті досыңыз бен туысыңыз болуы мүмкін екендігін білдіңіз ба?
- Бүгін білгендеріңізді өз өміріңізде қалай пайдалана аласыз?

Қатысушыларды ұлдар мен қыздар тобына бөлуге тырысыңыз, яғни тек қыздардан және тек ұлдардан тұратын топ құрыңыз. Ендігі жерде төмендегі сұрақтарды талқылауды ұсыныңыз:

- Біздің мәдениетімізде кім ақшаны көп табады – ерлер ма, әйелдер ма?
- Тазалық пен бала тәрбиесімен кім көп айналысады – ерлер ма, әйелдер ма?
- Қомақты қаражат жұмсау мәселесін кім шешеді (мысалы, көлік алу) – ер адам ба, әйел адам ба?
- Қалай ойлайсыз біздің мәдениетіміз әйелдер мен қыздарға әділетті ма?

Талқылау соңында қатысушылардан өз жауаптарымен топпен бөлісуін сұраңыз.

Кері байланыс – 15 минут

Қатысушылардан кері байланыс орнатып, кез келген сауалды қоюын және/немесе жазып жасырын түрде нұсқаушыға беруін сұраңыз.

Қатысушылар тарапынан қандай да бір сұрақ туындаса немесе жеке қалып сөйлескісі болатын болса, өзіңіздің аудиторияда сессиядан кейін 5 минут болатыныңызды ескертіңіз.

Қатысушыларға қатысқандары үшін алғыс айтыңыз. Клубтың келесі отырысының уақын хабарлаңыз. Осы сессияға қатысқаны үшін бір жұлдызға ие болғандықтарын жеткізіңіз.

Сессия қорытындысы – 5 минут

- Кез келген жерде адам саудасының көзіне айналу мүмкін: үйде, жолда, жұмысқа келіп орналасқан соң;
- Адам саудасымен айналысушылар досың, көршіңіз, бейтаныс, жұмыс беруші және т.б. болуы мүмкін;
- Адам саудасымен айналысушылар өз қалаңнан, облысыңнан не басқа аймақтан болуы мүмкін;
- Әйел мен ер адам арасында өзгермейтін биологиялық ерекшелік болады;
- Ер адамдар мен әйелдер арасында өзгертін мәдени айырмашылық болады;
- Мәдениеттердің біразы әйелдерге әділетсіз;

- Қазіргі мәдениеттер ерлер мен ұлдарға қарағанда әйелдер мен қыздарды жыныстық қанау мақсатындағы адам саудасына тәуекелге көп итермелейді.
- Көп жағдайда, ерлерге қарағанда әйелдер әлдеқайда көбірек жыныстық қанау көзіне айналады.

Аяқтау – 10 минут

Қатысушылардан кері байланыс орнатып, кез келген сауалды қоюын және/немесе жазып жасырын түрде нұсқаушыға беруін сұраңыз.

Өткен сессияға қосымша ретінде таныстырылым және «Гендерлік теңдік – жұмыс істейді», «Гендерлік теңдік – ол кімге тиімді» атты бейнематериалдар берілген.

Үйге тапсырма:

Қазақстанның танымал және ықпалды әйелдерінің тізімін жасап, ішінен өзіңізді жігерлендіретін біреуін таңдап әрі неге екендігін айқындау.

3-СЕССИЯҒА АРНАЛҒАН ПРАКТИКАЛЫҚ МЫСАЛДАР

1-ШІ ОҚИҒА Бибігүл

Бибігүл 18 жасында тігін фабрикасында жұмыс істеу үшін қалаға келді. Ол жұмыс көңілінен шықпады. Ол жақсы жұмыс табуға көмектесетінін айтқан өз ауылының бір қызымен танысты. Бибігүл оған сенім артып жаңа фабрикаға барды, ол жерде жұмысқа тұрғызғандары үшін қомақты қаражат беруге келісті, ал жұмыс беруші ол ақшаның айлығынан ұсталып отыратындығын ескертті.

Фабрика иесі, оның сөзіне сенімді болу үшін Бибігүлдің жеке құжаттарын алып алды.

Бибігүл табысының барлығы қарызын төлеуге кеткендіктен айлық алмады.

Кейін Бибігүл басқа жұмысшылардан танысының әрбір алдап әкелген жұмысшы үшін «құрбысының» ақша алып жүргендігін білді.

2-ШІ ОҚИҒА Айдар, 19 жас

Айдар – Қазақстанда тұрып жатқан 19 жасар жігіт. Көршісі оған Кореядағы зауыттан жалақысы жоғары жұмыс тауып беруді ұсынды. Көршісі делдал болатын, ол Айдардың Кореяға баруға жолына ақша тауып беретінін, ол қарызды Айдар кейін қайтара алатындығын айтты.

Шамамен 1 айдан кейін Айдар Кореяға барғанда оны аэпорттан басқа бір делдал күтіп алып, құжаттарын алып қойды.

Ер адам Айдарға зауытта демалыссыз, артығымен жұмыс істеу қажеттігін айтты. Айдар қаламағанмен, Кореяда ешкімді танымайды, кері қайтуға жеткілікті ақшасы болмағандықтан, келісуіне тура келді.

Оның үстіне көршісіне де ақша қарыз болатын. Амалсыздан Айдар бірнеше ай бойы зауытта демалыссыз, жұмыс уақытынан тыс еңбек етті.

3-ШІ ОҚИҒА Перизат, 18 жас

Перизат Солтүстік Қазақстанның кішкентай бір ауылынан Нұр-Сұлтан қаласына оқуға келді. Ол бай отбасына үй жұмысына көмектесуші болып жалданып, қосымша табыс табуды ұйғарды. Хабарландырудан тамағы мен тұрғылықты жері бар үй көмекшісі жұмысын тапты. Тұратын жері болмағандықтан Перизат аталған жұмысқа келісті. Басында хабарландыруда тек көмекші керек дегенмен, Перизат үй жұмысының барлығын өзі орындады, үй жинау, тамақ жасау, бала қарау. Үй тым үлкен болғандықтан ол қатты шаршайтын.

Үй иесі тым қатал болғандықтан, Перизат жұмыс кестесі мен талабы қанағаттандырмайтындығын айтуға батылы жетпеді. Нәтижесінде Перизат ол үйде тек тамақ пен жатын орын үшін ақысыз жарты жыл жұмыс істеді.

4-ШІ ОҚИҒА Болат, 16 жас

Болат отбасына қаржылай көмектесу үшін қосымша ақша тапқысы келді. Ол жергілікті кафеге даяшы болып орналасты. Біраз уақыт өткен соң, жеке кәсібі бар екенін және жалақысы жоғары жұмыс тауып бере алатындығын айтқан тұрақты клиенттердің бірімен тіл табысты. Ол досы Болатты өз фермасына алып келіп, демалыссыз, таңнан кешке дейін жұмыс істеуге мәжбүрледі.

Ол ақшасы аз болғандықтан үйіне қалай қайтарын білмеді. Ол фермадан кете алмай әртүрлі қара жұмыспен айналысты.

5-ШІ ОҚИҒА Әлия, 20 жас

Кедей отбасынан шыққан Әлия өз қаласынан ешқайда шығып көрмеген, бірақ көп ақша табуды армандайтын. Әлияның танысы ақша табу мақсатында Дубайға баруды ұсынды. Ол Әлияның отбасына көмектесетінін айтты.

Әлия Дубайға келген сәтте оны жезөкшелер үйіне апарады. Әлия өзінің алданғанын түсінгенмен, қайда барып кімнен көмек сұрау керектігін білмеді. Оның құжаттары мен телефонын тартып алған болатын.

МЕСТО	ТОРГОВЦЫ ЛЮДЬМИ
1-ОҚИҒА. Қала	Оқиға 1. Ауылдағы танысы, фабрика иесі
2-ОҚИҒА. Басқа ел	Оқиға 2. Көршісі, Кореядағы делдал, зауыт иесі
3-ОҚИҒА. Үлкен қала	Оқиға 3. Үй иесі
4-ОҚИҒА. Ферма	Оқиға 4. Кафедегі «досы» және ферма иесі
5-ОҚИҒА. Басқа ел	Оқиға 5. Танысы, жезөкшелер үйінің иесі

Сессия 4:
БАЛА ҚҰҚЫҒЫ.
МИГРАНТ
БАЛАЛАРҒА
ҚАТЫСТЫ
ҚАТЕРЛЕР,
СТИГМА ЖӘНЕ
КЕМСІТУШІЛІК.
ИНТЕРНЕТТЕГІ
ҚАУІПСІЗДІК

4

МАҚСАТЫ

Қатысушыларға бір-бірін білуге көмектесу, топтық жұмыстың міндеттері мен қағидалары туралы көбірек ақпарат алу, қатысушылардың адам саудасы туралы білімін анықтау үшін алдын ала тестілеу жүргізу және болашаққа алғашқы қадамдарын жасау кезінде неғұрлым саналы болуға көмектесу.

УАҚЫТЫ

1 сағат 40 мин.

ИНВЕНТАРЬ

Суреттер.
Шағын топтарда жұмыс істеуге арналған плакат және түрлі-түсті маркерлер.

КІРІСПЕ

Сәлемдесу – 5 минут

Есімдерін атай отырып қатысушылармен амандасыңыз. Қатысып отырғандардың тізімін жасаңыз. ZOOM интернет-платформасына қосылыңыз. Трансляцияға барлық қатысушылардың қосылғанына, күту залында ешкім қалмағандығына көз жеткізіңіз. Барлығынан камераларды қосуды сұраңыз және динамик пен микрофонның жұмыс істеп тұрғанын тексеріңіз.

БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ – 35 минут

БАЛА ҚҰҚЫҚТАРЫ ТУРАЛЫ КОНВЕНЦИЯ

Қатысушылардан, адам қай жасқа дейін кәмелетке толмаған болып саналатынын сұраңыз? Осы сессия баланың құқықтарына арналғанын түсіндіріңіз. Қатысушылар осы туралы нені білетіндігін сұраңыз, егер иә деп жауап берсе, өз білімдерімен топпен бөлісуге мүмкіндік беріңіз.

20 жылдан астам уақыт бұрын Біріккен Ұлттар Ұйымы (БҰҰ) Бала құқықтары туралы конвенцияны (БҚК) әзірлегенін түсіндіріңіз. БҚК – бұл балаларға қатысты бірдей заңдарды сақтауға келісетін елдер арасындағы келісім.

Қатысушыларға БҚК-да 18 жасқа дейінгі барлық адамдарға берілетін құқықтар көрсетілгенін айтыңыз. БҚК-ға БҰҰ-ның басқа конвенцияларымен салыстырғанда көп елдер қол қойды.

Қазақстан оған қол қойғанын, бұл елдің осы елдегі балалардың БҚК-да сипатталған құқықтары болуы керек деген келісімін білдіретінін түсіндіріңіз БҚК-нің 54-бабында балаларда болуы керек түрлі құқықтар сипатталғанын айтыңыз. Олардың саны өте көп болғандықтан, оларды есте сақтауды жеңілдету үшін олар төрт топқа немесе «себеттерге» біріктірілді. Флип-чартта төрт үлкен шеңбердің ішіне төрт себеттің аттарын жазыңыз:

Өмір сүру құқығы – жеткілікті тамақтану, медициналық көмек, тұрғын үй және заңды түрде тіркелген аты-жөні мен азаматтығына құқық.

Қорғалу құқығы – дене және психологиялық зорлықтан қорғалу, қамқорлықтың болмауынан немесе қанаудан қорғалу, нәпсіқұмарлық зорлықтан, еңбек қанауынан және есірткіні теріс пайдаланудан қорғалу құқығы.

Даму құқығы – ойнауға, білім алуға және ата-аналар тарапынан кетуден құқығы.

Қатысу құқығы – өз пікірін білдіру және сөз сөйлеу құқығы, есітілу құқығы, ақпарат алу құқығы және оны түсіндіру еркіндігі, сондай-ақ топтарға кіру және достарымен кездесу құқығы.

Бұл сессияда нұсқаушы Қазақстан Республикасының Балалар құқықтары жөніндегі заңы мен Қазақстандағы БҚК-ның сақталуы туралы қысқаша баяндауы қажет.

ИНТЕРНЕТТЕГІ ҚАУІПСІЗДІК – 35 минут

Талқылау

Интернетті пайдалану оң тәжірибе болуы мүмкін. Бұл адамдарға байланыс орнатуға, әлем туралы көбірек білуге және достарымен байланыс орнатуға көмектеседі. Алайда, интернет адамдар үшін қауіпті де болуы мүмкін және осы сессияда біз өзімізді интернеттегі қауіптен қалай қорғануға болатындығы туралы сөйлесеміз.

Интернеттегі қауіп туралы карточкаларды әр қатысушыға таратыңыз. Алдымен қатысушылар қауіпті сипаттайтын А жағын, содан кейін қорғаныс әдістері көрсетілген Б жағын дауыстап оқиды.

Картточканы дауыстап оқығаннан кейін, топтағы барлық адамдардан не туралы айтылғанын түсінетіндігін сұраңыз. Қажет болса, әрі қарай түсіндіріңіз.

В. ӨЗІҢДІ ҚОРҒАҢЫЗ

Құпия сөзді ең жақсы досыңызға немесе жігітіңізге/қызыңызға да айтпаңыз. Жігіт бір күні бұрынғы жігіт болады. Ол сіздің құпия сөзіңізді Facebook-ке кіріп, Сіздің атыңыздан қорлайтын немесе ұятсыз нәрселер жазу үшін қолдануы мүмкін.

Есіңізде болсын, Сіз интернетте жариялаған кез келген сурет интернетте мәңгі қалады. Оны өшіруге болмайды. Сондықтан ұятсыз фотосуреттерді жарияламаңыз.

А: ЖӘБІРЛЕУШІЛЕР (БУЛЛЕРЛЕР)

Жәбірлеушілер (буллерлер) интернетті адамдарға зиян келтіру үшін қолдана алады. Олар Facebook сияқты қоғамдық сайттардағы басқа адамдар туралы қатал сөздер айтуы мүмкін немесе интернетте адамдардың шынайы немесе өңделген (шынайы көріну үшін компьютермен өзгертілген) суреттерін көрсетуі мүмкін. Бұл фотосуреттер ұятсыз немесе қорлайтын болуы мүмкін.

В. ӨЗІҢДІ ҚОРҒАҢЫЗ

Бейтаныс адамдардан достық туралы сұрауларды қабылдамаңыз.

Facebook сияқты желілерде құпиялылықтың ең жоғары параметрлерін таңдаңыз (мысалы, Facebook тіркеу жазбаңызды достарыңыз сіздің жазбаларыңызды, хронологияңызды және фотосуреттеріңізді көре алатындай етіп орнатыңыз).

Интернетте танысқан адамдармен жеке кездесуге болмайды. Егер бұл кеңесті елемейді таңдасаңыз және кездесу туралы келіссеңіз, онда өзіңізбен бірге достарыңызды алыңыз және күнгіз адам көп көпшілік орында кездесіңіз.

Интернетте жұмыс істеу туралы ұсыныстарға үлкен күдікпен қараңыз. Интернетте алдау оңай.

А: ҚУДАЛАУШЫЛАР (СТАЛКЕРЛЕР)

Олар интернетті адамдармен танысу үшін бір күні жеке кездесеміз деген үмітпен қолданады. Кездесу кезінде олар зиян келтіруі мүмкін. Сондай-ақ, интернетті басқа пайдаланушыларды жеке фотосуреттерімен бөлісуге мәжбүрлеп, стalkerлер қолданатын және порнография ретінде қоюға тырысу үшін қолдануы мүмкін.

Алдау үшін жоқ жұмыс ұсыныстарын ұсынып, алдаумен Сізді олармен кездесуге немесе қауіпті жағдайларға душар етуге қолдана алады.

В. ӨЗІҢДІ ҚОРҒАҢЫЗ

Бейтаныс адамдардың электрондық пошталарына немесе хабарламаларына жауап бермеңіз.

Интернет арқылы сізбен байланысатын бейтаныс

А: ҰРЫЛАР

Адамдар сізге ақша жібертуге немесе интернет-банк шоттарыңызға кіру мақсатында жеке ақпаратыңызды ұрлау үшін интернет арқылы байланыса алады. Кең таралған амалдар: сіз жұлде жеңіп алдыңыз немесе проблемалар туындаған досыңыздан хабарлама алдыңыз.

В. ӨЗІҢІЗДІ ҚОРҒАҢЫЗ

Егер сіз интернетте компьютерлік ойындар ойнайтын болсаңыз:

Бейтаныс адамдармен сөйлеспеңіз.

Чат бағдарламалары арқылы сізбен байланысқа шыққан бейтаныс адамдармен сөйлесу сұрауларын қабылдамаңыз.

Сіз танымайтын адамдарға жеке ақпаратты ашпаңыз: қайда тұрасыз, қайда оқисыз, қайда жұмыс істейсіз немесе қанша жастасыз.

Ойынға кететін уақытты шектеңіз.

А: ОНЛАЙН ОЙЫНДАР

Адамдар кейде интернетті компьютерлік ойындар ойнау үшін пайдаланады.

Егер сіз ойнауды шешсеңіз, ойындардың қауіпті болуы мүмкін екенін білу маңызды. Бейтаныс адамдар ойындарды қауіпті жағдайларға душар ету мақсатында жастармен байланыс орнату үшін қолдана алады.

Сондай-ақ, адамдар компьютерлік ойындарға тәуелді бола алады, олардың өмірі, достығы мен жұмысы зардап шегеді. Компьютерлік ойындарда кейіпкерлерді жарақаттайтын немесе қорлайтын суреттер болуы мүмкін.

В. ӨЗІҢІЗДІ ҚОРҒАҢЫЗ

Егер сіз досыңыздан электрондық хат алсаңыз және онда тек қана тіркеме немесе сілтеме болса (досыңызбен сәлемдесу немесе түсініктеме болмаса), бұл вирус болуы мүмкін. Мұндай хаттарды ашпаңыз.

А: КҮДІКТІ СІЛТЕМЕЛЕР

Сілтеме. Сілтеме – интернеттегі мекенжай. Ол www немесе [http](http://) басталады.

Сілтемені басқан кезде ол сізді интернеттегі парақшаға апарды.

Тіркеме. Тіркеме – бұл тіпті телефонға жүктеуге болатын файл. Көптеген электрондық пошта есептік жазбаларында тіркеме электрондық поштаның жанындағы қағаз қыстырғыш түрінде көрсетіледі, ал тіркеме файлдары көбінесе «doc», «docx», «pdf» немесе «jpeg» әріптермен аяқталады

Сілтемелер мен тіркемелер адамдарға ақпарат жіберуге немесе интернеттен бірдеңе табуға көмектесу үшін әрқашан достық мақсатта қолданылады. Бірақ сілтемелер мен тіркемелер қауіпті болуы мүмкін, өйткені олардың құрамында вирустар болуы мүмкін.

Вирус – зиян келтіруге арналған компьютерлік бағдарлама. Кейде вирустар компьютердегі бағдарламаларды жояды, ал басқа жағдайларда олар сіздің компьютеріңізден жеке ақпаратты ұрлауы мүмкін.

В. ӨЗІҢІЗДІ ҚОРҒАҢЫЗ

Интернетте порнографияны қарамаңыз.

Телефон, компьютер немесе кез келген әлеуметтік желі арқылы жыныстық сипаттағы мәтінмен бөліспеңіз.

Біреу сізді суретке түсірмес бұрын жақсылап ойланыңыз.

Жас кезіңіздегі фотосуреттеріңізді немесе өзіңіздің фотосуреттеріңізді интернеттегі фотосуреттер байқауларына қоймаңыз.

Ешқашан ешкімге жыныстық сипаттағы фотосуреттерді алу үшін суретке түсіруге рұқсат бермеңіз. Сіз олардың ертең қайда болатынын білмейсіз.

А: ПОРНОГРАФИЯ

YouTube және Google сізді порнографияны көрсететін бейнелерге немесе сайттарға немесе жәбірленіп жатқан адамдардың суреттеріне апаруы мүмкін.

Жыныстық сипаттағы бейнелеу немесе хабарлар телефон қосымшалары арқылы жіберілуі мүмкін. Бұл нақты адамдарға зиян келтіретін немесе олардың қадір-қасиетін қорлайтын бейнелер болуы мүмкін. Адамдар мұндай бейнебаяндарға оларды бақылайтын басқа адам мәжбүрлегенде немесе кедейліктің салдарынан түсуі мүмкін. Сондай-ақ, мұндай бейнелер осы бейнелерге қатысушылардың келісімінсіз жасырын түрде түсірілуі мүмкін. Егер сіз порнографияны қарасаңыз, онда сіз адамдарға зиян келтіретін немесе олардың қадір-қасиетін түсіретін саланы қолдайсыз.

САҚТЫҚ ШАРАЛАРЫ ТУРАЛЫ НҰСҚАУЛЫҚ

Барлық карточкалар дауыстап оқылған кезде, алдын ала ескерту шараларын қолдану жастарды қорғай алатындығын түсіндіріңіз. (Сөйлесіп жатқанда, оларды қағазға жазыңыз.)

- Интернетте жеке ақпаратпен бөліспеңіз.
- Егер Yahoo немесе Twitter сияқты желілер сіздің профиіңізден жеке ақпаратты сұраса, оны мүмкіндігінше жалпы етіп жасаңыз. Сіз тұратын қаланы көрсетіңіз, бірақ көше көрсетілген мекенжай емес. Сіздің қазіргі немесе бұрынғы оқу орныңыздың мекенжайын, телефон нөмірін, атын немесе мекенжайын хабарламаңыз. Профильде электрондық поштаны көрсетпеңіз. Facebook пен Twitter-ден «мекенжай» опциясын алып тастаңыз, себебі бұл басқа адамдарға сіздің қайда екеніңізді білуге мүмкіндік береді.
- Құпиялылық параметрлерін бақылаңыз. Facebook сияқты әлеуметтік желілерде құпиялылық параметрлері бар. Әрқашан осы параметрлерді ашып, сіз білетін достар ғана сізбен байланысу үшін опцияны таңдаңыз. Кең аудиторияның сізбен араласуына жол бермеңіз.
- Құпия сөздерді жарияламаңыз. Құпия сөзді ең жақын досыңызға, жігітіңізге немесе қызыңызға да айтпаңыз. Жігіт бір күні бұрынғы жігіт бола алады. Ол сіздің

құпия сөзбен Facebook-ке кіріп, өзіңізді көрсетіп, ренжитін немесе ұятсыз болуы мүмкін нәрселерді жазу үшін қолдануы мүмкін. Бір күні қызыңызда бұрынғы қыз болуы және солай жасауы мүмкін.

- Чаттардан аулақ болыңыз. Чаттардағы адамдар таныс емес және қудалаушылар немесе ұрылар болуы мүмкін. Тек өзіңіз білетін адамдармен сөйлесіңіз.
- Интернеттегі жұмыс ұсыныстарына өте күдікті болыңыз. Адамдар сізді интернет арқылы қауіпті жұмысқа тарту үшін алдауы мүмкін.
- Егер сіз интернетте қауіпті жағдайға тап болдым деп ойласаңыз, дереу компьютерді өшіріп, ата-анаңызға немесе сенетін адамға хабарлаңыз. Егер сізде қауіп-қатерге душар ететін немесе өзіңізді ыңғайсыз сезінетін интернеттегі қарым-қатынасыңыз болса немесе интернетте кездескен адам сізбен жеке кездесуді сұраса, ата-анаңызға немесе сенетін адамға хабарлаңыз.

КӨШІ-ҚОН

Жастардың әртүрлі жолмен қоныс аударатын түсіндіріңіз.

Ішкі көші-қон өз елінің ішінде қоныс аударатын адамдарды сипаттайды.

Ішкі көші-қон үшін заңмен белгіленген жас жоқ екенін түсіндіріңіз, бірақ жұмыс үшін заңмен белгіленген жас бар. Нұсқаушылар қатысушыларға өз елінде жұмыс істеу үшін заңмен белгіленген жас туралы хабарлауы керек.

Халықаралық көші-қон басқа елге қоныс аударатын адамдарды сипаттайды. Халықаралық деңгейде жұмыс мақсатында 18 жасқа дейінгі балалардың көші-қоны заңсыз болып табылады.

Қатысушыларға әр елде осы елге кім қоныс аудара алатынын көрсететін заңдар бар екенін айтыңыз. Бұл заңдар заңды түрде көшу үшін не істеу керектігін сипаттайды. Олар осы заңдарды түсінуге міндетті екенін түсіндіріңіз.

Құжатталған көші-қон (заңды/ реттелген көші-қон деп те аталады) мигранттың басқа елге кіріп, жұмыс істей алатындығын бақылайтын заңдарды білдіретінін түсіндіріңіз. Мұны құжатталған көші-қон деп атайды, өйткені мигрант көші-қонға дейін паспорт және жұмыс визасы сияқты заңды құжаттарды алады. Тым көп елдер бұл нұсқаулыққа әр елдегі құжатталған көші-қонды реттейтін заңдарды енгізуге мүмкіндік бермейді. *Құжатталған көші-қон үшін жол жүру құжаттары, шетелдік паспорт және виза, сондай-ақ басқа құжаттар қажет екенін білу керек.*

Қатысушыларға **паспорт/төлқұжат** – бұл елге заңды түрде кіру және шығу үшін пайдаланылатын адамға берілген заңды құжат екенін айтыңыз. Қатысушыларға паспорттың суретін көрсетіңіз.

Қатысушыларға **виза** – бұл басқа елдің үкіметі өкілінің паспортқа жапсырған ресми мөрі немесе жапсырма екенін түсіндіріңіз, бұл елге кіруге мүмкіндік береді, визаның көптеген түрлері бар. **Жұмыс визасы** адамдарға басқа елде заңды түрде жұмыс істеуге мүмкіндік береді. **Туристік виза** адамдарға елге баруға мүмкіндік береді, бірақ жұмыс істеуге емес.

Қатысушыларға виза суретін көрсетіңіз.

Қатысушыларға басқа елге олар жіберілген ел берген паспортсыз және визасыз заңды түрде кіре алмайтындықтарын айтыңыз.

Егер олар басқа елге қоныс аударғысы келсе, олар өз отбасыларынан және жергілікті билік органдарынан осы елге заңды көші-қон үшін қандай құжаттар қажет екенін білуі керек екенін түсіндіріңіз.

Көшіп келе жатқан кейбір адамдардың құжаттары жоқ екенін түсіндіріңіз. Бұл адамдар шет елдерге кірудің басқа жолдарын табады. Кейбір адамдар шекарадан заңсыз тасымалданады. *(Мигранттарды заңсыз әкелу деген не екенін біреу түсіндіре ала ма деп сұраңыз.)* Басқалары елге бір күн немесе қысқа уақыт қалады деп кіреді, бірақ іс жүзінде бірнеше жыл тұруға ниетті. Бұл **құжатсыз көші-қон** деп аталады (кейде оны **заңсыз немесе реттелмеген көші-қон** деп те атайды).

Құжатталған көші-қон	Құжатталмаған көші-қон
Шекарадан өту	Делдалдар
Көші-қон картасы	Туыстары
Паспорт	Шекараны өздігінен кесіп өту
Виза	Достар
Жұмысқа рұқсат	Бөтендер
Рекрутингтік агенттік	
Here?	
Жұмыс қауіпсіз	Тез
Белгілі бір жұмыс: ең жақсы, тұрақты	Оңай
Білікті	Жолға аз шығын
	Оңай қашып кету

Құжатталған көші-қонды құжатсыз көші-қонға қарағанда ұйымдастыру қиын екенін түсіндіріңіз. Бұл әдетте мигранттан құжаттарды ұсынған кезде ұзақ уақытты талап етеді. Алайда құжатталған көші-қон қауіпсіз. Құжатсыз мигранттар заңды бұзатындығын түсіндіріңіз, сондықтан олар көшіп келген елде полициядан аулақ болуға тырысады. Мигранттарды құжаттау әлдеқайда қауіпсіз, өйткені мигранттар проблемалар туындаған жағдайда билік органдарына құжаттармен жүгіне алады.

Сессия қорытындысы – 5 минут

БҚК – бұл балалардың құқықтары көрсетілген халықаралық құжат.

БҚК-да төрт құқық тобы бар:

- қорғау,
- даму,
- өмір сүру,
- қатысу.

Балалар адам саудасының құрбаны болған кезде, олардың құқықтары жоқ.

Балалардың құқықтары орындалмаса, олар адам саудасына осал болады.

БҚК-да қарастырылған құқықтары жоқ балалар бар.

Ішкі көші-қон: адамдар өз елінің ішінде қоныс аударады.

Халықаралық көші-қон: адамдар басқа елге қоныс аударады. Құжатталған көші-қон: мигрант басқа елге кіріп, жұмыс істей алатындығын бақылайтын заңдарға сәйкес келеді. Құжатталған көші-қон мигранттан паспортпен және жұмыс визасымен сапарға шығуын талап етеді, сонымен қатар басқа құжаттар қажет болуы мүмкін.

Құжатталмаған көші-қон: адамдар басқа елге заңдарды сақтамай және/немесе паспортсыз және визасыз қоныс аударады. Құжатсыз көші-қон көші-қонның кең таралған түрі болып табылады.

Құжатталған көші-қон әлдеқайда қауіпсіз.

ПРАКТИКАЛЫҚ ТАПСЫРМА

25 минут

Қатысушыларды 4 топқа бөліңіз.

1-ші топтың тапсырмасы. БҚК сәйкес балалардың құқықтарын атап шығыңыз.

2-ші топтың тапсырмасы. Сұрақтарды талқылаңыз және жауап беріңіз:

- Адамдар құжаттармен қалай қоныс аударады?
- Адамдар құжаттарсыз қалай қоныс аударады?

3-ші топтың тапсырмасы. Сұрақтарды талқылаңыз және жауап беріңіз:

- Неліктен адамдар құжатталған көші-қонды таңдайды?
- Неліктен адамдар құжатсыз көші-қонды таңдайды?

4-ші топтың тапсырмасы. Сұрақтарды талқылаңыз және жауап беріңіз:

- Мигранттың қабылдаушы ел алдындағы міндеттері қандай?
- Сіз қай жаста қоныс аударған дұрыс деп ойлайсыз?

Аяқтау – 5 минут

Қатысушылардан ата-анасына сұрақ қоюларын сұраңыз:

- Біздің отбасымызда қоныс аударған адам бар ма? Кім және қай елге қоныс аударды?
- Ата-анаңыздан сізге және өзіңізге ұсынылған МатаHelp/Отбасылық трекер/менің балаларым қайда бағдарламалардың бірін орнатуды сұраңыз. Бұл қосымшалар ата-анаңызға сіздердің қай жерде жүргендеріңізді және смартфондарыңызда болып жатқан үдерістерді бақылауға мүмкіндік береді.
- Ата-аналарыңызбен бүгін қарастырылған балалар құқының қайсылары мектепте немесе колледжде бұзылуы мүмкін екендігін және оларды барынша азайту үшін қоғамда қандай шараларды жүзеге асыруға болатындығын талқылаңыз.

Осы сессияға таныстырылым, бейнеролик қоса беріледі.

Сессия 5: АДАМ САУДАСЫНЫҢ ҚАТЕРІ НЕЛІКТЕН БАРЛЫҚ ЖЕРДЕ БАР

АДАМ САУДАСЫМЕН
АЙНАЛЫСАТЫНДАРДЫҢ
МИГРАНТТАРҒА
ҚОЛДАНАТЫН
АЙЛА-АМАЛДАРЫ.
АДАМ САУДАСЫМЕН
АЙНАЛЫСАТЫНДАРДЫ
ҚАЛАЙ ТАНУҒА БОЛАДЫ

5

МАҚСАТЫ

Қатысушылар адам саудасымен айналысушылардың адамдарды алдау үшін дос болып көрінетінін түсінеді. Қатысушылар достықтың сипаттамалары туралы ойланады және қауіпсіздікті достықтан жоғары қоюды үйренеді.

Қатысушылар интернетті пайдаланудың қауіптілігі туралы біледі және өздерін қорғау үшін осындай қауіптерден қалай аулақ болуды үйренеді.

УАҚЫТЫ

1 сағат

ИНВЕНТАРЬ

Қағаз парағы.
Интернеттегі қауіпсіздік карточкалары.

КІРІСПЕ

Сәлемдесу – 5 минут

Есімдерін атай отырып қатысушылармен амандасыңыз. Қатысып отырғандардың тізімін жасаңыз. Zoom интернет платформасына қосылыңыз. Барлық қатысушылардың қосылуын тексеріңіз. Камераларын қосып, динамик пен микрофонның жұмыс жасауын тексерулерін сұраңыз.

КІМГЕ ҚАТЕР ТӨНУІ МҮМКІН?

Оларға мыналар кіруі мүмкін:

- адам саудасының құрбандары, соның ішінде анықталған және сәйкестендірілмеген құрбандар, куә құрбандары ретінде құқық қорғау органдарымен толық көлемде ынтымақтасатын, ішінара ынтымақтасатын немесе ынтымақтастықтан мүлдем бас тартатын құрбандар;
- құрбандардың отбасы мүшелері, достары және серіктестері;
- куәгерлер;
- ҮЕҰ өкілдері мен аудармашыларды қоса алғанда, құқық қорғау органдарының персоналы, прокуратуралардың және басқа да мекемелердің қызметкерлері;
- тергеу құпиясы.

Талқылау – 15 минут

Жасырын дереккөзден сіздің аймағыңыздағы ауылшаруашылық өнімдерін өңдейтін кәсіпорындардың бірінде адам саудасының құрбаны болған жұмысшылардың еңбегі пайдаланылатындығы туралы ақпарат алынды.

Бастапқы тергеу ешқандай нақты тәуекелдердің бар екенін анықтаған жоқ. Сіз кәсіпорынды бақылау үшін полиция қызметкерлерін пайдалану туралы шешім қабылдайсыз. Бұл полицейлерге адам саудасын тергеуге байланысты ықтимал қауіптер туралы нұсқау беріліп, олар туындаған барлық күдіктер туралы хабарлап отырады.

Полицейлер кәсіпорын аумағынан көліктің қалай шығып жатқанын көріп отыр. Оның тіркеу нөмірі тіркеледі және тиісті тексеру жүргізіледі. Бұл көлікпен байланысты адам бұрын бірнеше рет зорлық-зомбылық жасағаны және полицияға қарулы қарсылық көрсеткені үшін сотталған.

- Осы жағдайға жауап беру кезінде ескеру қажет ықтимал қатерлер қандай?
- Кімге қатер төнеді?

АДАМ САУДАСЫМЕН АЙНАЛЫСАТЫНДАРДЫ ҚАЛАЙ ТАЛУҒА БОЛАДЫ – 35 минут

Бүгінгі сессия достықтың сипаттамаларын білуге және дос, адам саудасымен айналысушы болып көрінетін адамды қалай анықтауға болатындығын түсіндіріңіз. Мигранттар бұл мәселеге жиі ұшырайтынын түсіндіріңіз. Қатысушыларға мигранттар өздері білмейтін жерлерге жиі баратындығын айтыңыз. Олармен сөйлесуге болатын және өмірде оларға көмектесе алатын адамдар болуы үшін достар табу керек. Бірақ адам саудасымен айналысушылар мигранттарды дос болып көріну арқылы алдауға тырысады.

Мигрант дос болып көрінетін адам сатушысын қалай анықтай алады? Сенімді қарым-қатынас дегеніміз, адам басқа адамға құрметпен қарайды және сонымен бірге өз құқықтарын жоққа шығармайды.

Қатысушылардан тым көп сұрақтар қоятын адамдарға тап болған кезде қолдана алатын сенімді сөйлемдерді ойлап табуды сұраңыз.

Мысалы:

- «Бұл жеке сұрақтарға жауап беру маған ыңғайсыз»
- «Жоқ, мен сізді танымаймын. Мен бейтаныс адамнан жұмыс туралы ұсынысты қабылдай алмаймын»
- «Жалақы мөлшері қандай? Жалақы қашан және қалай төленеді?»

ДОСЫҢЫЗДЫ ТЕКСЕРУ ТЕСТІ

Жаңа ғана кездескен адамды тексеру арқылы өзіңізді қорғаудың жолдары бар екенін түсіндіріңіз. Бұл сынақтар сіздің досыңыз болғысы келетін адам үшін қиындық туғызбайды, өйткені олар оны нағыз достықтың бір бөлігі деп санайды. Алайда, егер «дос» шын мәнінде адам саудасымен айналысушы болса, онда бұл сынақтар сізге бұл достықпен бірдеңе дұрыс емес екенін түсінуге көмектеседі.

УАҚЫТТЫ СОЗЫҢЫЗ

Егер біреу жоғары ақы төленетін жұмыс ұсынса, уақытты созуға тырысуға болатындығын түсіндіріңіз. Олар адамнан телефон нөмірін және жұмыс туралы көбірек ақпарат сұрай алады. Бұл оларға жұмыс орны мен компания туралы көбірек білуге уақыт береді. Сондай-ақ, бұл ата-аналарына қоңырау шалып, қайда бара жатқандарын айтуға уақыт бөлуге мүмкіндік береді. Егер адам күте алмаса, бұл оның адам саудасымен айналысушы болуы мүмкін екендігінің белгісі.

СҰРАҚТАР ҚОЮ

Сұрақ қоюдың қаншалықты маңызды екенін түсіндіріңіз. Олар жұмыс беруші, келісімшарт және жұмыс орналасқан қала туралы сұрақтар қоюы мүмкін. Егер біреу қауіпсіз жұмысты сипаттаса, ол білгенінің бәрін айтуға қорықпайды.

«Достың» өмірі туралы сұрақтар қойыңыз, мысалы, мектептің атауы және сол адамның отбасы. Жауаптарды есте сақтау қаншалықты маңызды екенін түсіндіріңіз және келесі жолы кездескен кезде сол сұрақтарды қайта қойыңыз, олардың жауаптарын есте сақтай

алатындығын тексеріңіз. Дос айтқандарын есте сақтайды, өйткені бұл шындық. Адам саудасымен айналысушы есіне түсірмеуі мүмкін.

Егер «достың» әңгімесі ол бұрын айтқан әңгімеге қайшы келсе немесе сізге сұрақ қойғаныңыз үшін айқайласа, онда бұл адамның адам саудасымен айналысушы болуы мүмкін екендігінің сезікті белгісі екенін түсіндіріңіз.

ЖҰМЫС ОРНЫНА ДЕЙІН ҚОҒАМДЫҚ КӨЛІКПЕН ЖЕТИҢІЗ

Жұмысқа жету үшін қоғамдық көлікпен баруды ұйымдастырған дұрыс екенін түсіндіріңіз, өйткені қоғамдық көлік микроавтобусқа немесе «досымен» бірге көлікке отырудан гөрі қауіпсіз. Егер олар «досымен» бірге жүрсе, жұмыс нашар болып көрінсе, үйге оралу қиын болуы мүмкін. Егер олар қоғамдық көлікпен жүрсе, олар таныс адамдарды жолға шақыруға тырысуы мүмкін. Егер олар межелі жерге жеткенде қауіпті немесе шөлді болып көрінсе, оларға қоғамдық автобустан шықпауын ескертіңіз.

ОЛАРМЕН БІР ЖЕРГЕ БАРМАС БҰРЫН «ДОСТАРМЕН» ТАНЫСЫҢЫЗ

Нағыз досыңызбен жақынырақ танысу үшін уақыт қажет екенін түсіндіріңіз. Көшіп-қонушылар адамдармен кездескенде, оларға сенім артуға асықпау керек. Қатысушылар тырысуы керек:

- «Достың» отбасы туралы білуге. Адам саудасымен айналысушы отбасы туралы әңгімелескісі келмеуі мүмкін немесе айтқаны бұрынғы оқиғаға қайшы келуі мүмкін.
- Адамды достарыңызға (немесе жақын жерде тұратын болса, отбасыңызға) таныстырыңыз. Егер «досыңыз» сіздің достарыңызбен кездесуді қаламаса, бұл алаңдатарлық белгі. Адам саудасымен айналысушы көптеген адамдармен кездесуді қаламауы мүмкін.
- Адамға отбасыңызға өзіңіздің өміріңіз туралы айту үшін үнемі қоңырау шалатындығыңызды және отбасыңызға жаңа «дос» туралы егжей-тегжейлі айтып бергеніңізді айтыңыз. Нағыз дос ол туралы сөйлескеніне қуанышты болады, ал адам саудасымен айналысушы қорқуы мүмкін.
- Адамды басқа адамдармен талқылаңыз. Басқалар бұл адаммен кездесті ме, жоқ па, ол туралы бірдеңе біледі ме деп сұраңыз. Егер де бұл адамды ешкім білмесе немесе осы «дос» туралы жақсы ештеңе естімесеңіз, бұл алаңдатарлық белгі. Нағыз дос қоғамдастықтағы адамдарды біледі, адам саудасымен айналысушы білмеуі мүмкін.

ҚОҒАМДЫҚ ОРЫНДАРДА КЕЗДЕСУ

Қатысушыларға егер олар жаңа «досымен» кездесетін болса, онда адам көп қоғамдық жерде жасасын, егер бірдеңе дұрыс болмай қалса, жақын жерде көмектесетін адамдар болуы керектігін айтып беріңіз. Егер олар қорықса немесе қауіп төнсе, олар көмек сұрап қатты айқайлауы керек. Нағыз дос қоғамдық және адам көп қоғамдық жерлерде кездесуге қуанышты болады, ал адам саудасымен айналысушы риза болмауы мүмкін.

Біздің заманымызда адамдарға сенім артуға болмайтынын түсіндіріңіз. Егер біреу олармен кездесуді, саяхаттауды немесе жұмысқа орналасуды сұраса, күдіктеніп, өзіңізге сұрақтар қою маңызды. Мысалға,

«Бұл мен үшін қауіпті болуы мүмкін бе?»

АДАМ САУДАСЫМЕН АЙНАЛЫСУШЫ ТУРАЛЫ ТЕСТ

Қатысушыларды 10-14 адамнан тұратын топтарға бөліңіз.

Әр топтың екі еріктісінен актер болуларын сұраңыз.

Бір актерге төмендегі «1-ші оқиға», ал екіншісіне «2-ші оқиғаны» беріңіз. Басқа қатысушыларға оқиғаларды көруге рұқсат бермеңіз.

1-ШІ ОҚИҒА

Сіз адам сатушысыз. Сіз өзіңізді қайдан келгеніңіз туралы сұрақ қоятын адам келген жерден сияқты сезінесіз. Сіз екі ағаңыз бен қарындасыңыз бар деген кейіп танытасыз. Сіз үлкен қаланың орталығында тұрасыз. Сіз жас мигранттармен жиі достасасыз. Сіз оларды автобуспен қала сыртындағы құрылыс объектісіне апарасыз. Бұл үшін құрылыс компаниясы сізге ақша төлейді. Сіз бұл қиын жұмыс екенін білесіз және ол жерде жұмысшыларға шығуға рұқсат бермейді. Сіз мигрантқа ағаңыз да құрылыс алаңында жұмыс істейтінін айтасыз. Сіз мигранттың достарымен кездескіңіз келмейді, өйткені олардың сіздің бет-бейнеңізді есіне сақтағанын қаламайсыз. Сіз тыныш жерлерде кездескенді жөн көресіз, өйткені сіз көптеген адамдардың онымен бірге көргенін қаламайсыз. Сіз құрылыс компаниясының телефон нөмірін білесіз. Сіз бұл компанияның атын немесе орналасқан жерін ешкімге айтқыңыз келмейді. Сіз мигрантты ол жерден ол қашып құтыла алмас үшін автобуспен алып барғыңыз келеді.

2-ШІ ОҚИҒА

Сіз доссыз. Сіз қалаға жақында келгенсіз және жаңа достармен кездескіңіз келеді. Сіздің ақшаңыз аз. Сіз жақын жерде серуендеу және сөйлесу үшін қызықты көл бар екенін естідіңіз. Сіз тігін фабрикасында жұмыс жасайсыз, егер сіздің жаңа досыңыз сізбен бірге жұмыс істесе, сіз қуанар едіңіз. Сіз оған зауытта жұмысқа жалдаумен айналысатын адамның телефон нөмірін қуана бересіз. Сіз жаңа досыңызды басқа таныстарыңызбен қуана таныстырасыз.

Енді қатысушылардан оқиғаларды мұқият оқып, оқиға кейіпкерінің атынан сұрақтарға жауап беруін сұраңыз.

Қатысушыларға осы адамдардың бірі адам саудасымен айналысушы рөлін атқаратынын, ал екіншісі ондай адам емес екенін түсіндіріңіз. Олар бұл адамдарды қоғамдық саябақта кездестіреді және олардың қайсысы адам саудасымен айналысушы екенін табуы керек.

Топтың әр мүшесі екі қатысушыға бір-бір сұрақ қоя алады. Актерлер сценарий бойынша жауап береді. Сұрақтар кезекпен қойылуы керек. (Егер бәрі сұрақ қойғаннан кейін, адам саудасымен айналысушы кім екені әлі белгісіз болса, сіз көбірек сұрақтар қоюға рұқсат ете аласыз.)

Соңында қатысушылардан адам саудасымен айналысушы кім екенін табуын сұраңыз.

Талқылау

Барлық қатысушылардан қайта бірігуін сұраңыз. Олардан тест туралы ойлануын сұраңыз.

- Адам саудасымен айналысушыларды қалай анықтауға болады?

Ескерту

Адам саудасымен айналысушылардың адамдарды алдау жолдарын және достықты тексерудің кейбір жолдарын талқылаңыз. Бірақ адам бұл сынақтардан өткенімен, адам саудасымен айналысушы болуы мүмкін деп айту маңызды.

Мысалы, кейбір адамдарды бірнеше жылдар бойы өздері танитын, білетін отбасы мүшелері немесе көршілері адам саудасының құрбаны етеді.

Кейбір адам саудасымен айналысушылар жұмыс туралы айтпас бұрын ұзақ уақыт бойы олардың досы немесе тіпті жігіті немесе қызы болып көрінуі мүмкін екенін түсіндіріңіз.

Ұсынысты қабылдамас бұрын немесе сапарға шықпас бұрын, «бұл мен үшін қауіпті болуы мүмкін бе?» деп ойланыңыз.

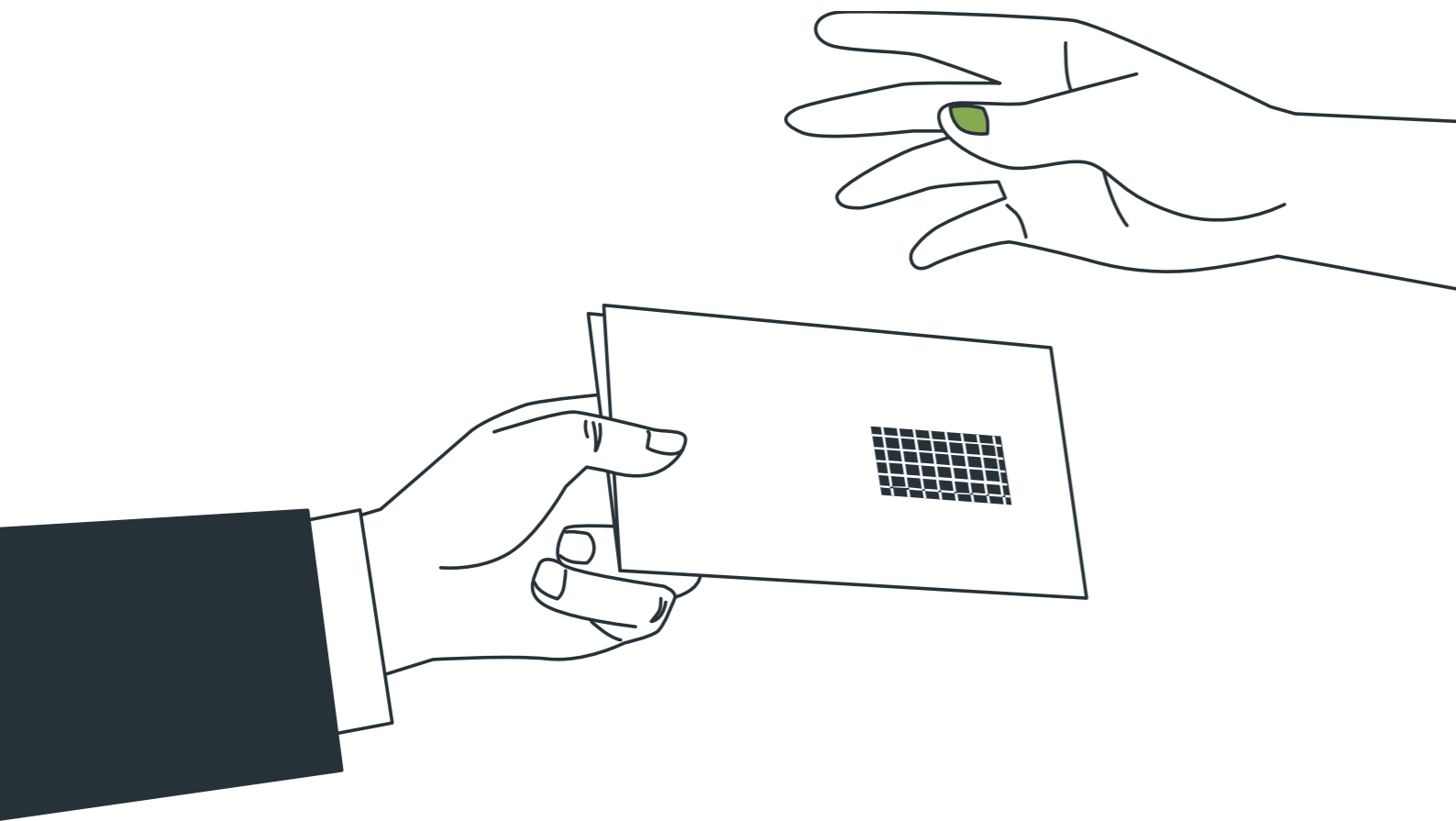
ТАПСЫРМА «КЕЗДЕЙСОҚ ТИЫН» (ЕКІЖАҚТЫ КАРТОЧКАЛАР)

15 минут

Қатысушылардан қолдарын шапалақтауды сұраңыз, осы уақытта тізбек бойымен «кездейсоқ тиындар» салынған қапшықты өткізіңіз. Сіз қолыңызды көтергенде, топ шапалақтауды тоқтату керек, ал кімде қапшық болса, ол көзін жұмып, қапшықтан кездейсоқ тиынды алып, қолында ұстап отыруы керек. Балама нұсқа – музыканы қосу, содан кейін музыканы тоқтатқан кезде, қапшығы бар адам дәл солай істеуі керек екенін түсіндіріңіз.

Барлық кездейсоқ тиындар таратылғаннан кейін, қатысушылардан шапалақтауды немесе музыканы тоқтатуды сұраңыз. Тиыны бар адамдардан оған жазылғанды дауыстап оқып шығуды сұраңыз. Олардан «адам саудасы» немесе «көші-қон» екендігі туралы тақырыпты оқымауды сұраңыз.

Әр қатысушы өзінің кездейсоқ тиынын оқыған кезде, топтан тиынның осы жағында адам саудасы немесе көші-қон сипатталатындығын, сонымен қатар оның себебін түсіндіруді сұраңыз. Талқылаудан кейін тиынды аударып, екінші жағында не жазылғанын оқып шығыңыз. Топтан екінші жағында жазылғанның қалай ерекшеленетінін сипаттауын сұраңыз.

Сессия қорытындысы – 10 минут

Адам саудасымен айналысушыларды анықтаудың үлгілі тәсілі жоқ. Сіз әрқашан біреумен саяхаттау немесе жұмыс туралы ұсынысты қабылдау сізге қалай қауіп төндіретінін ескеруіңіз керек. Есіңізде болсын, адам саудасымен айналысушылар дос, отбасы немесе көрші бола алады.

Сізде күдік тудыруы керек ескерту белгілері бар:

- саудагерлер достарды тез таба алады;
- адам саудасымен айналысушылар көптеген жеке сұрақтар қоюы мүмкін;
- адам саудасымен айналысушылар өтірік айтады;
- адам саудасымен айналысушылардың уәделері шындық болу үшін тым жақсы;
- адам саудасымен айналысушылар сіздің олармен бірге болғаныңызды қалауы мүмкін.

Сіз келесі әрекеттерді орындау арқылы адамды тексере аласыз:

- уақытты созу;
- сұрақтар қою;
- жұмысқа дейін қоғамдық көлікте жету;
- адамдармен кез келген жерге бармас бұрын жақынырақ танысу;
- адам көп жүретін, қоғамдық орындарда кездесу.

Әрқашан өз қауіпсіздігіңізді достықтан жоғары қойыңыз. Егер адам кездесуді, саяхатқа шығуды немесе жаңа жұмысқа орналасуды ұсынса, әрқашан өзіңізге: «бұл мен үшін қауіпті болуы мүмкін бе? Интернетте орналасқан жеріңіз, оқу орны, телефон нөмірі және туған күніңіз сияқты жеке ақпаратты бермеңіз. Facebook немесе Twitter сияқты әлеуметтік желілерде бейтаныс адамдардың достығын қабылдамаңыз. Facebook сияқты желілерде «тек достар» қолдауын басқару параметрлерін шектеңіз. Егер сіз қандай тіркемелер немесе олардың кімнен екенін білмесеңіз, тіркемелерді ашпаңыз.

Интернетте танысқан адаммен жеке кездеспеңіз. Егер сіз кездесемін деп шешім қабылдасаңыз, онда күндіз достарыңызбен бірге қоғамдық жерге барыңыз. Құпия сөзіңізді ешкімге бермеңіз және жеке ақпаратты онлайн чаттарда бөліспеңіз. Ашық фотосуреттеріңізбен интернетте бөліспеңіз. Интернеттегі ақпаратты жою мүмкін емес екенін ұмытпаңыз..

Аяқтау – 5 минут

Қатысушылардан кері байланыс орнатып, кез келген сауалды қоюын және/немесе жазып жасырын түрде нұсқаушыға беруін сұраңыз.

Сессия 6: ПІКІРІН БІЛДІРУ. ТЫҢДАЙ БІЛУ. ЭМОЦІЯНЫ БАСҚАРУ

КОММУНИКАЦИЯ
ДАҒДЫЛАРЫ
ЖӘНЕ ЭМОЦИЈЛАРДЫ
БАСҚАРУ

МАҚСАТЫ

Қатысушылар қарым-қатынастың сенімді, агрессивті және бағынышты стильдерін ажырата білуді үйренуі керек, өз құқықтарынан бас тартпау үшін сенімді қарым-қатынас стилі дағдыларын дамытуға тырысуы керек. Олар тиімді тыңдау дағдылары мен адам саудасының ықтимал сценарийі кезінде түсінбеушіліктен аулақ болу әдістері туралы біледі.

Қатысушылар өздерінің эмоцияларын қалай басқаруға және қауіпті мінез-құлықты тудыруы мүмкін теріс ойлау үлгілерін анықтауға үйренеді. Қатысушылар жағымсыз эмоцияларға оң жауап беру және өздеріне және басқаларға зиян тигізбеу үшін қандай әрекеттер жасау керектігін түсінеді.

УАҚЫТЫ

1 сағат 40 мин.

ИНВЕНТАРЬ

Қағаз парағы (А3 пішімі) немесе тақта.

КІРІСПЕ**Сәлемдесу – 5 минут**

Есімдерін атай отырып қатысушылармен амандасыңыз. Қатысып отырғандардың тізімін жасаңыз. Zoom интернет платформасына қосылыңыз. Барлық қатысушылардың қосылуын тексеріңіз. Барлығынан камераларды қосуды сұраңыз және динамик пен микрофонның жұмыс істеп тұрғанын тексеріңіз.

ӨМІРЛІК ДАҒДЫЛАР**85 минут**

Келесі бірнеше сессиялар адам саудасынан қорғануға көмектесетін өмірлік дағдыларды үйретуге арналатынын түсіндіріңіз.

Бұл сессия әңгіме жүргізуді үйрететінін және ол оқу жаттығулары түрінде өтетінін түсіндіріңіз.

СЕРГІТУ СӘТІ**№ 1 ОҚЫТУ ЖАТТЫҒУЫ****5 минут**

Барлық қатысушыларды 4 адамнан тұратын топтарға бөліңіз.

Әр топқа тізімнен сұрақ қойыңыз (төменде қараңыз). 4 адамнан тұратын әрбір шағын топқа ойлануға 1 минут уақыт беріледі, содан кейін олар жауап береді.

Егер топ толық жауап берсе және қалған топтар толықтырмаса, олар қол шапалақтайды. Егер жоқ болса, онда басқа топ сұрақтарға жауап береді.

Барлық сұрақтар қойылғанша талқылауды жалғастырыңыз.

1. Мұғалімдер сіздің пікіріңізді сұрайды ма? (Тек фактілер ғана емес туралы сұрақтар қойылады ма?)
2. Ата-аналарыңыз сізден отбасыңызға қатысты мәселелер туралы пікір білдіруді сұрайды ма?
3. Достарыңызбен не туралы сөйлесесіз? Сіз ересектермен сөйлесе алмайтын, бірақ құрдастарыңызбен сөйлесе алатын нәрселер бар ма?
4. Сіз ата-аналармен талқылағыңыз келетін, бірақ бұл тақырыпты талқылау әдепсіз деп есептеуі мүмкін қорқатын тақырыптар бар ма? Бұл қандай тақырыптар?

Қатысушыларды жоғарыдағы мәселелерді талқылауға және пікір айырмашылықтарын зерттеуге шақырыңыз. Олардан өз өмірлерінен мысалдар келтіруді сұраңыз.

№ 2 ЖАТТЫҒУ: СӨЙЛЕСУ ТҮРЛЕРІ**10 минут**

А3 форматындағы параққа ұзын сызық сызыңыз. Бастапқы нүктеде «Агрессивті қарым-қатынас» деп жазыңыз, ортасында «Сенімді қарым-қатынас» деп жазыңыз, ал екінші жағында «Мойынсұнатын қарым-қатынас» деп жазыңыз.

Қатысушылардан **сенімді қарым-қатынас** нені білдіретінін сұраңыз.

Сенімді қарым-қатынас сөйлеушінің басқа адамға құрмет көрсетіп, сонымен бірге өз құқықтарын жоққа шығармай сөйлейтінін білдіреді.

Сенімді қарым-қатынас келесіні білдіретінін түсіндіріңіз:

- сыпайы түрде әділ қарым-қатынасты талап етесіз (мысалы, әйелдердің ер адамдар сияқты құқықтары бар екенін сыпайы түрде түсіндіріңіз);
- тіке сөйлеңіз (мысалы, егер бейтаныс адам сізге жұмыс ұсынса, сіз – «жоқ. Мен сені танымаймын. Мен бейтаныс адамнан жұмыс ала алмаймын» – деп жауап бересіз);

- нақты сөйлеңіз (мысалы, егер жұмыс беруші сізге жақсы жалақы беремін десе, сіз оның қанша екенін, қашан және қалай төленетінін сыпайы түрде сұрайсыз);
- сөйлесіп жатқан адамға тіке қараңыз (кейбір мәдениеттерде жастар ересектердің көзіне тіке қарағаны әдепсіз болып саналады. Алайда, егер сіз саяхаттауға және жалғыз жұмыс істеуге жеткілікті жаста болсаңыз, сіз сөйлесіп жатқан адамға тіке қарай аласыз. Мысалы, егер аялдамадағы ер адам сізге онымен бірге жүруге мәжбүрлеуге тырысса, сіз оның көзіне қарап, «жоқ» деп айтсаңыз, ол Сізді жалғыз қалдыруы мүмкін);
- адамның жеке қасиеттеріне өтпеңіз (мысалы, егер сіздің бастығыңыз сізді заңсыз түрде артық жұмыс істетуге тырысса, оны қатты сөйлеместен, балағаттамай, жай дауыспен заң бойынша артық жұмыс істеуге міндетті емес екеніңізді түсіндіріңіз).

Агрессивті қарым-қатынас. Агрессивтік қарым-қатынас адамды құрметтемеушілік, дөрекі немесе ашуланғанын білдіретінін түсіндіріңіз.

Агрессивті қарым-қатынастың мысалы – адам сыпайы түрде бір минутқа қалам алуды сұрайды, ал сіз оған жауап ретінде айқайлап бересіз.

Мойынсұнатын қарым-қатынас. Мойынсұнатын қарым-қатынас адамның өз пікірін білдіретінін, бірақ өз құқығын жоққа шығаратындай жұмсақ және сенімсіз айтатынын түсіндіріңіз. Бұл мойынсұнатын қарым-қатынаста сөйлеуші адам өз құқықтары немесе қажеттіліктері туралы емес, басқа адамның құқығын көбірек қамқорлыққа алады.

Мойынсұнатын қарым-қатынастың мысалы – сыныптас сізден үй тапсырмасын көшіруге беруді сұрайды, ал сіз қаламасаңыз да келісесіз.

№ 3 ЖАТТЫҒУ: ӘНГІМЕДЕЛЕСУ БАРЫСЫНДА НАҚТЫ ТҰЖЫРЫМ ОЙЫНЫ

15 минут

Онлайн дәріс кезінде әңгімелесудегі тұжырымдарды экранға бір-бірден шығарыңыз, қатысушылар кезек-кезек оларды дауыстап оқуы керек.

Офлайн жаттығу кезінде топтан шапалақтауды сұраңыз. Олар қол шапалақтап жатқанда, тұжырымдармен жазбалар бар сөмкені топқа беріңіз. Сіз қолыңызды көтергенде, топ шапалақтауды тоқтату керек, ал қапшық кімде болса, ол көзін жұмып, қапшықтан тұжырымды шығарып, дауыстап оқуы керек.

Қатысушылар сөйлемде мойынсұнғыш, сенімді немесе агрессивтік қарым-қатынас сипатталған ба, жоқ па, соны шешуі керек.

Тұжырым оқылғаннан соң, қатысушы оны сызылған сызықта болуы керек деп санайтын жерге тіркеуі керек (мысалы, оң жақтағы өте агрессивтік, ал онша дөрекі емес сөздер сенімді және агрессивті қарым-қатынас арасында болуы керек).

БЕКІТУ:

1	– Сен колледжгі тастап, кірпіш зауытына жұмысқа тұруың керек.
– Шынын айтқанда, маған мектеп ұнайды, мен оқуды жалғастырғым келеді.	10	Тым көп ішкен досыңыздың сөзі.
– Егер сен нағыз дос болсаңыз, менімен бірге менің көлігіммен үйге барар едің.
– Мен сенің досыңмын, бірақ сен көп ішкен кезде маған сенімен бірге көлікпен жүру ыңғайсыз
2	– Оқу – бұл ақымақтық, сіз мен сияқты жұмысқа тұруыңыз керек.
– Сіздікі дұрыс.	11	– Менімен бірге өзен бойымен серуендегіңіз келеді ме?
– Жоқ, рахмет. Мен барлық достарыммен осында қалғым келеді
3	– Сөмкені жеткізуге көмектесе аласыз ба?
– Жоқ. Тіпті ойыңа алма.	12	– Сен жоспарсыз жұмыс іздеу үшін астанаға автобуспен кете алмайсың.
– Маған бәрібір. Сіз үнемі менені қаласам, соны істейтініме шағымдана
4	– Мен ешқашан даладан жақсы жұмыс таба алмаймын.
– Бұл сен ақымақ болғандықтан.	13	– Бұл бала кедей. Менің ойымша, біз онымен бұдан былай ойнамауымыз керек.
– Жарайды, мен онымен сөйлеспеймін
5	(Автобуста кездескен қарт әйелдің сөзі):
– Қалада жалғыз жүрген қауіпті. Менімен бірге қалыңыз.
– Кешіріңіз, жоқ, мен сізді бірінші рет көріп тұрмын.	14	– Мына таблетканы қабылда, сонда жұмыс кезінде өзіңізді жақсы сезінесіз.
– Жақсы.
6	– Тағы сыра ішесің ба?
– Жоқ, рахмет, іштім.	15	– Шетелде сен көп ақша таба аласың.
– Мен бұл ел туралы білетінім аз және қауіпсіз емес пе деп қорқамын. Оқуымды жалғастырғым және шетелге оқуымды аяқтаған кезде барғым келеді.
7	– Көлікке отыр, қалаға жеткізіп тастайын.
– Жоқ, рахмет. Мен одан да жаяу жүргенім жақсы.		
8	– Сенің колледжіңе ақша төлеу, далаға ақша шашумен тең. Сен қыз баласың ғой.
– Кешіріңіз.		
9	– Менімен бірге жүр, мен саған астанаға көшуге жәрдемдесемін. Мұндағы өмір нашар.
– Кешіріңіз. Бара алмаймын. Маған алдымен оқуымды аяқтау керек.		

Алдыңғы жаттығулар қарым-қатынастың әртүрлі түрлеріне арналғанын және олар сенімді, мойынсұнғыш және агрессивті қарым-қатынас дағдыларын қарастырғанын түсіндіріңіз. Жақсы сөйлеу дағдылары қарым-қатынастың маңызды бөлігі болып табылады. Бірақ тыңдау қабілеті де маңызды. Қатысушыларға бейтаныс адам сөйлесе, оларға жауап берудің қажеті жоқ екенін қайталаңыз. Олар үнсіз қалуы мүмкін. Бірақ егер олар бейтаныс адамдармен сөйлесе, тыңдау қабілетін пайдалану керектігін түсіндіріңіз.

Талқылау – 5 минут

Тыңдау қабілетсіздігі неге әкелуі мүмкін деп ойлайсыз? – бұл сұрақ қатысушыларға қойылады.

Қажет болса, олардың жауаптарын толықтырыңыз және түсіндіріңіз, адамдар **нашар тыңдаған кезде:**

- басқа адам не атып отырғанына назар аударудың орнына, әрі қарай нені айсам деп деп ойланып отырады;
- олар естігендерінен маңызды мәліметтерді өткізіп жібереді;
- болмашы нәрселерді есіне сақтайды;
- егер әңгіме шатасып жатса, олар оқиғаның бөліктерін ойдан құрастырады, тіпті бұл бөліктер тарихта болмаса да, анықтауға тырысады;
- басқа қосымша заттарға назар аударады.

Адамдар **тыңдаған кезде**, олар:

- адамның айтқаны туралы ойлайды;
- түсінбейтін нәрселер туралы нақтылайтын сұрақтар қояды;
- айтылған сөздерді қайталайды;
- олар көбірек білгісі келетін нәрселер туралы ойлайды және нақтылайтын сұрақтар қояды.

Талқылау – 5 минут

Бүгін біз эмоцияларды басқару туралы сөйлесетінімізді түсіндіріңіз. Барлық адамдарда күрделі эмоциялар пайда болатын күндер болады. Ешкім проблемалардан аулақ болу үшін өмірін өзгерте алмайды, бірақ адамдар оларға қалай қарайтынын өзгерте алады.

Топтан күрделі эмоцияларға мысалдар келтіруді сұраңыз.

Тізім келесідей болуы мүмкін:

- қайғы;
- ашулану;
- ашудан булығы;
- сатқындық сезімі;
- ызалану;
- жабырқау;
- үмітсіздік;
- өзін ешкім жақсы көрмейтінін сезіну.

Әр адам өмірде көптеген қиындықтарға тап болатынын түсіндіріңіз. Мәселелерді шешу үшін өмірдегі жағдайды өзгерту әрдайым мүмкін емес, бірақ сіз оларға деген реакцияңызды өзгерте аласыз.

Адамдардың проблемаларға қалай қарайтындығы күшті әсер ететінін түсіндіріңіз.

Қатысушыларға проблемаларды нашарлататын теріс ойлаудың төрт үлгісінің тізімін оқытыныңызды айтыңыз. Қатысушылардан оқып жатқанда көздерін жұмуын сұраңыз және әр мысал кезінде олардың өмірінен мысал келтіріңіз.

Шектеулі ойлау

Кейде адамдар шектеулі ойлана бастайды.

Мысалы, колледжге барар жолда велосипеді бұзылған студент бір ғана қолайсыз нәрсе орын алған кезде «Бүгін бәрі дұрыс емес» дейді. Немесе нашар баға алған студент: «Бұл менімен болған ең жаман нәрсе» дейді.

Өзін кінәлау

Кейде адамдар бақылай алмайтын жағдай үшін өзін айыптайды.

Мысалы, қыз отбасысының кедей екендігіне өзін кінәлі санайды.

Тек жамандықты көру

Кейде адамдар мәселенің тек жаман жақтарына назар аударады.

Мысалы, ұл бала қызды жақсы көреді. Ол оған назар аудармаған кезді ғана байқайды және оған күлімсіреген жағдайларды ұмытып кетеді.

Болашақты теріс болжау

Кейде адамдар проблеманы көреді және олар шынайы болмаса да дәлелдерге назар аудармай, олардың болашақ өміріне жаман әсер етеді деп ойлайды.

Мысалы, жас қыз бір емтиханнан өтпегендіктен бүкіл өмірі бұзылды деп ойлайды.

15 минут

Қатысушылардан көздерін ашып, жұпқа бөлінулерін сұраңыз. Әр жұпқа «теріс ойлау мысалдары» көшірмесін беріңіз (төменде келтірілген). Олардан мысалдарды оқып, оларды сипаттайтын теріс ойлау үлгісімен сәйкестендіруді сұраңыз. (Сызықтар қиылысады. **Жауаптар: 1c, 2b, 3a, 4d.**)

Оқиғаны теріс ойлау үлгісімен және қатерлі мінез-құлықпен сәйкестендіріңіз

1. Университеттегі біреу Мирасқа қатысты жамандық ойлады. Ал енді Мирас оны бәрі жек көреді деп ойлайды.	a. Болашақ туралы жаман ойлар.
2. Раиданы мұғалімдер тек сынап беретін тәртізді. Ол ешқашан оны мұғалімнің мақтағандығын естімепті.	b. Тек қана жамандықты көру.
3. Фируз болашағын тек жаман болуы мүмкін деп санайды.	c. Шектеулі ойлау, тек қана жаман жағын көру.
4. Айша әкесінің ауруына өзім кінәлімін, өйткені жаман қызбын деп есептейді.	d. Өзіңіздің бақылауыңызда емес заттарға өзін кінәлау.

Проблемаларды шешудің бір әдісі – жағымсыз ойлау үлгісін жағымды ойлауға ауыстыру екенін түсіндіріңіз. Кейбір проблемалар шынымен де өте ауыр екенін түсіндіріңіз, мысалы, жақын адамның қайтыс болуы, оны ешқандай жағымды ойлау шеше алмайды. Алайда, кішігірім мәселелерге қатысты жағымды ойлау көмектеседі.

Келесі реакцияларды дауыстап оқыңыз:

Шектен тыс ойлау және тек жамандықты көру

- Жеке дағдыларды немесе сіздің өміріңізде жағымды нәрселерді есте сақтаңыз. Оларға назар аударыңыз.
- Проблемаларды сипаттау кезінде «барлығы», «әрқашан», «ешқашан» сөздерін қолданбауға тырысыңыз. Есіңізде болсын, бүгінгі мәселені ертең шешуге болады.
- Дұрыс емес жағдайлар тізімін жасамауға тырысыңыз. Адамдар проблемалар тізімін жасай бастағанда, әр проблеманы одан гөрі үлкенірек етіп көреді.

Өзін-өзі кінәлау

- Өзін-өзі кінәлау проблеманы шешуде көп көмектеспейді.
- Есіңізде болсын, проблемалардың көпшілігі бір адамның емес, көптеген адамдар мен оқиғалардың нәтижесі.
- Кінәлауға емес, проблеманы шешуге назар аударуға тырысыңыз.

Жаман болашақты болжау

- Есіңізде болсын, болашақты ешкім болжай алмайды. Терең тыныс алып, ертең жаңа күн болатынын ұмытпаңыз. Сіз ертең оянып әрі жақсы жаңалықтарды біле аласыз.

ЖАҒЫМСЫЗ ОЙЛАУ ҮЛГІЛЕРІ ЖӘНЕ ҚАУІПТІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ

Теріс ойлау шаблондары адамда қатерлі мінез-құлықты күшейтуі мүмкін екендігін түсіндіріңіз. Келесі оқиғаларды дауыстап оқып беріңіз.

1-ШІ ОҚИҒА:

Баходир әрқашан шектеулі ойлайды. Баходир күріш жинау үшін колледжді екі айға тастауға мәжбүр болған кезде, ол бүкіл өмірі бұзылады деп ойлады. Ол колледжге оралудың қажеті жоқ деп ойлады және оның орнына жұмысқа орналасқысы келді.

Бақытына орай тәтесі Баходирге жағдайға оң көзқараспен қарауға көмектесті. Ол оған көптеген жастар колледжден бірнеше айға кетіп, содан кейін оралатынын айтты. Тәтесі оған әрі қарай оқудың және колледжге оралып, оқуда артта қалмау үшін үй тапсырмасын орындау маңыздылығын түсінуге көмектесті.

2-ШІ ОҚИҒА:

Сәния әрқашан өзін отбасының проблемалары үшін айыптайтын. Тәтесі велосипедін сындырып, ауруханаға түскен кезде, Сәния тәтесіне ескертпегені үшін жауапкершілікті сезінді. Сәния өзін жауапкершілікпен сезінгендіктен, ол отбасына медициналық шығынын төлеуге көмектесу үшін күтуші ретінде ақша табу жолын ұсынған апасымен келіседі.

Бақытына орай тәтесі Сәнияның бұл жоспары туралы естіп, Сәнияның аварияға жауапты емес екенін және оған жұмыс істеуге қажеттілік жоқтығын әрі оқуды тастаудың қажеттілігі жоқ екендігін түсіндіргі.

Талқылау: қатысушылардан проблемаларға жағымды түрде қараудың мысалдарымен бөлісуді сұраңыз.

Талқылау – 15 минут

Кез келген адам өмірдегі қиындықтарға тап болатынын және бұл проблемалар адамдарда жағымсыз эмоциялар тудыруы мүмкін екенін түсіндіріңіз. Қиындықтардан аулақ болу үшін өміріңізді өзгерту қиын екенін түсіндіріңіз, бірақ оларға қалай ден қоясыз, яғни соны өзгертуге болады.

Қатысушыларға жас адамдар сезінетін жағымсыз эмоциялар тізімін еске түсіріңіз. Қағаз парағының бір жағына тізімді тағы да жазыңыз. Ол мыналарды қамтиды:

- қайғы;
- ашулану;
- ашудан бұлығу;
- сатқындық сезімі;
- ызалану;
- жабырқау;
- үмітсіздік;
- өзін ешкім жақсы көрмейтінін сезіну.

Енді жас адамдар кейде өздерін осылай сезінгенде қандай жағымсыз әрекеттерді жасайтынын сұраңыз. Егер келесі мысалдар ұсынылмаса, оларды тізімге қосыңыз:

- төбелеске қатысу;
- дұрыс емес шешімдер қабылдау;
- біреуді ұру;
- күні бойы үйде болу;
- жылау және басқалармен сөйлесуден бас тарту;
- өзін жарақаттау;
- тамақтануды тоқтату;
- басқаларды кінәлау;
- өз-өзіне қол жұмсау;
- басқаларды қорқыту;
- проблемалардан аулақ болу үшін үйден қашып кету;
- көп мөлшерде алкогольді ішу;
- есірткі қабылдау;
- тәуекелге бару.

Бұл мысалдарды барлығын көрінетіндей етіп бір парақ қағазға жазыңыз.

Қатысушыларға екі қалам беріңіз және оларды жасаған адамға зиян келтіретін әрекеттерді қызыл түспен, ал басқаларға зиян келтіретін әрекеттерді көк түспен белгілеуді сұраңыз. Кейбір әрекеттер қызыл және көк түстермен дөңгелектенуі мүмкін. Тізімді аяқтағаннан кейін қандай болу керектігі туралы мысалды төменде қараңыз.

«ЭМОЦИЯЛАР КЕСТЕСІНІҢ» МЫСАЛЫ:

ЖАҒЫМСЫЗ ЭМОЦИЯЛАР, СЕБЕБІ	ҚАТЕ ШЕШІМДЕР
Достар арасында зорлық-зомбылықты көру	• Бөлмеде жалғыз қалу
Ата-ананың арасындағы жанжалдары	• Жылау
Үйде ақша жетіспеу	• Үнсіздікті сақтау
Жұмыс тым көп	• Есікті тарс жабу
Мәжбүрлі әрекеттер	• Үйден қашу
Айғайлау және айыптау	• Күнделік жазу
Ұнағанды ала алмау	• Адамдарға айқайлау
Жәбірлеу (булинг)	• Төбелеске қатысу
Отбасындағы зорлық-зомбылық	• Есірткі/алкоголь қабылдау
Жаралы жүрек	• Үй жұмысын жасамау
	• Көп ұйықтау
	• Өз-өзіне қол жұмсау
	• Өз-өзіне зиян келтіру
	Тым көп/аз тамақ жеу

Енді топтан тізімді қайта қарауды сұраңыз. «Бұл тізімде жастардың адам саудасының құрбаны болу қаупін арттыратын әрекеттер бар ма?» – деп сұраңыз. Қатысушыларға жауап беруге мүмкіндік беріңіз, бірақ егер жауап беру оларда қиындық тудырса, үйден қашу, алкогольді көп ішу, дұрыс емес шешім қабылдау немесе есірткі қабылдау адам саудасының құрбаны болу қаупін арттыра ала ма деп сұраңыз.

ЖАҒЫМСЫЗ ЭМОЦИЯЛАР ЖӘНЕ АДАМ САУДАСЫНЫҢ ҚҰРБАНЫ БОЛУ ҚАУПІ

Жағымсыз эмоциялар адамдарды қауіпті жүріс-тұрысты күшейтетін негізсіз шешімдер қабылдауға итермелейтінін түсіндіріңіз. Айгүлдің жағдайының келесі түсіндірмесін дауыстап оқыңыз:

Айгүл кедей отбасынан шыққан деп оны айналасындағылар мазақ еткендігі үшін күйзелетін. Бірақ оқымай мектептен кетіп қалса, болашақта жақсы жұмыс табу мүмкіндігі азаяр еді. Бұл оның өмір бойы кедей болып қалуы және оған біліктілігі төмен жұмыс ұсынатын адамдар алдында осал болуы ықтимал дегенді білдіретін, яғни оны адам саудасының құрбаны етуге мүмкіндік болатын.

Бұл жағымсыз эмоциялардың адам саудасының құрбаны болу қаупін арттыратын басқа да мысалдары:

Самир жағдайдың үмітсіздігін сезінді, өйткені ол құрылыста, өзіне ұнамайтын жұмыста жұмыс істейді. Оның әріптесі оған өзін жақсы сезінуге көмектесетін таблетка қабылдауды ұсынды. Таблетка болашақта Самирдің адам саудасының құрбаны болу қаупін қалай арттыруы мүмкін?

Лена ашуға булықты, өйткені оның ата-анасы оның жаңа жігітпен кездескенін қаламады. Оның жігіті еркін өмір сүру үшін оған басқа қалада жұмыс ұсынды. Осы жағдай Ленаның адам саудасының құрбаны болу қаупін қалай арттыруы мүмкін?

Есіңізде болсын, әр адам кейде жағымсыз эмоцияларды сезінеді. Біз Баходирді, Сәнияны, Самирді немесе Ленаны ашуланғандары үшін, өздерін үмітсіз сезінгені немесе жабырқап жүргендігі үшін айыптамаймыз. Өзіңізге немесе басқа адамдарға зиян тигізбеу үшін осындай жағымсыз эмоцияларға жағымды түрде жауап берген маңызды.

КӨРІНІС НҰСҚАУШЫНЫҢ ҚАЛАУЫ БОЙЫНША

15 минут

Қатысушылардан оқиғаны ойлап табуды және оны рөлдерде ойнауды сұраңыз. Олар екі рет ойнайды. Қатысушылардан теріс эмоциялар баланы адам саудасының құрбаны болу қаупі жоғары болатын оқиғаны ойлап табуды сұраңыз. Алдымен бәрі жаман болады, бірақ содан кейін ол жақсарады. Оқиғаны топпен бірнеше минут талқылаңыз. Топтан әртүрлі кейіпкерлерді талқылауды сұраңыз. Содан кейін еріктілерден оқиғаны көрсетуді сұраңыз (бұл ойынға бірнеше актер қатыса алады).

Сессия қорытындысы – 5 минут

Қазіргі уақытта біз өзімізді қорғау үшін ересектерге пікірімізді айта білуіміз керек. Біз сенімді қарым-қатынасты қолдана аламыз. Сенімді қарым-қатынас адамның басқа адамға құрмет көрсететінін білдіреді және сонымен бірге оның құқықтарын жоққа шығармайды. Тыңдау қабілеті қауіпті жағдайларда, соның ішінде көші-қон кезінде өзіңізді қорғауға көмектеседі. Жағымсыз ойлау проблемаларды нашарлатуы мүмкін.

Жағымсыз ойлаудың жалпы заңдылықтары:

- шекті ойлау;
- өзіңізді кінәлау;
- тек жаман жағын қарау;
- жаман болашақты болжау.

Жақсы ойлау проблемаларды шешуге көмектеседі. Әркім өмірде жағымсыз эмоцияларды сезінеді.

Жағымсыз эмоцияларды жеңетін оң қадамдар бар:

1-ші қадам. Сіз не сезінетіндігіңізді түсініңіз.

2-ші қадам. Неліктен өзіңізді осылай сезінетіндігіңізді түсініңіз.

3-ші қадам. Өзіңізді жақсы сезінуге көмектесетін және басқа адамға зиян тигізбейтін іс-қимыл бағытын таңдаңыз.

Жағымсыз эмоцияларды жеңу үшін жағымды әрекеттерді қабылдау сізді адам саудасына төзімді ете алады.

Аяқтау – 5 минут

Қатысушылардан кері байланыс орнатып, кез келген сауалды қоюын және/немесе жазып жасырын түрде нұсқаушыға беруін сұраңыз.

Сессия 7: ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУ ДАҒДЫЛАРЫ

ҚОСЫМША АҚПАРАТТЫ
ҚАЙДАН ЖӘНЕ ҚАЛАЙ
АЛУҒА БОЛАДЫ

МАҚСАТЫ

Қатысушылар қалай шешім қабылдайтындықтарын талқылайды, сонымен қатар орнықты шешім қабылдау үшін қандай ақпаратты жинау және бағалау керектігін біледі.

Қатысушылар көші-қон туралы әңгімелесуді жалғастырады және ақылға қонымды шешім қабылдауға көмектесетін ақпарат алу тәсілдерін зерттейді.

УАҚЫТЫ

1 сағат 30 мин.

ИНВЕНТАРЬ

Практикалық тапсырмаға арналған сұрақтар. Мысал үлгілері.

КІРІСПЕ**Сәлемдесу – 5 минут**

Қатысушылармен олардың аты-жөнін айтып амандасыңыз. Қатысушылардың тізімін жасаңыз. ZOOM интернет-платформасына қосылыңыз. Трансляцияға барлық қатысушылардың қосылғанына, күту залында ешкім қалмағанына көз жеткізіңіз. Барлық қатысушылардан камераларды қосуды сұраңыз және динамик пен микрофонның жұмыс істеп тұрғанын тексеріңіз.

ШЕШІМДЕР ҚАБЫЛДАУ МОДЕЛІ – 30 минут

Ойланыңыз және келесі сұрақтарға жауап беріңіз:

1. Сіз қалай шешім қабылдағаныңыз есіңізде ме?
2. Сіз бұл шешімді басқа адамдармен талқыладыңыз ба?
3. Сіз достарыңызбен, отбасыңызбен немесе мұғаліміңізбен сөйлестіңіз бе?
4. Сіз шешімді өзіңіз қабылдадыңыз ба немесе сіз үшін басқа біреу шешім қабылдады ма?

ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУ МОДЕЛІНІҢ СИПАТТАМАСЫ (мысал үлгілерін тарату)

1-ші қадам. Сұрақ түріндегі шешім.

2-ші қадам. Көбірек білу.

3-ші қадам. Баламаларды тізіп жазу.

4-ші қадам. Тәуекелдер мен артықшылықтарды бағалау.

5-ші қадам. Шешім қабылдау.

ҮЛГІ ЖҰМЫСЫНЫҢ МЫСАЛДАРЫ**1-ШІ ҚАДАМ. СҰРАҚ ТҮРІНДЕГІ ШЕШІМ**

Гүлнар астанада жұмыс іздеу керек пе, жоқ па деп ойлайтынын түсіндіріңіз. Сұрақ ретінде жазыңыз:

- «Мен астанада жұмыс іздеуім керек пе?»

2-ШІ ҚАДАМ. КӨБІРЕК БІЛУ

Қатысушылардан: «астанадағы жұмыс туралы кім көбірек біледі? Сіз қазірдің өзінде көшіп келген адамдардан сұрай аласыз ба? Сіз өзіңіздің оқытушыларыңыздан сұрай аласыз ба? Сіз астана туралы, онда тұру қанша тұрады және адамдар қандай жұмысқа орналасатынын біле аласыз ба?» – деп сұраңыз.

Нұсқаушы мүмкін жауаптарды суреттегі шаршыға жазуы керек. *Мысалы: Астанада жұмыс үшін айына 200 000 теңге төлейді, біреулерден бөлмені жалға алу үшін айына 50 мың теңге және тамаққа шамамен 60 000 теңге қажет. Гүлнараның бірге пәтер жалдауды білетін құрбысы бар. Мен оған қоңырау шалып, одан жұмысын қалай тапқанын сұрай аламын.*

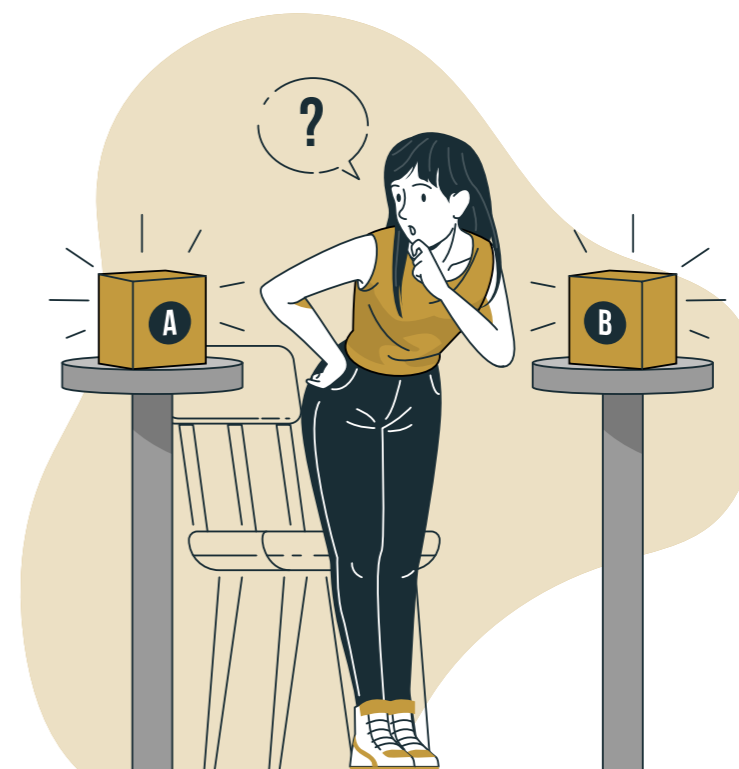
3-ШІ ҚАДАМ. БАЛАМАЛАРДЫ ТІЗІП ЖАЗУ

Тәуекелді төмендететін балама нұсқаларды тізімдеңіз. Мысалы:

1-ші балама. Қазір астанаға жинған ақшасыз барып, жұмыс іздеу.

2-ші балама. Жинақ пайда болғанша және мен жұмыс тапқанша күту.

3-ші балама. Колледжді бітіріп, содан кейін астанаға бару.

4-ШІ ҚАДАМ. ТӘУЕКЕЛДЕР МЕН АРТЫҚШЫЛЫҚТАРДЫ БАҒАЛАУ

Осыдан кейін топпен бірге қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді тәуекелдер мен артықшылықтарды бағалаңыз. Үлгіні толтыру кезінде келесі мысалдарды дауыстап оқып шығыңыз:

1-ші балама жол.

Қазір астанаға жинақсыз барып, жұмыс іздеу

ТӘУЕКЕЛ: мен астанада ешкімді білмеймін. Мен қайда тоқтайтынымды білмеймін. Егер мен жұмыс таба алмасам, мен қалай ақша табатынымды білмеймін. Мен адам саудасы үшін қолданылатын амалдарға осал боламын. Қысқа мерзімді тәуекелдер жоғары. Мен оқуды тоқтатамын, бұл ұзақ мерзімді тәуекелдерді арттырады.

АРТЫҚШЫЛЫҒЫ: егер бәрі дұрыс болса, мен бірден ақша табар едім. Менде қысқа мерзімде ақша болуы мүмкін.

2-ші балама жол.

Жинақ пайда болғанша және мен жұмыс тапқанша күту

ТӘУЕКЕЛ: менде қысқа мерзімде өмір сүру үшін ақшам болады, бірақ мен әлі де болашағыммен тәуекел етемін, өйткені мен колледжді бітірмеймін.

АРТЫҚШЫЛЫҒЫ: мен қысқа мерзімде ақша таба алмаймын, бірақ ұзақ мерзімді артықшылық болады, өйткені мен жоғары жалақы алатын жұмысқа орналасуым мүмкін

3-ші балама жол.

Колледжді бітіріп, содан кейін астанаға бару.

ТӘУЕКЕЛ: мен колледжді бітіргенімді күтсем, онда отбасыма өзін қамтуы қиын болады.

АРТЫҚШЫЛЫҒЫ: егер мен алдымен жоспарласам, онда көшу қауіпсіз болады. Егер мен білім алып, оқуды аяқтасам, жалақысы жоғары жұмысқа орналасамын

5-ШІ ҚАДАМ. ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУ

Шешім қабылдау үлгісін қолдана отырып, барлық ақпаратты жинағаннан кейін оны қайтадан оқып шығыңыз. Көбінесе сіздің ойларыңыз бен сезімдеріңіз өзгеретінін білу үшін маңызды шешім қабылдағанға дейін бірнеше күн немесе апта күткен дұрыс.

Талқылау

Вопросы о **модели принятия решений**:

1. Шешім қабылдау үлгісі кейбір жағдайларда басқаларына қарағанда жақсы жұмыс істей ме?
2. Сіз оның көмегімен қабылданатын шешімге мысал келтіре аласыз ба?
3. Қандай жағдайларда шешім қабылдаудың бұл үлгісі тиімсіз болуы мүмкін?
4. Сіз өзіңіздің өміріңізде осы үлгіні қолданасыз ба? Неліктен иә немесе неге жоқ?

НЕ БІЛУ ҚАЖЕТ? СҰРАҚТАРДЫ ҚҰРАСТЫРУ – 30 минут

Енді біз сізбен нені білуіміз керек және көбірек білу туралы сөйлесейік.

Қатысушыларды төрт топқа бөліңіз. Қатысушылардан егер олар көшіп кетуі керек болса, жауаптарын білгісі келетін сұрақтар туралы ойлануын сұраңыз. Әр топ көші-қонның әртүрлі кезеңдеріне қатысты мәселелерге назар аударатынын түсіндіріңіз. Топтар келесі тақырыптарға назар аударады:

1-ші топ. Жеткен межелі жерде қалай өмір сүру туралы сұрақтар.

2-ші топ. Көлікпен байланысты сұрақтар (межелі жерге қалай жетуге болады, қалай оралуға болады, келген кезде қалай жүруге болады).

3-ші топ. Жұмысқа байланысты сұрақтар.

4-ші топ. Тиісті құжаттармен байланысты мәселелер.

10 минуттан кейін топтардан сұрақтарыңызбен бөлісуді сұраңыз. Қатысушылардың басқа топтардың тізіміне қосқысы келетін қосымша сұрақтары бар-жоғын сұраңыз. Егер мұндай сұрақтар туындаса, оларды қосыңыз. Содан кейін қатысушылардан осы сұрақтарға жауап бере алатын адамдар туралы ойлануын сұраңыз.

Мұндай адамдардың тізіміне мыналар кіруі мүмкін:

- бұрын қоныс аударған адамдар;
- мемлекеттік мекемелер (ЖҚКО, жұмыспен қамту басқармасы және т.б.);
- жұмысқа орналастыру бойынша делдалдар;
- ҮЕҰ қызметкерлері.

Көші-қон туралы көбірек білу үшін топ жоғарыда аталған адамдардың бірімен кездесетінін түсіндіріңіз. Нұсқаушы осындай кездесуді ұйымдастыруы керек.

Әр топтан бір еріктіден осы адамға қоя алатын барлық сұрақтарды қағазға жазып, топтың әр мүшесімен бөлісуді сұраңыз, осылайша олар кездесу кезінде сұрақтарға сілтеме жасай алады. Әр топтың бір өкілі топтың жауаптарын айтады.

Қатысушыларды бөліңіз. Төмендегі әдістермен жұмыс жасаңыз және бір-біріне сұрақтар қойыңыз.

СҰРАҚТАР ҚОЮДЫҢ ЖАҚСЫ ӘДІСТЕРІ

Сыпайы болыңыз

- Қатысушыға бөлген уақыты үшін алғыс айтыңыз.

Айыптамаңыз

- Жауаптарға әсер етпеу үшін интонацияны айыптаудан аулақ болыңыз.

Белсенді және мұқият тыңдаушы болыңыз

- Респондентке жанашырлық танытыңыз және оның көзқарастарын түсінуге қызығушылық танытыңыз.
- Респондентке көбірек айтуға рұқсат етіңіз.
- Оның айтқандары туралы ойланыңыз және нақтылайтын сұрақтар қойыңыз.

Қосымша сұрақтар қойыңыз

- Егер респондент қазір ғана қызықты, түсініксіз нәрсе немесе сіз көбірек білгіңіз келетін нәрсе туралы айтып берсе, қосымша сұрақтар қойыңыз.

Жазбалар жасау

- Респонденттің айтқанын жазыңыз. Жауаптарыңызды нақтылау үшін жазбаларыңызды топпен тексеріңіз.

Уақытты бақылау

- Барлық сұрақтарыңызды қоюға тырысыңыз, бірақ пікірталастың бір сағаттан астам уақытқа созылуына жол бермеңіз.

СЦЕНКА

10 минут

Қатысушылар 2 топқа бөлініп, кішігірім көрініс дайындау керек.

1-ші топ. Екі дос бар. Біреуі кеңес алу үшін екіншісіне келеді. Оған шетелдегі зауытта жұмыссынылды. Жалақысы өте жоғары. Ол университетті тастап, жұмысқа орналасу мақсатында делдалға төлеу үшін 300 доллар қарызға алуды ойластырып жүр. Сіз қандай кеңес берер едіңіз?

2-ші топ. Екі дос қыз бар. Біреуі кеңес алу үшін екіншісіне келеді. Интернетте ол тігін фабрикасындағы жұмыс туралы хабарландыруды көрді. Жалақысы жоғары. Ол қалай тігуді білмейді, бірақ жарнамада дағдылар қажет емес дейді. Жарнамада жұмыс қайда екендігі туралы ақпарат жоқ; тек делдалдың телефон нөмірі көрсетілген. Сіз қандай кеңес берер едіңіз?

Топтардан бес минут ішінде кішігірім көрініс дайындап, соған кейін бір-біріне көрсетуді сұраңыз.

Сессия қорытындысы – 10 минут

Шешім қабылдау моделі бізге шешімдерді неғұрлым нақты және мұқият қарастыруға көмектеседі.

Шешім қабылдау үлгісінің бес қадамы:

- **1-ші қадам.** Сұрақ түріндегі шешім.
- **2-ші қадам.** Көбірек білу.
- **3-ші қадам.** Баламаларды тізіп жазу.
- **4-ші қадам.** Тәуекелдер мен артықшылықтарды бағалау.
- **5-ші қадам.** Шешім қабылдау.

Шешім қабылдау үлгісі барлық шешімдер үшін жұмыс істемейді.

Сізге қауіп төнген немесе қорқатын кезде шешім қабылдау қиын.

Шешім үлгісі сізге қоныс аудару туралы шешім қабылдауға көмектеседі.

Шешім қабылдау үлгісінің 2-ші қадамы – көбірек білу.

Сіз межелі жерде қалай өмір сүру, оған қалай жету, қалай оралу, онда қандай жұмыс бар және оған жету үшін қандай құжаттар қажет екендігі туралы көбірек білгіңіз келуі мүмкін.

Келесі адамдар сіздің көші-қон туралы сұрақтарыңызға жауап бере алады:

- бұрын қоныс аударған адамдар;
- мемлекеттік мекемелер (ХҚКО, жұмыспен қамту басқармасы және т.б.);
- жұмысқа орналастыру бойынша делдалдар;
- ҮЕҰ қызметкерлері.

Аяқтау – 5 минут

Қатысушылардан кері байланыс орнатып, кез келген сауалды қоюын және/немесе жазып жасырын түрде нұсқаушыға беруін сұраңыз.

Сессия 8: «ҚАУІПСІЗ КӨШІ-ҚОН» БОЙЫНША БАҚЫЛАУ ТІЗІМІ

ЖОЛДАҒЫ ҚАУІПСІЗДІК.
КЕЛГЕННЕН КЕЙІНГІ
ІС-ҚИМЫЛДАР.
КӨШІ-ҚОН
ТУРАЛЫ МИФТЕР

МАҚСАТЫ

Қатысушылар көші-қон туралы көбірек білу және ақылға қонымды шешім қабылдау үшін ақпарат пен сұхбаттасу дағдыларын қолданады.

Қатысушылар қауіпсіз көші-қонды қалай жоспарлау керектігін түсінеді және өздерін қорғау үшін көші-қонның баламаларын анықтай алады.

Қатысушылар көші-қон мақсатында саяхат кезінде қауіпсіздікті қамтамасыз ету стратегияларын біледі. Қатысушылар межелі жерге көшіп келгеннен кейін қауіпсіздік стратегияларын біледі.

УАҚЫТЫ

1 сағат 30 мин.

ИНВЕНТАРЬ

«Қауіпсіз көші-қон» бақылау тізімі;
«Маңызды құжаттар» бақылау тізімі;
«Межелі жерге көшіп келгеннен кейінгі қауіпсіздік» бақылау тізімі;
Көші-қон кезеңдері бар суреттер.

КІРІСПЕ**Сәлемдесу – 5 минут**

Есімдерін атай отырып қатысушылармен амандасыңыз. Қатысып отырғандардың тізімін жасаңыз. ZOOM интернет-платформасына қосылыңыз. Трансляцияға барлық қатысушылардың қосылғанына, күту залында ешкім қалмағандығына көз жеткізіңіз. Барлығынан камераларды қосуды сұраңыз және динамик пен микрофонның жұмыс істеп тұрғанын тексеріңіз.

СҰРАҚТАР – 20 минут

Алдыңғы сессияда қатысушылар көші-қон туралы сұрақтарына жауап бере алатын таныс адамдар туралы ойлап және олар көші-қон туралы сөйлесе алатын адамдардың тізімін дайындады.

Көші-қон туралы білетін адаммен кездесуден кем дегенде 20 минут бұрын нұсқаушы айтылғанды қайталау үшін қатысушылармен кездесуі керек (жоғарыдан қараңыз).

Алдыңғы сессиядан сұрақтар қою үшін қатысушыларға ұсынылған әдістерді оқып шығыңыз. Әрқайсысына өткен аптада жазған сұрақтарының көшірмесін беріңіз.

Кездесу барысында қатысушылар сұрақтарды өздері қоюуы керек. Алайда нұсқаушы қатысушылар әңгіме жүргізетін адамды қорғауы тиіс. Егер қатысушылар бұл адамды ыңғайсыз сезінетін немесе жағымсыз эмоциялар тудыратын сұрақтар қойса, нұсқаушы ақырын ғана қатысушыларға келесі сұраққа көшуді ұсынады.

Сұхбат 30 минуттан бір сағатқа дейін созылуы керек. Талқылаудың одан көп уақытқа созылуына жол бермеңіз.

Жастарға көші-қон тәжірибесі бар нақты адамдардан үйрену өте пайдалы болуы мүмкін. Сондықтан уақыт болса, топ бірнеше адаммен сөйлесе алады.

Кездесуге келуге уақыт бөлгені үшін сұрақтарға жауап берген адамға алғыс айтуды ұмытпаңыз.

СҰХБАТТАН КЕЙІН:

- Сіз сұхбатта білгендеріңізге таң қалдыңыз ба?
- Сіз бұл ақпаратты өз өміріңізде қолданасыз ба?
- Көші-қон туралы тағы кімге сұрақ қоюға болады деп ойлайсыз ба?

«ҚАУІПСІЗ КӨШІ-ҚОН» БОЙЫНША БАҚЫЛАУ ТІЗІМІ – 30 минут

Қатысушыларға бақылау тізімі деген не және ол қауіпсіз көші-қонды жоспарлауға қалай көмектесетінін түсіндіріңіз.

Еріктіден «бақылау тізімі: қауіпсіз көші-қонды» оқып беруді сұраңыз.

Сессия кезінде олар бақылау тізімін толтырмайтынын түсіндіріңіз. Ол көші-қонды жоспарлауға көмектесуге арналған. Бұл дегеніміз, егер болашақта біреу қоныс аударуды жоспарласа, бұл бақылау тізімі көші-қонға дайындалуға көмектеседі.

Әрі қарай қатысушылардан мыналарды сұраңыз:

- Сіз түсінбейтін сұрақтар бар ма?
- Сұрақтар көші-қонға дайындалуға көмектесе ала ма?
- Осы бақылау тізімін пайдалануда қандай кедергілер болуы мүмкін?
- Біз бұл кедергілерді қалай жеңе аламыз?
- Сұрақтарға жауап беру үшін ақпаратты қайдан табуға болады?
- Сіз бұрынғы мигранттардан, жергілікті билік органдарынан, оқытушылардан,
- ҮЕҰ өкілдерінен ақпарат ала аласыз ба?
- Сіз бұл бақылау тізімін отбасыңызбен бөлісесіз бе?

«ҚАУІПСІЗ КӨШІ-ҚОН» БОЙЫНША БАҚЫЛАУ ТІЗІМІ

МЕЖЕЛІ ЖЕР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ	ИӘ	ЖОҚ
Сіз қайда бара жатқаныңызды білесіз бе? Егер солай болса, мына жерге жазыңыз:		
Сіз баратын қалада тұратын қандай-да бір адамды білесіз бе?		
Сізде бұл адамның телефон нөмірі бар ма?		
Сіз келгеннен кейін кездесуге келісу үшін ол адамға қоңырау шала аласыз ба?		
САПАР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ	ИӘ	ЖОҚ
Сіз жұмыс аяқталған соң өз еліңізге қалай оралатыныңызды білесіз бе?		
Кері сапар қанша тұрады? Соманы мына жерге жазыңыз:		
Сіз баратын жерде тұру қанша тұрады? Соманы мына жерге жазыңыз:		
Сізде бірінші рет өмір сүруге және кері жолға ақша жеткілікті ме? <i>(Есіңізде болсын, делдалдан немесе жұмыс берушіден жолға ақша алу немесе делдалға депозитке салу үшін қарыз алу қауіпті).</i>		
Сіз достарыңызбен бірге жүресіз бе?		
ЖҰМЫС ТУРАЛЫ АҚПАРАТ	ИӘ	ЖОҚ
Сіз бұрын осы адам немесе делдал арқылы жалдаған адамды білесіз бе?		
Кейде жұмысқа тұрған адам үйге келе ме?		
Жұмысқа орналастырған адам өз отбасына қоңырау шала ма?		

Бұл жұмыс сіз бұрыннан естіген жұмыс сияқты ма?		
Олар ол үшін Сіз естігендер сияқты бірдей ақша төлей ме? (Егер төлем шындық болу үшін тым жақсы болса, онда бұл жалған болуы мүмкін.)		
Сізге жұмыста көмектесетін адам сізге жұмыс істейтін компанияның есімін айта ала ма? Есімін осында жазыңыз:		
Бұл адам сізге компанияның мекенжайы мен телефон нөмірін бере ала ма? Оларды осында жазыңыз:		
Компанияның атауы мен мекенжайын интернеттен таба аласыз ба?		
Сізде келісімшарт бар ма?		
Егер келісімшарт болмаса, сіз өзіңіздің жұмысыңыздың шарттарын талқыладыңыз ба?		
Сіз бүкіл келісімшартты оқып, түсіне аласыз ба?		
Сіз келісімшартта жазылғанның бәрімен келісесіз бе?		
ҚҰЖАТТАР	ИӘ	ЖОҚ
Егер сіз басқа елге баратын болсаңыз, онда сізде сол елде жұмыс істеу үшін төлқұжат пен жұмыс визасы бар ма?		
БАЙЛАНЫС ЖАСАЙТЫН ТҰЛҒАЛАР	ИӘ	ЖОҚ
Сіз кетіп бара жатқанда отбасыңызбен байланысу үшін ұялы телефонды өзіңізбен бірге алып жүресіз бе?		
Егер сіз бірдеңе дұрыс болмай қалса және сізге көмек пен қауіпсіз жер қажет болса, сіз басқа қалада / елде байланысатын ұйымды немесе адамды білесіз бе?		
Елдегі қосымша байланыстар?		

КӨШІ-ҚОННЫҢ БАЛАМАЛАРЫ – 15 минут

Қатысушыларға қоныс аудару туралы шешім қабылдаған кезде, кейде балама туралы ойлау қиын болатынын айтыңыз. Топқа келесі нұсқаларды қарастыру пайдалы болуы мүмкін екенін айтыңыз (оларды топ үшін дауыстап оқыңыз):

КӨШІ-ҚОНДЫ КЕЙІНГЕ ҚАЛДЫРУ

Өмірлік жағдайларға байланысты дереу қоныс аударуға мәжбүрлік бар екеніңізді өзіңізден сұраңыз. Егер жоқ болса, көші-қонды кейінге қалдыру орынды болуы мүмкін.

16 жасқа толғанша күтіңіз. Көптеген елдерде 16 жасқа толмаған адамдарды толық уақытты жұмысқа қабылдау заңсыз болып табылады. Сонымен қатар, егер сіз ересек болғанша күтсеңіз, сіз әлем туралы көбірек білесіз және ақылды әрі күшті боласыз. Егер сіз 18 жасқа толуды күте алсаңыз, одан да жақсы.

(Нұсқаушылар қатысушыларға өз еліндегі ішкі көші-қон үшін заңмен белгіленген жас туралы, сондай-ақ халықаралық көші-қон үшін заңмен белгіленген жас 18 жасты құрайтынын еске салуы керек.)

УНИВЕРСИТЕТТЕ ОҚУЫН ЖАЛҒАСТЫРУ

Егер сіз ұзақ уақыт оқи алсаңыз, онда сіз білімді боласыз. Бұл сізге әсіресе егер сіз компьютерлік дағдыларды немесе ағылшын тілі сияқты шетелдік тілді меңгерсеңіз жақсы жұмысқа орналасуға мүмкіндік береді. Бұл сонымен қатар жұмыс келісімшарттары сияқты құжаттарды жақсы түсінуге болатындығын білдіруі мүмкін.

ҚАНДАЙ ДА БІР КӘСІПТІК ЖӘНЕ ТЕХНИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ МЕҢГЕРУ

Біріншіден, баратын жеріңізде қандай салаларда жұмыс табуға болады, соны анықтаңыз. Егер тігін фабрикалары болса, онда жұмысқа бармас бұрын тігуді үйреніңіз. Егер автомобиль зауыттары болса, автомеханика курсынан өтіңіз.

Сессия қорытындысы – 10 минут

Көші-қон алдында **«Бақылау тізімі: қауіпсіз көші-қон»** толтырылуы керек.

Егер сіз бақылау тізіміндегі ақпараттың көп бөлігін таба алмасаңыз, бұл сізді адам саудасының нысаны болу қаупі жоғары екенін білдіретін алаңдатарлық белгі.

Егер сіз ақпараттың көп бөлігін таба алсаңыз, көші-қонды кейінге қалдыру сияқты балама нұсқаларды қарастырған жөн.

Күнделікке жазу үшін тапсырма – 5 минут

Қатысушылар «Бақылау тізімі: қауіпсіз көші-қон» туралы ақпарат болмаса, мигранттар кездестіруі мүмкін қауіптерді жазуы немесе сурет салуы керек. Қорытындылау, пікір алмасу.

ЖОЛДАҒЫ ҚАУІПСІЗДІК – 30 минут

Қатысушылар барлық қадамдарды орындап, қоныс аудару туралы шешім қабылдаса, енді олар қалай қауіпсіз саяхаттауды білуі керек екенін түсіндіріңіз.

Қатысушыларға көші-қон алдында, олар алдыңғы сессияда талқыланған қауіпсіз көші-қон бақылау парағын толтыру керек екенін айтыңыз.

Содан кейін олар өздерінің маңызды құжаттарын тауып, жинауы керек. Қатысушылардан төмендегі маңызды құжаттар бойынша тексеру тізімін қарауды сұраңыз.

ТЕКСЕРУ ТІЗІМІ: МАҢЫЗДЫ ҚҰЖАТТАР

Бұл көші-қон мақсатында қозғалу кезінде әрқашан өзіңізбен бірге болуы керек нөмірлер мен құжаттардың тізімі.

- **Әр құжаттарыңыздың екі көшірмесін жасаңыз.** Бір көшірме жиынтығын отбасыңызға қалдырыңыз, ал екіншісін өзіңізбен бірге алыңыз. Түпнұсқалар жоғалған немесе ұрланған жағдайда мемлекеттік органдардың өкілдеріне көрсету үшін көшірмелеріңіз болуы мақсатында көшірмелерді түпнұсқалардан бөлек сақтаңыз.
- **Егер бар болса, төмендегі нөмірлер мен мекенжайларды жазыңыз:**

Сіздің отбасыңыздың телефон нөмірі

Сол мекенжай бойынша келіп жұмыс істеп жатқан адамның телефон нөмірі

Сіздің баратын жеріңізде тұратын таныстың телефон нөмірі

Сізге көмек қажет болған жағдайда, Сіз баратын мекенжай бойынша жұмыс істейтін жедел желі / ҮЕҰ телефон нөмірі

Полицияның телефон нөмірі

Сіз жұмыс істейтін жердің атауы мен мекенжайы

Сіздің баратын елдегі Сіздің елшіліктің атауы мен мекенжайы

Көші-қон үшін қажет болуы мүмкін құжаттардың тізімі екенін түсіндіріңіз. Кім **паспорт пен визаның** не екенін түсіндіріп бере алатынын сұраңыз.

Қатысушыларға **паспорт** – бұл мемлекет берген құжат, оны халықаралық шекарадан өткен кезде көрсету керек. Өз еліңіздің паспортын алғаннан кейін сіз басқа елге кіру үшін виза алуға өтініш бере аласыз. Қатысушыларға паспорттың сақталуы саяхат немесе көші-қон кезінде басымдық екенін ескертіңіз. Сіз ешқашан «қауіпсіз сақтау» мақсатында ешкімге өз паспортыңызды бермеуіңіз керек.

Қатысушыларға **виза** – бұл қабылдаушы ел берген және осы елге кіруге рұқсат беретін паспорттағы мөр немесе жапсырма екенін естеріне түсіріңіз. Сіз барғыңыз келетін ел виза бермеуі мүмкін. Визаның әртүрлі түрлері бар екенін түсіндіріңіз. Жұмыс визасы дегеніміз, адамдар елде заңды түрде жұмыс істей алады; туристік виза дегеніміз, адамдар елге саяхатқа бара алады, бірақ заңды түрде жұмыс істей алмайды.

Барлық қатысушыларға егжей-тегжейлі түсіндірудің қажеті жоқ, әр елдің өзінің визалық режимі бар екенін (визаның мерзімі, ұзарту әдістері, сондай-ақ визалардың жіктелуі мен түрлері) және бұл режимді қатаң сақтау керек екенін, әйтпесе әкімшілік жауапкершілікке тарту қаупі бар екенін түсіндіру жеткілікті.

ВИЗАЛАР ТУРАЛЫ ҚОСЫМША АҚПАРАТ

Елге 1 күннен 90 күнге дейін рұқсат беретін визалардың барлық түрлері **қысқа мерзімді визалар** болып табылады.

Қысқа мерзімді визалардың келесі түрлері бар: туристік, қонақ, іскерлік, транзиттік.

Барлық **ұзақ мерзімді визалар** 91 күннен бірнеше жылға дейінгі мерзімге рұқсат болып табылады.

Ұзақ мерзімді визалар келесідей болып бөлінеді: қонақ, жұмыс, студенттік және отбасылық виза (иммиграциялық виза).

Қатысушылардың бақылау тізіміндегі барлық құжаттары болмаса да, құжаттар неғұрлым көп жиналса, соғұрлым қауіпсіз болатынын есіне түсіріңіз.

Саяхат кезінде барлық адамдар құжаттардың сақталуын қамтамасыз ету үшін сақтық шараларын қабылдауы керек екенін түсіндіріңіз. Олар қабылдауы мүмкін **екі негізгі сақтық шараларын** дауыстап оқып шығыңыз.

- **Біріншісі** – паспорттың, визаның, еңбек шартының және жеке куәліктің екі көшірмесін жасау (егер бұл құжаттар болса).

Қатысушыларға құжаттарға апостиль қою деген не және қауіпсіз саяхат үшін не маңызды екенін айтыңыз.

Апостиль – заңдастырудың осындай нысанын мойындайтын елдердің аумағында ұсыну үшін құжаттың заңдылығы туралы мәліметтерді толтырудың халықаралық стандартталған нысаны. Апостиль қою мәртебаны құжаттардың түпнұсқалары мен көшірмелеріне қойылады.

Негізгі бап: 1961 жылғы Гаага Конвенциясы

Апостиль құжатты өзге растауды немесе заңдастыруды талап етпейді және оны Конвенцияға қатысушы барлық мемлекеттердің ресми органдары мойындайды. Егер құжатты заңдастыруды болдырмайтын немесе жеңілдететін заңды негіздер болса, Апостиль қолданылмауы мүмкін.

Сіз бір көшірмесін отбасы немесе достары қалдыру, сондай-ақ басқа да өзіңмен бірге. Өзіңізбен бірге алып жүрген көшірмені құжаттардың түпнұсқаларымен бірдей жерде сақтамаңыз.

Егер құжаттар жолда жоғалса немесе ұрланса, оларды көшірмелермен ауыстыру оңайырақ болады. Егер сіздің отбасыңыз сізбен байланысын жоғалтса және сіз туралы алаңдаса, көшірмелермен бірге оларға сіздің жоғалғаныңыз туралы билікке хабарлау және сізді табу оңайырақ болады.

- **Екінші сақтық шарасы** – саяхат кезінде құжаттарды киімнің арасына (сөмкеде емес) жасыру. Бөтен адамдар сіздің құжаттарыңызды қайда сақтайтыныңызды көрмеуі керек.

Қатысушылардан төмендегі қауіпсіз саяхат тізімін тексеріп, дауыстап оқып шығуды сұраңыз. Мыналарды сұраңыз:

- Сіздің ойыңызша, бұл сақтық шаралары сізге қауіпсіз жүруге көмектесе ала ма?
- Осы сақтық шараларын қабылдауда қандай кедергілер болуы мүмкін?
- Бұл кедергілерді қалай еңсеруге болады?

ТЕКСЕРУ ТІЗІМІ: ҚАУІПСІЗ САЯХАТ

Орындалған тармақтарды мынадай белгімен (☑) белгілеңіз:

Құжатталған көші-қон нұсқаларын зерттеңіз	
Кетер алдында қауіпсіз саяхаттар мен маңызды құжаттар тізімін толықтырыңыз	
Шықпас бұрын жаңа елден үйге қоңырау шалу үшін телефон нөмірін есте сақтаңыз	
Құжаттарыңыздың көшірмелерін үйде сенетін адамға қалдырыңыз (Егер сіз қиыншылыққа тап болсаңыз немесе құжаттарыңызды жоғалтсаңыз, бұл сіздің отбасыңызға көмектеседі)	
Өз құжаттарыңыздың көшірмелерін өзіңізбен бірге алып жүріңіз – түпнұсқалардан бөлек	
Біраз уақыт жұмыссыз тұрып, үйге оралу үшін жеткілікті ақшамен саяхаттаңыз	
Құжаттар мен ақшаны киімде қауіпсіз және көрінбейтін жерде сақтаңыз	
Басқа елге барар алдында өз еліңіздің консулдығының/елшілігінің мекенжайы мен телефондарын біліңіз	
Жақындарыңыз бен туыстарыңызға геолокацияның өзгерістері туралы міндетті түрде хабарлаңыз (қонақ үйлердің/достардың мекенжайлары, кездесулер жоспарланған адамдардың байланыс нөмірлері және т.б.)	
Тонау немесе жоғалту жағдайларын алдын алу үшін ақшаны банктегі шотқа салыңыз	

Есіңізде болсын:

- мүмкіндігінше өзіңіз сияқты мигранттармен бірге топпен саяхаттаңыз; бірден бірнеше адамды алдау қиынырақ, ал топта болу көмек сұрайтын адамдар болады дегенді білдіреді;
- бейтаныс адамдарға сенбеңіз (олар адам саудасымен айналысушылар болуы мүмкін). Егер біреу сізді құжаттарды тапсыруға мәжбүр етуге тырысса, басқа саяхатшылардан немесе шенеуніктерден сізге көмектесуін сұраңыз;
- теміржол вокзалында немесе автовокзалда бейтаныс адамдармен жүрмеңіз;
- біреудің көлігіне немесе микроавтобусына отырмауға тырысыңыз;
- көлік құралын пайдаланған кезде оның тіркеу нөмірін міндетті түрде есте сақтаңыз және оны достарыңызға немесе жақындарыңызға беріңіз, мүмкін болса хабарламада баратын жердің атауын және келу уақытын көрсете отырып жазыңыз.

«ТОҚТА» ТАРИХЫ

15 минут

Қызыл **«ТОҚТА»** белгілерін таратыңыз. Мигрант туралы оқиғаны оқитыныңызды түсіндіріңіз. Мигрант қауіпті нәрсе жасаған сайын, қатысушылар белгіні көтеріп **«ТОҚТА»** деп айтулары керек. Содан кейін қатысушылар мигранттың қауіпті екенін және не істеу керектігін түсіндіруі тиіс. Келесі оқиғаны дауыстап оқыңыз:

Фарица Тәжікстанда тұратын, мектепті бітірмеген және қоныс аударуға шешім қабылдаған жас әйел. **(Егер мүмкін болса «ТОҚТА» ол әлі оқуы керек.)** Ол басқа елге барып жұмыс істеуге болатыны жайында ойлай бастады.

Ол оған 500 доллар берсе жұмыс таба алатындығын айтқан ер адамды кездестірді. Ол бұл шешімді отбасымен талқылады. Ақыр соңында, ол банктен несие алу үшін, отбасы үйін кепілге қоюды шешті. **(«ТОҚТА» – ол қоныс аудару үшін қарызға түспеуге тырысуы керек және отбасының тұрмысына қауіп төндірмеуі керек.)**

Ол делдалға 500 доллар төлеп, түсінбейтін тілде жазылған келісімшартқа отырды. **(«ТОҚТА» – ол ешқашан оқи алмайтын келісімшартқа қол қоймауы керек.)**

Оның жеке куәлігі болды. Делдал жұмыс берушісі үшін қажет екенін айтып, оның жеке куәлігін алды. **(«ТОҚТА» – ол ешқашан жеке куәлігін басқа адамға бермеуі керек.)**

Ол өз құжаттарының көшірмелерін отбасына қалдырмады. **(«ТОҚТА» – ол өз құжаттарының көшірмелерін отбасына қалдыруы керек.)**

Фаризаның Ресейге қоныс аударған достары болды. Бірақ делдал оған Ресейде ешқашан естімеген жерге баратындығын айтты. **(«ТОҚТА» – ол кетпес бұрын қайда бара жатқанын, мүмкін болса жұмыс берушінің атын білуі керек.)**

Фарица кедей отбасынан шыққан. Ол өз ауылынан кетіп бара жатқанда, оның ақшасы жоқ еді. **(«ТОҚТА» – ол келгеннен кейін біраз уақыт өмір сүру үшін жеткілікті ақша алып, келгеннен кейін жұмысқа орналаса алмаса, қайтару билетін төлеуі керек.)**

Ол өзімен бірге телефон алмады және ауылдағы ешкімнің телефон нөмірін білмейді. **(«ТОҚТА» – ол кетер алдында телефонды алуға тырысуы керек немесе ауылдағы біреудің телефон нөмірін білуі керек.)**

Фарица басында басқа елде заңды түрде жұмыс істеймін деп болжаған. Бірақ содан кейін делдал оған Ресейде заңсыз екенін айтты. **(«ТОҚТА» – мүмкіндігінше, ол заңды түрде қоныс аударуы керек.)**

Ресейге келгеннен кейін Фарица біреудің көлігіне отырды. **(«ТОҚТА» – ол біреудің көлігіне отырмауы керек.)**

Қатысушылармен бірге осы ойын туралы белгілі бір қорытынды жасаңыз. Бір немесе бірнеше адам жағдайға әрдайым «ТОҚТА» белгісімен жауап берді ме, жоқ па, бұқаралық ақпарат құралдарында немесе достардан осындай оқиғалар туралы естіді ме, жоқ па, өз таңдауын түсіндіріп берсін.

Бақылау тізімін және «ТОҚТА» тарихын бекіту үшін қатысушыларға «қауіпсіз көші-қон» анимациялық бейнеролигін көрсетіңіз.

МЕЖЕЛІ ЖЕРГЕ КЕЛГЕННЕН КЕЙІНГІ ҚАУІПСІЗДІК – 20 минут

Қатысушылардан төмендегі «Бақылау тізімін: мекенжайға орында қауіпсіздік» бөлімін көруді сұраңыз. Қатысушылардан қауіпсіздік әдістерінің тізімін оқып шығуды сұраңыз.

ТЕКСЕРУ ТІЗІМІ

МЕЖЕЛІ ЖЕРГЕ КЕЛГЕННЕН КЕЙІНГІ ҚАУІПСІЗДІК

Келгеннен кейінгі әрекеттер (☑):

Мекенжайға келгенде, Сіз тұрған қала мен ауданның атауын сұраңыз. Қайда тұрғаныңызды қалай түсіндіруге болатынын біліңіз. (Бұл сізге қиындық туындаса, қай жерде екеніңізді түсіндіруге көмектеседі.)	
Мекенжайға келген бойда отбасыңызға қоңырау шалыңыз. Оларға қайда тұрғаныңызды айтыңыз және мүмкін болса, оларға сізге қоңырау шала алатын досыңыздың телефон нөмірін беріңіз.	
Ата-анаңызға үнемі хабарласып тұрыңыз. Ата-аналармен сіз оларды аптасына бір рет белгілі күні және уақытта шақыратындығыңызды келіскен жөн. Бұл дегеніміз, егер сіз жоғалып кетсеңіз және қоңырау шалмасаңыз, олар сізде проблемаларыңыз бар екенін біледі. Егер сізде қандай да бір проблемалар болса, оларға айтыңыз. Ата-анаңызбен проблемалар туралы сөйлесіңіз. Проблемаларыңыз туралы сөйлесіңіз.	
Сіз жұмыс істейтін жерге барыңыз. Жұмыс жағдайлары жақсы ма жоқ па шешіңіз.	
Сіз бірге келген мигранттармен байланыста болыңыз. Сіз сияқты жағдайға тап болған адамдармен достар ортасын құрыңыз. Бірақ есіңізде болсын, көптеген адамдар өздері білетін адамдардың кесірінен адам саудасының құрбаны болады.	
Өз ауданыңызда серуендеңіз, полиция бөлімшесінің қайда екенін және автобус станциясының қайда екенін біліңіз.	
Мигранттарға қызмет көрсететін жергілікті орталық немесе үкіметтік емес ұйым немесе мигранттар жиналатын орынның бар-жоғын сұраңыз. Осы жерлерге барыңыз.	

Енді олардан «үйге қалай қоңырау шалу керек» бөлімін ашуды сұраңыз. Қатысушылардан нұсқауларды оқып шығуды сұраңыз.

Топтан сұраңыз:

- Бұл нұсқаулар түсінікті ме?
- Сіз оларды пайдалана аласыз ба? Неліктен иә немесе неге жоқ?
- Қатысушылар жаңа жұмыс орнына келгенде қауіпсіздікті тағы қандай жолдармен қамтамасыз ете алады деп ойлайсыз? Топпен бөлісуге болады.

КӨШІ-ҚОН КЕЗЕҢДЕРІ БАР СУРЕТТЕР

Көші-қон кезеңдері бар суреттерді көрсетіңіз. Бұл суреттер Салтанат үлкен қалаға жұмысқа орналасу туралы саяхатты баяндайды. Қатысушыларды 2-3 топқа бөліңіз. Содан кейін сіз тарихты қарап, оның қауіпсіздігін арттыру үшін әр кезеңде қыздың не істей алатындығы туралы мысал жазуыңыз керек.

Әр кезең бойынша сұрақ суреттің астында көрсетілген және қатысушылар өз пікірлерін жазулары керек.

1-сурет: Салтанат жолда.

Мәтіннің мысалы: «менің құжаттарым қауіпсіз жерде, мен бейтаныс адамдармен сөйлеспеймін».

2-сурет: Салтанат аялдамада. Оның жанына әйел келеді. Салтанат оны елемейді, достарымен кездесу үшін жергілікті автобуска отырады.

Мысал мәтіні: «Жоқ, рахмет. Достарыммен кездесем деген жоспарым бар».

3-сурет: Салтанат зауытқа келіп, онда жұмыс істейтін адамдарды көреді.

Мәтіннің мысалы: «мен жұмысты бастамас бұрын, қайда жұмыс істейтінімді тексергім келеді. Мені ешкім алдамауы үшін, ай сайын уақтылы төлеуді қамтамасыз ету үшін келісім-шартқа міндетті түрде қол қоямын».

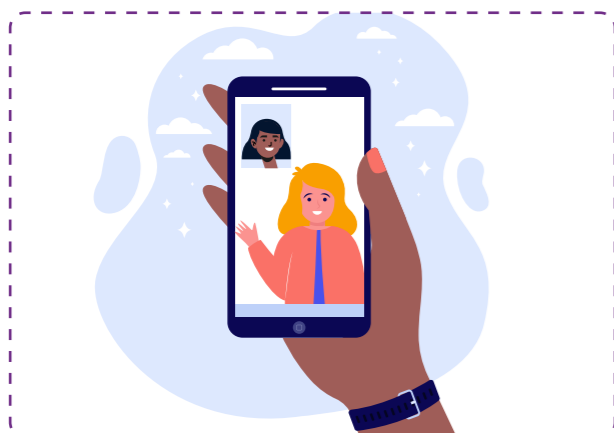
4-сурет: Салтанат айналаны аралап, полиция бөлімшесінің қайда орналасқанын білді.

Мәтіннің мысалы: «мен тәңіректегі барлық маңызды орындарды таптым, төтенше жағдайда олармен қалай байланысуға болатынын білемін».

5-сурет: Салтанат сол жердегі мигранттармен танысады.

Мәтіннің мысалы: «мен басқа мигранттардың қайдан келгенін біліп, олармен сөйлесемін».

6-сурет: Салтанат үйіне қоңырау шалып, ата-анасына қайда екенін айтады.

Мәтіннің мысалы: «мен отбасыма үнемі қоңырау шаламын, сонда олар менің қайда екенімді және менің қауіпсіз жерде екенімді біледі».

- Салтанат автобус аялдамасында өзінің қауіпсіздігі үшін не істейді?
- Салтанат жаңа жұмыстағы қауіпсіздігі үшін не істейді?
- Салтанат жаңа ауданда өзінің қауіпсіздігі үшін не істейді?

ҮЙГЕ ҚАЛАЙ ҚОҢЫРАУ ШАЛУҒА БОЛАДЫ

Егер сізде телефон болса, оны өзіңізбен бірге алып жүруіңіз керек. Алайда, сіздің SIM-картаңыз басқа елде жұмыс істемейтінін ұмытпау керек. Әдетте сіз жаңа елге келгенде телефонға алдын ала төленген жаңа SIM-картасын сатып ала аласыз.

Сессия қорытындысы – 10 минут

- | Жолға шықпас бұрын «Қауіпсіз саяхат» және «Маңызды құжаттар» бақылау тізімдерін толтырыңыз.
- | Маңызды құжаттардың көшірмелерін сенетін адамға қалдырыңыз және құжаттардың көшірмелерін түпнұсқалардан бөлек алып жүріңіз. Түпнұсқаларды басқалар көре алмайтын жерде жасырыңыз.
- | Біраз уақыт жұмыссыз өмір сүру және үйге қайту үшін жол төлемін төлейтін жеткілікті ақшамен саяхаттаңыз.
- | Құжаттарыңызды басқа адамдарға бермеңіз.
- | Бейтаныс адамдарға немесе жалған достарға сенбеңіз, олар адам саудасымен айналысушылар болуы мүмкін.
- | Отбасыңызбен жиі хабарласыңыз және оларға сіздің өміріңіз туралы егжей-тегжейлі айтып беріңіз. Сіз жұмыс істейтін жерге барыңыз. Онда жұмыс жағдайлары қандай, жақсы ма шешім қабылдайсыз.
- | Сіз сияқты жағдайға тап болған адамдармен достар ортасын құрыңыз. Есіңізде болсын, көптеген адамдар өздері білетін адамдар үшін адам саудасының құрбаны болады.
- | Полиция бөлімшесінің, автовокзалдың және Кез келген жергілікті ҰЕҰ немесе мигранттарды қолдау орталықтарының орналасқан жерін біліңіз.
- | Ешқашан ақшаны үйге конвертте жібермеңіз, себебі олар ұрлануы мүмкін.

Аяқтау – 5 минут

Қатысушылардан кері байланыс орнатып, кез келген сауалды қоюын және/немесе жазып жасырын түрде нұсқаушыға беруін сұраңыз.

Сессия 9: АДАМ САУДАСЫНДА ЕСІРТКІ МЕН АЛКОГОЛЬДІ ҚОЛДАНУ

АДАМ САУДАСЫНЫҢ
ҚҰРБАНЫ БОЛҒАН
ЖАҒДАЙДА
НЕ ІСТЕУ КЕРЕК?

ОЙ-ТОЛҒАНЫСТАР,
КӨШІ-ҚОННЫҢ
ҚАУІПСІЗ ЖОЛЫ

МАҚСАТЫ

Қатысушылар мигранттарға көмектесетін қолдау қызметтері туралы біліп, адам саудасының құрбаны болған мигранттардың тарихын қарастырады.

Қатысушылар қауіпсіз көші-қон стратегиясын суреттейтін суреттер арқылы білгендерін көрсетеді. Олар есірткінің анықтамасын, сондай-ақ олардың сыртқы түрін біледі.

Сессия аяқталғаннан кейін олар өздерін қалай жақсы қорғауға болатындығын және есірткі мен алкогольді адам саудасымен айналысушылар қалай қолдана алатындығын білуі керек.

УАҚЫТЫ

1 сағат 30 мин.

ИНВЕНТАРЬ

«Қиын жағдайлар» суреті және мәтін.

«Адам саудасының құрбаны болған жағдайда не істеу керек» ақпараты және шұғыл көмек алуға арналған телефон нөмірлері».

КІРІСПЕ**Сәлемдесу – 5 минут**

Есімдерін атай отырып қатысушылармен амандасыңыз. Қатысып отырғандардың тізімін жасаңыз. ZOOM интернет-платформасына қосылыңыз. Трансляцияға барлық қатысушылардың қосылғанына, күту залында ешкім қалмағандығына көз жеткізіңіз. Барлығынан камераларды қосуды сұраңыз және динамик пен микрофонның жұмыс істеп тұрғанын тексеріңіз.

Қайталау – 5 минут

Семинарға қатысушылар көші-қон кезінде және келген кезде қауіпсіздікті қалай қамтамасыз ету керектігі туралы қысқаша айтып беруі керек.

АДАМ САУДАСЫМЕН АЙНАЛЫСАТЫНДАР ҚОЛДАНАТЫН МАНИПУЛЯЦИЯЛАУ ӘДІСТЕРІ – 25 минут

Бұл сессия адам саудасының құрбаны болған жағдайда не істеу керектігін түсіндіріңіз. Бұл әңгіме үшін қиын тақырып, өйткені онда ешқандай қарапайым жауаптар жоқ. Адам

саудасымен айналысушылар олар үшін жұмыс істейтін адамдар қашып кетпеуі немесе басқа адамдардан көмек сұрамауы үшін көп жұмыс істейтінін түсіндіріңіз. Топтан адам саудасымен айналысушылардың өз құрбандарын бақылау үшін қолданатын тәсілдері туралы ойлануын сұраңыз.

Олар мыналарды қамтуы мүмкін:

- жәбірленушіге қауіп;
- физикалық зорлық-зомбылық;
- жәбірленушінің отбасына қауіп;
- жәбірленушіні оқшаулау;
- егер ол ұзақ уақыт жұмыс істесе, құрбанына ақша берем деп уәде беру;
- жәбірленушіге есірткі енгізу;
- жәбірленушіні визалық режимді бұзғаны үшін полицияға беру қаупі;
- жәбірленушіні жұмыс орнында қамау.

Топтан **тыйым салынған есірткі** деген не екендігін айтып бере ала ма, соны сұраңыз.

Қатысушылардан есірткінің әртүрлі түрлерін және олардың әсер ету дәрежесін сипаттауын сұраңыз. Содан кейін дәрі-дәрмектер таблетка, ұнтақ, өсімдік немесе сұйықтық түрінде болатынын түсіндіріңіз. Оларды шегуге, инъекцияға, ұнтақ түрінде дем алуға немесе жұтуға болады. Есірткі адамның сезімдеріне, сезімдеріне, ойлары мен әрекеттеріне әсер ететінін, дәмдік қабылдауды өзгертетінін түсіндіріңіз. Слайдты 3-4 парақта көрсетіңіз.

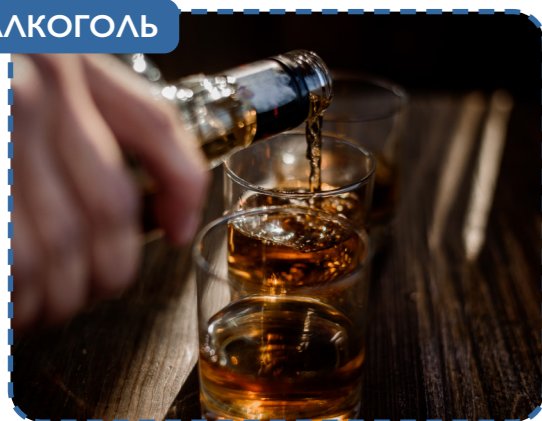
ГЕРОИН

МАРИХУАНА

АЛКОГОЛЬ

**ТӘУЕЛДІЛІК
ТУҒЫЗАТЫН ПРЕПАРАТТАР**

Содан кейін қатысушылардан тәуелділікті қалай сипаттай алатындығын сұраңыз. Қорытындылаңыз және олардың айтқанын келесідей мазмұндап, түсіндіріңіз:

Тәуелділік – ағзада деңгейі төмендеген кезде дене мен ақыл-ой есірткіні қажет ететін жағдай. Адамдар есірткіге тәуелді болып, оны ала алмаған кезде, дене мен ақыл адамды оны қайта-қайта қабылдауға мәжбүр етеді. Ақыр соңында, адамдар есірткіге тәуелді болғандықтан, олардың денесі есірткісіз дұрыс жұмыс істемейді. Кейде тәуелділіктің физикалық әсері бар – адамдар дірілдейді, олар терлейді, бас ауруы пайда болады немесе есірткіні қайтадан алғанға дейін қатты қайғырады.

ЕСІРТКІ МЕН АЛКОГОЛЬ ӘРТҮРЛІ ЗИЯН КЕЛТІРУІ МҮМКІН:

- олар сіздің денеңізге – жүрекке, өкпеге, бауырға және бүйрекке ұзақ уақыт зиян келтіруі мүмкін;
- дозасынан тым көп қолданғанда, адамдар есірткіні қате қабылдаған кезде, олар өліп кетуі мүмкін;
- адамдар есірткіні көктамыр ішіне енгізу үшін инелермен бөліскен кезде АИТВ және басқа да ауруларды жұқтыруы мүмкін;
- есірткі мидың жұмысын өзгерте алады және адамды параноид етеді немесе галлюцинацияны тудырады;
- есірткі адамды әдетте келіспейтін әрекеттерді орындауға мәжбүр етуі мүмкін, мысалы, қорғалмаған жыныстық қатынас, мас күйінде көлік жүргізу, төбелес немесе бейтаныс адамдармен жыныстық қатынас.

ЕСІРТКІ АДАМ САУДАСЫНЫҢ ҚҰРБАНЫ БОЛУ ҚАУПІН АРТТЫРАДЫ

Адамдар есірткіні, оның ішінде алкогольді қабылдаған кезде, олардың анық ойлай алмайтынын және көптеген адамдарға қауіп төндіретінін түсіндіріңіз.

Егер адам анық нақты ойламаса және қосымша тәуекелге баратын болса, адам саудасының құрбаны болу қаупі артады.

Қатысушыларға адамдар алкогольді көп ішіп, ұйықтап қалған кезінде адам саудасының құрбаны болған жағдайлар да болғанын айтыңыз.

ҚИЫН ЖАҒДАЙЛАР

Қатысушыларға адам саудасымен айналысушылардан қашу өте қиын және қауіпті екенін айтыңыз. Қатысушылардан 4-5 адамнан тұратын топтарға бөлінуді сұраңыз және төмендегі «қиын жағдайлардың» көшірмесін әр топқа таратыңыз. Әр топтан әртүрлі проблемалық жағдайларды таңдап, бұл жағдайда адам саудасының құрбаны не істеу керек деп ойлауын сұраңыз.

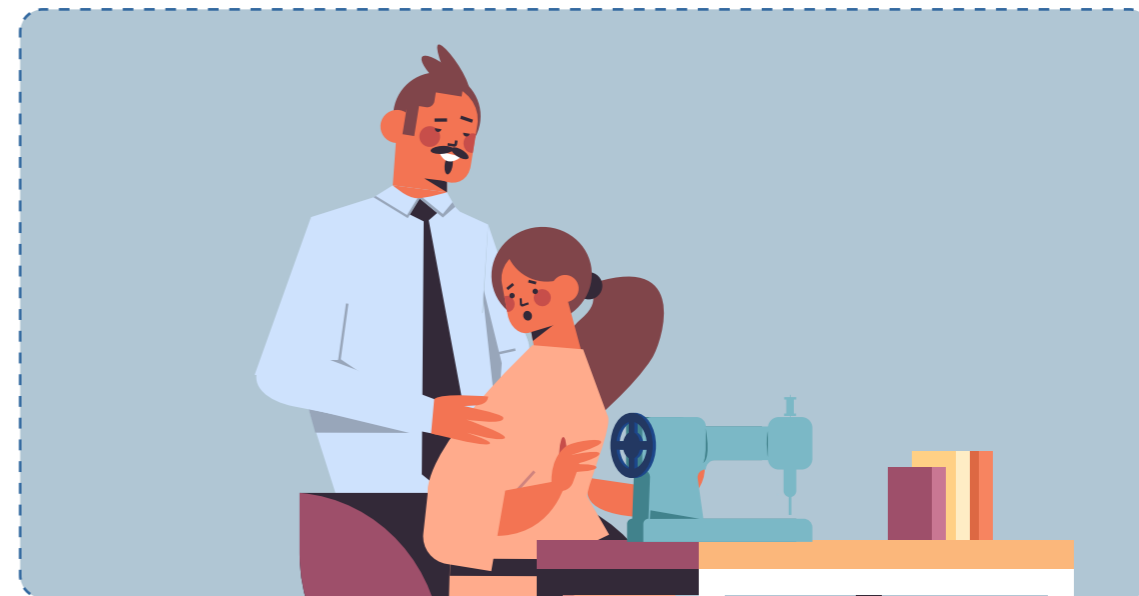

«ҚИЫН ЖАҒДАЙЛАР» СУРЕТТЕР МЕН МӘТІНДЕР

Самат фермерлік шаруашылыққа жұмысқа орналасты. Жұмысқа орналасқаннан кейін Самат үлкен қателік жібергенін түсінді. Ферма қожайыны оны күніне 20 сағат жұмыс істеуге мәжбүр етті және ашуланған кезде оны ұрып соқты. Өзі үш ай бойы ешқандай жалақы алған жоқ. Бір күні ол қашып кетті. Ол жасаған жұмысы үшін бір тиын алған жоқ. **Самат не істеуі керек?**

Максим тоғыз жаста еді. Ол бала кезінде қатты күйіп, беті толығымен тыртық. Оның отбасы Максимді қайыр сұрауға жіберді. Оны таңертең қайыр сұрау үшін көшеге шығарып, түнде барлық тапқан ақшаларын алып кеткен адам бақылайды. Ер адам баланы ұрып-соғып, оған ешқашан ақша төлемеген. **Максим не істеуі керек?**

Лена қаладағы аяқ киім фабрикасында жұмыс істеді. Ол жұмысқа орналасу үшін иесіне кепіл төледі. Лена зауытта үш ай жұмыс істеді, сонда өмір сүргі, бірақ иесі оған әлі ештеңе төлемеді. Қожайыны оған назар аударды, үнемі оған қолын тигізетін және оған әдемі екенін айтатын. Ленаға оның оған қалай қол тигізгенін ұнатпайтын және ол қожайынымен жалғыз қалмауға тырысты. **Лена не істеуі керек?**

ҚОЛДАУ ҚЫЗМЕТТЕРІ

Мигранттар өз елінің жедел телефон нөмірлерін және отбасы немесе отбасы достарының телефон нөмірін жатқа білуі керек екенін түсіндіріңіз. Бұл нөмірді жоғалтса да, олар төтенше жағдайда қоңырау шала алатындай ету үшін қажет. Сондай-ақ, әрбір мигрант өз елінің консулдығының/елшілігінің мекенжайы мен байланыс телефондарын білуі керек екенін еске түсіріңіз.

АДАМ САУДАСЫНЫҢ ҚҰРБАНЫ БОЛҒАН ЖАҒДАЙДА НЕ ІСТЕУ КЕРЕК? – 20 минут

«Егер сіз адам саудасының құрбаны болсаңыз, не істер едіңіз?» деп қатысушылардан сұраңыз.

Қатысушылардан «Егер сіз адам саудасының құрбаны болсаңыз не істеу керек» тақырыбындағы ақпаратты тыңдауын сұраңыз. Еріктіден дауыстап оқуды сұраңыз.

АДАМ САУДАСЫНЫҢ ҚҰРБАНЫ БОЛҒАН ЖАҒДАЙДА НЕ ІСТЕУ КЕРЕК:

- Егер адам саудасымен айналысушы сізді бір жерден екінші жерге апарса, белгілерді немесе бағдарларды қадағалаңыз. Қайда екеніңізді анықтауға тырысыңыз. Темір жол станцияларын, қалалар мен көшелердің атауларын немесе көрнекті ғимараттарды іздеңіз. Детальдарды есте сақтаңыз. Бұл дегеніміз, егер сіз қоңырау шалудың жолын таба алсаңыз, сіз қайда екеніңізді сипаттай аласыз.
- Егер сізді жұмыс орнында сіздің еркіңізден тыс ұстап отырса, онда сізді ұстап тұрған жердің атын білуге тырысыңыз. Егер бұл қауіпсіз болса, айналаңыздағы адамдармен сөйлесіп, олар сіздің қайда екеніңізді біледі ме сұрастырыңыз.
- Адам саудасымен айналысушылардың түрін есте сақтаңыз.
- Егер сіз адам саудасының құрбаны болдым деп ойласаңыз, әрекет етпес бұрын жоспар құрыңыз. Адам саудасына айналдым деп ойлағаныңызды айтпаңыз; оларға сенгендей кейіп танытып, қашып кетудің жолын іздестіріңіз.
- Төмендегі жедел телефон нөмірлеріне қоңырау шалыңыз.
- Егер сіз адам саудасының құрбаны болсаңыз және ешқандай жалақы алмасаңыз, ал жұмыс беруші егер сіз тағы бір-екі жыл жұмыс жасасаңыз, соңында көп ақша табасыз деп айтса, жұмыс берушіге сенбеңіз. Адам саудасымен айналысушылар көбінесе мигранттарды осылай алдауға тырысады, соңында мигранттар ақша алмайды.
- Бұл бетте кеңестер берілгенін түсіндіріңіз, бірақ егер олар адам саудасының құрбаны болса, құрбан болған адамдарға көмектесу үшін бұл әрекеттер жеткіліксіз болуы мүмкін. Адам саудасымен айналысушылар қауіпті қылмыскерлер. Адам саудасының құрбаны болмау үшін алдын ала әрекет еткен әлдеқайда жақсы.

ШҰҒЫЛ КӨМЕК ТЕЛЕФОНДАРЫНЫҢ НӨМІРЛЕРІ

(ҚР-да адам саудасының алдын алу бойынша ҮЕҰ байланыс нөмірлері көрсетілген қосымшаны және шет елдердегі ҚР консулдықтарының тізімін қараңыз).

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ

Адам саудасына қарсы күрес бойынша жедел желі нөмірі:

1161

8 8000 8000 15

Осы екі нөмірге тәулігіне 24 сағат бойы кез келген стационарлық және ұялы телефоннан тегін және жасырын түрде қоңырау шалуға болады (құрбандарға көмек көрсететін ҚР-дағы барлық ҮЕҰ телефон нөмірлерінің қосымшасын қараңыз)

111 – жасөспірімдер мәселелері бойынша кеңес беру нөмірі («Нұр Отан» отбасы, әйелдер және балалардың құқықтарын қорғау мәселелері бойынша жедел қызмет)

Ойлану – 10 минут

Ақылды навигатор құралында көптеген ақпарат бар екенін түсіндіріңіз. Төменде зерттелген негізгі тақырыптардың қысқаша мазмұны келтірілген. Топ үшін тізімді дауыстап оқыңыз. Әр тақырыптан кейін тоқтап, осы сессия не туралы болғанын және не істегендерін есте сақтай алатындығын сұраңыз.

- > **Балалар саудасының анықтамасы**
- > **Адам саудасы мен мигранттарды заңсыз әкелу арасындағы айырмашылық**
- > **Жыныстық мақсатта адам саудасы, соның ішінде балаларды коммерциялық мақсатта жыныстық пайдалану**
- > **Еңбек қанауы үшін адам саудасы**
- > **Балалар еңбегі үшін балалар саудасы**
- > **Адам саудасының құрбаны болған адамдардың жасы**
- > **Адам саудасымен айналысушылар қолданатын жалпы амалдар**
- > **Адам саудасы мен есірткіні қолдану арасындағы байланыс**
- > **Адам саудасы мен жыныстық қатыстылық арасындағы байланыс**
- > **Өзіңізді қорғау үшін сенімді қарым-қатынасты және жақсы тыңдау қабілетін қалай пайдалануға болады**
- > **Қауіпсіз көші-қонға қалай дайындалу керек (шешім қабылдау моделі және бақылау тізімі)**
- > **Жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету**
- > **Межелі жерге көшіп келгеннен кейін қауіпсіздікті қалай қамтамасыз етуге болады**
- > **Егер сіз адам саудасының құрбаны болсаңыз не істеу керек.**

«ҚАУІПСІЗ КӨШІ-ҚОН ЖОЛЫ» СУРЕТІ

15 минут

Бүгін қатысушылар білгендерін бойынша сурет салатынын түсіндіріңіз. Бұл суретте не салғанын түсіндіретін суреттер мен сөздер болуы мүмкін.

Сурет үш бөліктен тұрады:

1. Көші-қонға дайындық.
2. Жолда.
3. Межелі жерге келгеннен кейін.

Қатысушылардан айтылған тізім туралы ойлануын сұраңыз. Қатысушылардан кейбір тақырыптарды «Көші-қонға дайындық» суретіне қосуға болатындығын сұраңыз.

Жауаптар мыналарды қамтуы мүмкін:

- адам саудасы дегеннің не екенін білу;
- адам саудасымен айналысушылардың кең таралған амалдары;
- шешім қабылдау үлгісі;
- бақылау тізімдері;
- адам саудасының құрбаны болу қаупі;
- нағыз достар мен адам саудасымен айналысушылардың арасындағы айырмашылық

Қатысушылардан «Жолда» деген суретке қандай тақырыптарды қосуға болатындығын сұраңыз. Жауаптар мыналарды қамтуы мүмкін:

- адам саудасымен айналысушылардың кең таралған амалдары;
- нағыз достар мен адам саудасымен айналысушылардың арасындағы айырмашылық;
- жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету;
- сенімді қарым-қатынас және жақсы тыңдай білу.

Қатысушылардан «Межелі жерге келгеннен кейін» деген суретке қандай тақырыптарды қосуға болатындығын сұраңыз. Жауаптар мыналарды қамтуы мүмкін:

- межелі жерге келгеннен кейін қауіпсіздікті қалай қамтамасыз етуге болады;
- сенімді қарым-қатынас және жақсы тыңдай білу;
- егер сіз адам саудасының құрбаны болсаңыз не істеу керек;
- жедел желі телефондарының нөмірлері;
- адам саудасы және есірткі;
- нағыз достар мен адам саудасымен айналысушылардың арасындағы айырмашылық.

Қатысушылардың сурет салуға шамамен 15 минут кететінін түсіндіріңіз, содан кейін олар өз суреттерін көрсетеді.

Қатысушыларға жақсы сурет салғаны маңызды емес екенін ескертіңіз. Олардың өз идеяларын білдіріп, оқиғаны айтуы маңызды.

Қатысушылар сурет салып жатқанда, оларға міндетті тақырыптарды еске түсіріңіз.

15 минуттан кейін қатысушылардан салған суреттерін көрсетуді сұраңыз. Содан кейін, егер әлі уақыт болса мынаны сұраңыз:

- Адам саудасының алдын алу бойынша онлайн-тренингтер сіздің көзқарасыңызды өзгертті деп ойлайсыз ба? Олай болса, қалай?
- Алынған ақпарат болашақта қалай әрекет ететініңізді өзгертті деп ойлайсыз ба? Олай болса, қалай?
- Естігеніңіздің ішінде ең маңыздысы не болды?

Сессия қорытындысы – 5 минут

Сіздің еліңіздегі және баратын елдегі жедел телефон нөмірлерін қайталаңыз.

Баратын елдегі консулдықтарыңыздың/елшіліктеріңіздің мекенжайы мен байланыс нөмірін біліңіз.

Егер сіз адам саудасының құрбаны болсаңыз:

- орналасқан жеріңізді анықтауға тырысыңыз: орындардың атаулары, қалалар мен көшелердің атаулары, көрнекті ғимараттар. Бұл дегеніміз, егер сіз телефонға жете алсаңыз, сізді қалай табуға болатындығын айта аласыз;
- сізді ұстап тұрған жердің атауын білуге тырысыңыз;
- әрекет етпес бұрын жоспар құрыңыз;
- егер жұмыс беруші сіз бір жыл жұмыс жасамайынша төлемеймін десе, жұмыста қалмаңыз;
- жедел телефон нөмірлеріне қоңырау шалыңыз.

Шын мәнінде, адам саудасымен айналысушылардан қашу өте қиын. Ең бастысы – адам саудасының құрбаны болмау үшін өте сақ болуыңыз керек.

Аяқтау – 5 минут

Қатысушылардан кері байланыс орнатып, кез келген сауалды қоюын және/немесе жазып жасырын түрде нұсқаушыға беруін сұраңыз.

Барлық қатысушыларға белсенді қатысқаны және уақыты үшін алғыс айтыңыз. Келесі аптада алған білімімен бөлісу үшін алдын ала жасалатын іс-әрекеттерді талқылау басталатынын түсіндіріңіз.

Сессия 10:
ЖҰМЫС
НЕ ҮШІН ҚАЖЕТ
ЖӘНЕ ОНЫ ҚАЛАЙ
ТАБУҒА БОЛАДЫ?

МАҚСАТЫ

Қазақстан Республикасында еңбек қатынастарын реттейтін негізгі нормативтік актілер туралы ақпарат беру;

Болашақта жұмыс іздеу мотивациясын қалыптастыру;

Жұмысқа қабылдау үшін болашақ сұхбатқа дайындалу;

Еңбек қатынастары мен еңбек этикасын зерттеу.

УАҚЫТЫ

1 сағат

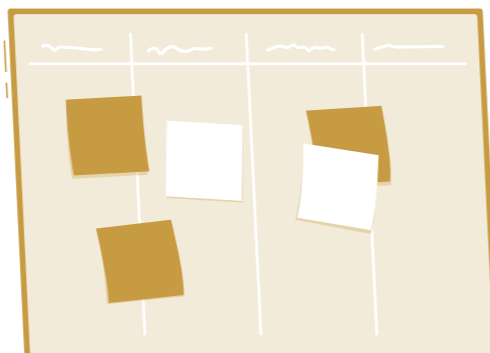
ИНВЕНТАРЬ**КІРІСПЕ****Сәлемдесу – 5 минут**

Есімдерін атай отырып қатысушылармен амандасыңыз. Қатысып отырғандардың тізімін жасаңыз. ZOOM интернет-платформасына қосылыңыз. Трансляцияға барлық қатысушылардың қосылғанына, күту залында ешкім қалмағандығына көз жеткізіңіз. Барлығынан камераларды қосуды сұраңыз және динамик пен микрофонның жұмыс істеп тұрғанын тексеріңіз.

ЖҰМЫСТЫҢ БАР БОЛУЫНЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ – 10 минут

Жұмыссыздарға қарағанда жұмыс істейтін адамның өмірінің артықшылықтарын анықтайық.

Тақта (флип-чарт) екі бөлікке бөлінеді: сол жақта – жұмыс болған кездегі өмірдің артықшылықтары, оң жақта – жұмыссыз өмірдің кемшіліктері. Қатысушыларға жұмыстың жағымды және жағымсыз жақтары туралы ойлануға 5 минут уақыт беріледі. Әр тармақ талқыланады. Нұсқаушы қатысушыларды өз пікірлерін айтуға шақырады, әсіресе даулы

мәселелер бойынша. Ең бастысы, қатысушылар өздерінің күмәндерін, келіспеушіліктерін білдіре алады. Нұсқаушы әр қарама-қайшылықты пікірді шебер және құрметпен талқылауы керек.

Мысал:

Артықшылықтары. Өз қажеттіліктеріңізді өтеу мүмкіндігі (тамақ, коммуналдық төлемдер, киім). Біліктілікті арттыру мүмкіндігі (тренингтер, курстар). Саяхат мүмкіндігі және т.б.

Кемшіліктері. Жұмысқа ерте тұру. Жұмысқа жету үшін көп уақыт қажет.

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЕҢБЕК ЗАҢНАМАСЫНЫҢ НЕГІЗДЕРІ». ПІКІРТАЛАС – 10 минут

Нұсқаушы теориялық ақпаратты таныстырылым форматында ұсынады.

- Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің негізгі терминдері мен түсініктері
- Еңбек қатынастарының субъектілері. Жұмыскерлер өкілдері
- Жұмыскер мен жұмыс берушінің құқықтары мен міндеттері
- Еңбек шарты

«ӘҢГІМЕЛЕСУ» РӨЛДІК ОЙЫНЫ – 10 минут

Тренингке қатысушылар тобынан жұмысқа қабылдау кезінде әңгімелесуден өтуге ниет білдірген 2-3 ерікті таңдалады. Жұмыс берушілер тобы. Олардың міндеті – әңгімелесу кезінде «жұмыскердің» мінез-құлқын бағалау. Нұсқаушы – «кадрлар жөніндегі менеджер». Нұсқаушы рөлдерді түсіндіреді, тапсырма береді. Еріктілердің әр әңгімелесінен кейін әңгімелесуге талдау жүргізіледі. Әңгімелесуден кейін еріктіге бірінші сұрақ:

- Сіздің сезіміңіз қандай? Таңдану, толқу және т. б.
- Сұрақтардың шабуылына төтеп беру қиын болды ма?
- Ұзақ уақыт бойы визуалды байланыста болу қиын болды ма? Неліктен?

ЖҰМЫС БЕРУШІМЕН ӘҢГІМЕЛЕСУГЕ ҚАЛАЙ ДАЙЫНДАЛУ КЕРЕК? – 20 минут

Студенттердің болашақ жұмысының осы нақты секторына қатысы бар бірнеше компаниялардың кадрлық менеджерлерімен мәселені талқылау:

Сабақты қорытындылау және рефлексия – 5 минут

Сұрақтар мен жауаптар

Үй тапсырмасы (әр адамға жеке):

Сабақта алған ақпаратты ескере отырып, шаблон бойынша түйіндеме толтыру (ол барлық қатысушыларға ұсынылған).

- Не ұнады, не ұнамады?
- Сабақ барысында қандай ойлар, сезімдер, эмоциялар пайда болды және сіз қазір қандай сезімдерді сезінесіз?

Қосымша онлайн кездесу

Үй тапсырмасын талқылау: әр қатысушы өзінің дайын түйіндемесін әкелді. Қатысушылар түйіндемені жазу кезінде қандай қиындықтарға тап болғанын талқылайды.

Осы сессияға үлгі ретінде түйіндеме тіркеледі.

Сессия II:
ӨЗ БІЛІМІН
БАСҚАЛАРҒА
БЕРУ.

ӨЗ ҚОҒАМДА-
СТЫҒЫНДАҒЫ
ІС-ШАРАЛАР

МАҚСАТЫ

Қатысушылар адам саудасы және қауіпсіз көші-қон туралы жаңа білімдерін басқалармен қалай бөлісуге болатындығын қарастырады. Қатысушылар сонымен қатар тренинг барысында қатысушылардың не білгенін анықтау үшін алдын ала тестпен салыстырылатын пост-тесттен өтеді.

УАҚЫТЫ

1 сағат 30 мин.

ИНВЕНТАРЬ

Барлық қатысушылар үшін пост-тест.

КІРІСПЕ

Сәлемдесу – 5 минут

Есімдерін атай отырып қатысушылармен амандасыңыз. Қатысып отырғандардың тізімін жасаңыз. ZOOM интернет-платформасына қосылыңыз. Трансляцияға барлық қатысушылардың қосылғанына, күту залында ешкім қалмағандығына көз жеткізіңіз. Барлығынан камераларды қосуды сұраңыз және динамик пен микрофонның жұмыс істеп тұрғанын тексеріңіз.

АДАМ САУДАСЫ ТУРАЛЫ БІЛІМ – 30 минут

Өткен материал бойынша сауалнама, яғни өткен барлық тақырыптарды сауалнама түрінде қамту: Бұл курста адам саудасы туралы көптеген ақпарат қарастырылды. Сіз білген тақырыптардың мысалдарын келтіріңіз. Егер олар әлі айтылмаған болса, келесі мысалдарды қосыңыз. Оларды қағаз параққа жазыңыз:

- Адам саудасының анықтамасы
- Балалар саудасының анықтамасы
- Адам саудасы мен заңсыз көші-қон арасындағы айырмашылық
- Жыныстық қанау үшін адам саудасы және жезөкшелікпен айналысу, оның ішінде балаларды коммерциялық мақсатта жыныстық қанау
- Жұмыс үшін адам саудасы
- балалар еңбегі үшін балалар саудасы
- Адам саудасының құрбаны болған адамдардың жасы

- Адам саудасымен айналысушылар қолданатын жалпы амалдар
- Адам саудасы мен есірткіні қолдану арасындағы байланыс
- Адам саудасы мен жыныстық қатысы арасындағы байланыс
- Қауіпсіз көші-қонға қалай дайындалу керек
- Жолдағы қауіпсіздікті қамтамасыз ету
- Межелі жерге көшіп келгеннен кейін қауіпсіздікті қалай қамтамасыз ету керек
- Егер сіз адам саудасының құрбаны болсаңыз не істеу керек

Бұл сессия осы ақпаратты басқа адамдарға жеткізудің әртүрлі тәсілдеріне арналған.

ӘҢГІМЕЛЕСУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ БЕРУ

Ақпаратты беру тәсілдері

Білім берудің бірінші тәсілі – **әңгімелесу**.

Әңгімелесу – бұл ақпаратты бөлісудің ең оңай жолы, адамдармен білгендері туралы сөйлесу.

- Алынған ақпаратты бөлісе алатын адамдардың тізімін жасаңыз.
- Бұл ақпаратыңыз кімге пайдалы болады?
- Сіз осы адамдардың қайсысымен жиі сөйлесесіз?
- Қандай ақпаратпен бөлісе аласыз?

Төменде жастардың басқаларға адам саудасы туралы қалай сөйлесе алатындығы туралы бірнеше мысалдар келтірілген:

«Менің досым маған шетелде жұмыс істеу бойынша ұсыныс туралы хабарландыруды көргенін айтқан кезде, мен онымен клубта білген адам саудасы, еңбек көші-қонының қаупі туралы және өзіңізді құлдыққа түсуден қалай қорғауға болатындығы туралы ақпаратпен бөлістім».

«Менің досыма басқа елде орналасқан модельдік агенттікте жұмыс ұсынылды, оған бейтаныс тілде жасалған келісімшарт қол қоюға берілді. Бірақ мен оны құлдыққа әкелуі мүмкін ойланбай жасайтын әрекеттен сақтандырдым. Мен оған клубта өзім білетін адам саудасына байланысты қауіптер туралы айтып бердім».

«Менің колледжідегі бала маған жұмыс іздеп басқа қалаға бара жатқанын айтты. Мен оған алдымен жоспар құру керек екенін, сонымен қатар егер ол жұмыс таба алмаса, қайтып оралу үшін жеткілікті ақша жинау керек екенін айттым. Мен оған құжаттардың көшірмелерін ата-аналарынан тастап, жедел телефон нөмірін білу керек екенін ескерттім».

Білім берудің екінші тәсілі – **қоғамдағы іс-қимыл**.

Қоғамдағы топ қабылдаған әрекеттер үлкен немесе кішкентай болуы мүмкін.

Төменде қоғамда жұмыс істейтін әрекеттердің бірнеше мысалын қараңыз:

- Қауіпсіз көші-қон нұсқалары туралы дәстүрлі әннің әуеніне жаңа сөздер жазыңыз. Сөздер қауіпсіз қоныс аударуды сипаттайды. Мектепте/колледжде жастармен әнді бөлісіңіз.
- Сіздің жаңа біліміңіз таныс адамдарға жеткізілетін плакаттар жасаңыз.
- Жаңа білім тарататын буклеттер/ақпараттық брошюралар құрастыру (мысалы, сапарға шыққан кезінде қолданылатын жалпы таралған амалдарды сипаттау және оларды таныстарыңызға тарату).
- Адам саудасының құрбаны болу қаупі туралы көріністі ойлап тауып, оны сынып сағатында немесе басқа колледж іс-шарасында көрсету.
- Адам саудасының құрбаны болу қаупі туралы ақпарат парағын жасаңыз және оны автобус жүргізушілері мен жергілікті билік сияқты мигранттарға көмектесе алатын адамдарға таратыңыз.
- Бір-бірімен байланыста болу және қауіпсіз көші-қон тәжірибесімен бөлісу үшін топ мүшелерімен Facebook немесе Инстаграм парақшасын ашыңыз.

Бұл жай ғана мысалдар екенін түсіндіріңіз. Қатысушылар осы мысалдарда сипатталғандай жасамауы керек. Олар өз идеяларын ойлап табуы мүмкін. Бұл мысалдар қоғамда іс-әрекеттің қаншалықты үлкен немесе кіші екендігі және олардың көптеген түрлі формалары болуы мүмкін екендігі туралы түсінік беру үшін берілген.

ПОСТ-ТЕСТ – 45 минут

Пост-тест іс-шараға дейін жергілікті қоғам деңгейінде өткізіледі. Атмосфераның тыныш және жайлы болуы да маңызды. Жастарға нұсқаушыға айтуы арқылы сұрақтар қоюға және жауап беруге рұқсат етіледі.

Қатысушыларға келесі сценарийді оқыңыз.

Қош келдіңіз. Осы тренинг барысында өткен тақырыптар туралы қаншалықты көп білетіндігіңіз туралы түсінік алу үшін сізден нысанды толтыруыңызды сұраймыз. Бұл нысан біздің жаттығуларымызды жақсартуға арналған.

Егер нұсқаушы сізге сұрақтар оқып, жауаптарды жазғыңыз келсе, ол жөнінде нұсқаушыға хабарлаңыз.

Тренингтен өткеннен кейін толтырылатын сауалнама

САУАЛНАМА ТҮРІ

Тренингтен кейін

АТАУЫ: _____

ҚЫЗМЕТ ТҮРІ
(БІЛІМ БЕРУ ІС-ШАРАСЫ, ДАҒДЫЛАР): _____

ӨТКІЗУ КҮНДЕРІ: _____

ӨТКІЗУ ОРНЫ: _____

НҰСҚАУШЫНЫҢ (-ЛАРДЫҢ) ЕСІМІ: _____

Құрметті қатысушы,

**Аталған сауалнама құпия және қатысушылардың жеке нәтижелері еш жерде пайдаланылмайды. Нәтижелер тек тренингті бағалау үшін және келесі оқыту бағдарламаларын жақсарту мақсатында ғана пайдаланылады. Өті-
неміз, қай нұсқаны толтырғаныңызды (тренингке дейін немесе кейін) көр-
сетіңіз.**

Азаматтығы: Қазақстан

Ұлты/ Этностық тобы: _____

Сіз халықтың қай тобына жатасыз:

Мигранттар Ықтимал мигранттар Адам саудасының құрбандары
 Тәуекел тобындағы адамдар Басқалар

Сіздің жынысыңыз:

Еркек Әйел

Жасы: _____

Білімі: _____

Сіздің аты-жөніңіз: _____

Сіздің байланыс деректеріңіз: _____

1. «Адам саудасы» нені білдіреді?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Адам саудасы – бұл адамдарды алдау немесе адам саудасының құрбандары кейіннен тастап кете алмайтындай қанайтын жұмыс түрлеріне мәжбүрлеу.
- b. Адамдарды жыныстық қанауға алдау немесе мәжбүрлеу жағдайы.
- c. Қайыр сұрау, органдарды сату және балалар еңбегі.

2. Кім адам саудасының құрбаны болуы мүмкін?

Мына нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. тек ер адамдар.
- b. әйелдер мен балалар.
- c. ерлер, әйелдер және балалар.

3. Қыздардың/әйелдердің адам саудасының ықтимал құрбаны болмауы үшін олардың мүмкіндіктерін қалай кеңейтуге болады?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Қыздарға жұмыс орындарында жұмыс істеуге, өмірлік және техникалық дағдыларды үйретуге ықпал ету, сенімді ақпаратқа қол жеткізуге мүмкіндік беру, ер адамдар өз балаларына жауапкершілікті алуы және бұл жауапкершілікті тек әйелдерге қалдырмауы керек.
- b. Мектепті үздік аяқтап, жоғары оқу орнына түсу.
- c. Мектепті немесе жоғары оқу орнын бітіргеннен кейін бірден тұрмысқа шығу.

4. Сіз есірткінің адамдарға қалай әсер ететінін сипаттап бере аласыз ба?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Есірткі адамдарға мүлдем зиян тигізбейді.
- b. Есірткі денеге ұзақ мерзімді зиян келтіруі мүмкін, адамдар есірткінің тым көп мөлшерін қабылдауы, АИТВ және басқа да ауруларды жұқтыруы мүмкін. Есірткі адам әдетте бармайтын тәуекелге баруға да мәжбүр етуі мүмкін.
- c. Орташа дозадағы есірткі адамдар үшін өте қауіпті емес.

5. Балалар еңбегі адам саудасының бір түрі болып табылады. Осы тұжырым рас па?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a. Иә.
- b. Иә, егер бала тек қанауға ұшыраса.
- c. Жоқ.

6. Адам саудасымен айналысушылар қандай танымал амалдарды қолданады?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Адам саудасымен айналысушы дос болып көрінеді немесе көмектескі келетін болып көрінеді.
- b.** Адам саудасымен айналысушы жалақысы жоғары жұмыс ұсынады.
- c.** Адам саудасымен айналысушы мигрантты жұмысқа жалдау ақысын төлеуге мәжбүрлейді.
- d.** Адам саудасымен айналысушы мигранттың жол ақысын төлейді.
- e.** Адам саудасымен айналысушы мигрантқа қарызға ақша береді.
- f.** Адам саудасымен айналысушы мигранттың жеке басын куәландыратын құжаттарды алып қояды.
- g.** Адам саудасымен айналысушы мигрантты алдап фабрикаға жеткізеді.
- h.** Жоғарыда айтылғандардың барлығы.

7. Паспорт дегеніміз не?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Паспорт – сіздің еліңіздің Үкіметі берген құжат, ол сізге еліңізге кіруге және шығуға мүмкіндік береді.
- b.** Паспорт – бұл сіздің еліңіздің Үкіметі берген, жеке басыңызды куәландыратын құжат.
- c.** Паспорт – бұл сіздің еліңіздің Үкіметі сақтауға берген құжат.

8. Виза дегеніміз не?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Виза – бұл басқа елге кіруге мүмкіндік беретін төлқұжаттағы мөр немесе жапсырма.
- b.** Виза – бұл кіруге және шығуға рұқсат.
- c.** Виза бір реттік және көп реттік болады.

9. Жұмыс визасы мен туристік визаның айырмашылығы неде?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Жұмыс визасы басқа елде заңды түрде жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Туристік виза тек елге баруға мүмкіндік береді және жұмыс істеуге құқық бермейді.
- b.** Жұмыс және туристік визалар арасында ешқандай айырмашылық жоқ.
- c.** Жұмыс визасы басқа елде тұрақты тұруға, жұмыс істеуге, оқуға және 10 жыл өмір сүруге құқық береді. Туристік виза тек елге баруға мүмкіндік береді және жұмыс істеуге құқық бермейді.

10. Жақсы сөйлесу дағдыларын сипаттай аласыз ба?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Адам басқа адамға құрмет білдіре отырып сөйлеседі және сонымен бірге өзінің құқықтарын жоққа шығармайды
- b.** Адам өз пікірін жұмсақ немесе сенімсіз түрде айтады, өзінің құқықтары мен қажеттіліктеріне қарағанда басқа адамның құқықтарына көбірек көңіл бөледі.
- c.** Адамды құрметтемейді, дөрекі немесе ашумен сөйлейді.

11. Жақсы тыңдаушының дағдыларын сипаттай аласыз ба?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Басқа адам не айтып жатқанына көңіл бөлудің орнына, өзінің нені айтқың келетіні туралы ойлау.
- b.** Адамның айтқаны туралы ойлау, түсініксіз нәрсе туралы сұрақтар қою және жаңа айтылғанды өз сөзіңізбен қайталау.
- c.** Егер тарих шатасып жатса, онда бұл бөліктер тарихта болмаса да, оны анықтауға тырысу үшін оқиғаның бөліктерін ойластыруға болады.

12. Адамның мінез-құлқы оның адам саудасымен айналысушы екендігін көрсете алады?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Адам саудасымен айналысушылар тез дос табады, жеке сұрақтарды көп қоюы мүмкін, жоғарғы жалақы уәде етіп, сізді өзімен баруға үгіттеуі мүмкін.
- b.** Адам саудасымен айналысушыларды бірден тану мүмкін емес.
- c.** Адам саудасымен айналысушылар өте оғаш, қауіпті және әдепсіз әрекет ете алады.

13. Интернеттегі адам саудасымен айналысушыларды қалай тануға болады?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Адам саудасымен айналысушылар сенімен жасты адам ретінде танысуы мүмкін.
- b.** Жеке мәліметтерді (сурет, әлеуметтік желідегі жеке аккаунтыңның құпия сөзін) жіберуді сұрауы мүмкін.
- c.** Жоғарыда аталғандардың барлығы.

14. Дұрыс шешім қабылдау үшін не қажет екенін сипаттай аласыз ба?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Өзіңіз ойлаған тақырып туралы көбірек біліңіз, өзгерістер тізімін жасаңыз, тәуекелдер мен артықшылықтарды бағалаңыз.
- b.** Жақсы ойлауға және ойланып шешім қабылдауға тырысыңыз.
- c.** Туыстарыңызбен кеңесіңіз.

15. Жолда қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін қандай әрекеттер жасауға болады.

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Жол жүру құжаттарын заңды жолмен алуға тырысу, өз құжаттарының көшірмелерін отбасына қалдыру, қайтатын болса жолға ақшасы болуы керек, адамдар тобында саяхаттау, бейтаныс адамдарға күдікпен қарау, қоғамдық көлікті пайдалану, құжаттар мен ақшаны сенімді жерде сақтау.
- b.** Сақ болу, ақпаратты тексеру және бейтаныс адамдарға сенбеу.
- c.** Телефонды жаныңда ұстап, туыстарға жиі хабарласып тұру.

16. Адам саудасымен айналысушылардың құрбаны болсаңыз немесе қауіпті сезінсеңіз өз еліңіздегі қандай көмек телефонына хабарласасыз?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Жедел желі телефоны: 11616;
полиция телефоны: 102.
- b.** Жедел желі телефоны: 11616.
- c.** Жедел полиция телефоны: 102.

17. Сіздің ойыңызша, адам саудасы туралы ақпаратты басқаларға қалай беруге болады?

Келесі нұсқалардан дұрыс жауапты таңдаңыз:

- a.** Ол туралы әңгіме барысында және қоғамдағы іс-әрекет арқылы (әлеуметтік желілерді пайдалануды қосқанда). Бірін-бірі қолдап, қауіпсіз көші-қон бойынша тәжірбие алмасу үшін Facebook немесе Инстаграмда топ қатысушыларына ортақ парақша ашу.
- b.** Адам саудасы туралы қорқынышты әңгімелер айту.
- c.** Алынған ақпаратты бөлісе алатын адамдардың тізімін жасау.

18. Тренингке жалпы баға беріңізші?

- a.** тамаша.
- b.** қанағаттанарлық.
- c.** қанағаттанарлықсыз.

19. Тренинг тақырыптары мен сессиялары сіздің қажеттіліктеріңізге қаншалықты сәйкес келді?

- a.** өте маңызды.
- b.** маңызды.
- c.** өте маңызды емес.
- d.** маңызды емес.

20. Осы бағаға түсініктеме беріңіз

Осы тренингтен үйренген жаңа ақпараттың ең көп дегенде үш мысалымен бөлісіңіз.

21. Келесі шкаланы қолдана отырып, тренингті келесі параметрлер бойынша бағалаңыз:

- a.** өте жақсы
- b.** жақсы
- c.** қанағаттанарлық
- d.** жақсартулар қажет

Сіздің бағалауыңызға түсініктеме беріңіз

22. Бұл тренингті қалай жақсартуға болады?

23. Сізге не ұнады? Сіз қандай тақырыптарды толығырақ немесе қосымша зерттегіңіз келеді?

Жауаптарыңызға рахмет!

ПОСТ-ТЕСТКЕ ЖАУАПТАР

Тек тренер үшін

1. «Адам саудасы» нені білдіреді?
Адам саудасы – бұл адамдарды алдау немесе адам саудасының құрбандары таптап кетуге қиын болатын қанайтын жұмыс түрлеріне мәжбүрлеу.
2. Кім адам саудасының құрбаны болуы мүмкін?
Ерлер, әйелдер және балалар.
3. Қыздардың/әйелдердің адам саудасының ықтимал құрбаны болмауы үшін мүмкіндіктерін қалай кеңейтуге болады?
Қыздарға жұмыс орындарында жұмыс істеуге, қыздарға өмірлік және техникалық дағдыларды үйретуге ықпал ету, сенімді ақпаратқа қол жеткізуге мүмкіндік беру, ер адамдар өз балаларына жауапкершілік алуы және бұл жауапкершілікті тек әйелдерге қалдырмауы керек.
4. Сіз есірткінің адамдарға қалай әсер ететінін сипаттай аласыз ба?
Есірткі денеге ұзақ мерзімді зиян келтіруі мүмкін, адамдар есірткінің тым көп мөлшерін қабылдауы, АИТВ және басқа да ауруларды жұқтыруы мүмкін. Сондай-ақ, есірткі адам әдетте бармайтын тәуекелге баруға мәжбүр етуі мүмкін.
5. Балалар еңбегі – адам саудасының бір түрі. Осы тұжырым рас па?
Ия, егер бала тек қанауға ұшыраса.
6. Адам саудасымен айналысушылар қандай танымал амалдарды қолданады?
Жоғарыда айтылғандардың бәрі.
7. Паспорт дегеніміз не?
Паспорт – бұл сіздің еліңіздің Үкіметі берген құжат, ол сізге еліңізге кіруге және шығуға мүмкіндік береді.
8. Виза дегеніміз не?
Виза – бұл басқа елге кіруге мүмкіндік беретін тәлқұжаттағы мөр немесе жапсырма.
9. Жұмыс визасы мен туристік визаның айырмашылығы неде?
Жұмыс визасы басқа елге заңды түрде жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Туристік виза тек елге баруға мүмкіндік береді және жұмыс істеуге құқық бермейді.
10. Жақсы сөйлесу дағдыларын сипаттай аласыз ба?
Адам басқа адамға құрмет білдіре отырып сөйлеседі және сонымен бірге өзінің құқықтарын жоққа шығармайды.

11. Жақсы тыңдаушының дағдыларын сипаттай аласыз ба?

Адамның айтқаны туралы ойлау, түсініксіз нәрсе туралы сұрақтар қою және жаңа айтылғанды өз сөзіңізбен қайталау.

12. Адамның мінез-құлқы оның адам саудасымен айналысушы екенін көрсетеді алады?

Адам саудасымен айналысушылар тез дос табады, жеке сұрақтарды көп қоюы мүмкін, жоғарғы жалақы уәде етіп, сізгі өзімен баруға үгіттеуі мүмкін

13. Интернеттегі адам саудасымен айналысушыларды қалай тануға болады?

Жоғарыда аталғандардың барлығы.

14. Дұрыс шешім қабылдау үшін не қажет екенін сипаттай аласыз ба?

Өзіңіз ойлаған тақырып туралы көбірек біліңіз, өзгерістер тізімін жасаңыз, тәуекелдер мен артықшылықтарды бағалаңыз.

15. Жолда қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін қандай әрекеттер жасауға болады.

Жол жүру құжаттарын заңды жолмен алуға тырысу, өз құжаттарының көшірмелерін отбасына қалдыру, қайтатын болса жолға ақшасы болуы керек, адамдар тобында саяхаттау, бейтаныс адамдарға күдікпен қарау, қоғамдық көлікті пайдалану, құжаттар мен ақшаны сенімді жерде сақтау.

16. Адам саудасымен айналысушылардың құрбаны болсаңыз немесе қауіпті сезінсеңіз өз еліңіздегі қандай көмек телефонына хабарласасыз?

Жегел желі телефоны: 11616; және полиция телефоны: 102.

17. Сіздің ойыңызша, адам саудасы туралы ақпаратты басқаларға қалай беруге болады?

Білімді әңгімелесу және қоғамдағы іс-әрекеттер арқылы беруге болады (оның ішінде әлеуметтік желілерді пайдалану). Бір-бірімен байланыста болу және қауіпсіз көші-қон тәжірибесімен бөлісу үшін топ мүшелерімен Facebook немесе Инстаграм парақшасын ашыңыз.

Қорытынды – 5 минут

Сіз осы оқу циклынан білген ақпаратпен бөлісу арқылы басқаларды адам саудасынан қорғауға көмектесе аласыз.

Ақпаратты таратудың бір тәсілі – бұл туралы басқалармен сөйлесу.

Ақпаратты таратудың тағы бір тәсілі – біз бірге өткізе алатын қоғамдастық деңгейіндегі оқиға.

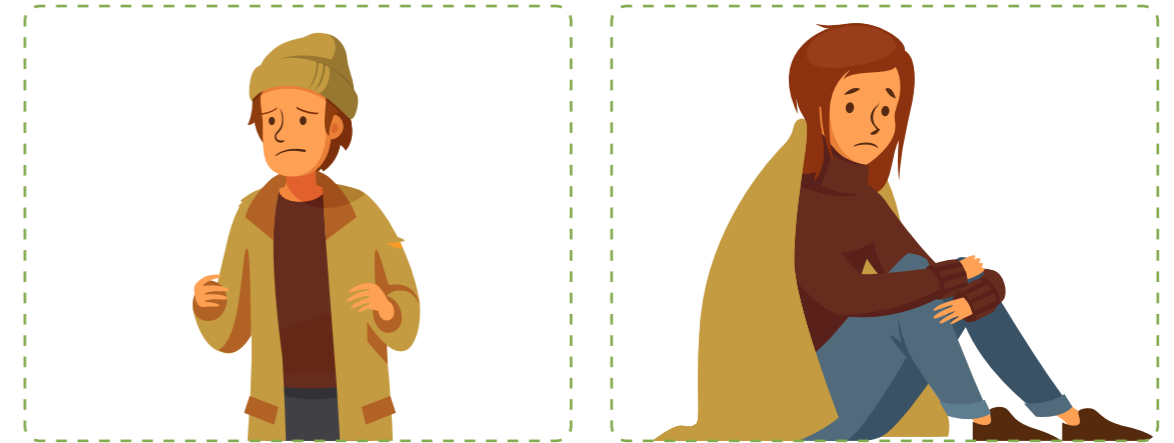
Егер Сіз қаламасаңыз, іс-шараға қатыспауыңыз мүмкін.

I-ТАПСЫРМА: ЕҢ МАҢЫЗДЫ ЖӘНЕ НЕҒҰРЛЫМ ЖИІ КЕЗДЕСЕТІН МӘСЕЛЕЛЕР

25 минут

Қатысушыларға сессия суреттен басталатынын айтыңыз. Екі параққа жазыңыз «Проблемаларға ұшыраған ұл» және «Проблемаларға ұшыраған қыз». Жастар қандай проблемаларға жиі кезігеді?

Проблемаларға ұшыраған ұл

Проблемаларға ұшыраған қыз

Ойлану процесін жеңілдететін суреттер

Жапсырмаларды таратып, қоғамдағы ұлдар мен қыздардың қандай нақты проблемаларға тап болатынын және оларды кескінге жабыстыруды сұраңыз.

Өмірдің әртүрлі салаларында қандай проблемалар туындайтынын толығырақ талқылаңыз:

- жұмыс;
- білім;
- кедейлік;
- біздің қазіргі жағдайымыз болашағымызға қалай әсер етеді.

Әрі қарай осы мәселелердің барлығын шешіп, жазулары бар қағаз парақтарына топтауға тырысыңыз:

Проблемаларды шығу жиілігі мен ауырлық дәрежесі бойынша «ең көп таралған», «ең ауыр» деп бөліңіз.

ЖИІ БОЛАДЫ

КЕЙДЕ БОЛАДЫ

СИРЕК БОЛАДЫ

НАШАР

ЖИІ БОЛАДЫ

БОЛУЫ МҮМКІН ЕҢ
ЖАМАН НӘРСЕ

ЗАДАНИЕ 2: ДЕРЕВО ПРОБЛЕМ

25 минут

Қатысушылардан жапсырмада ең маңызды деп санайтын мәселені, содан кейін басқа жапсырмада олар жиі кездесетін мәселені жазуды сұраңыз.

Содан кейін қатысушылардан осы мәселелерді «ең ауыр» жазуы бар үлкен қағазға немесе «ең көп таралған» деген жазуы бар параққа жабыстыруды сұраңыз.

Келесі қадам осы мәселелерді талқылау болатынын түсіндіріңіз. «Проблемалар ағашы» – бұл проблемалардың себептері мен салдары туралы ойлау тәсілі.

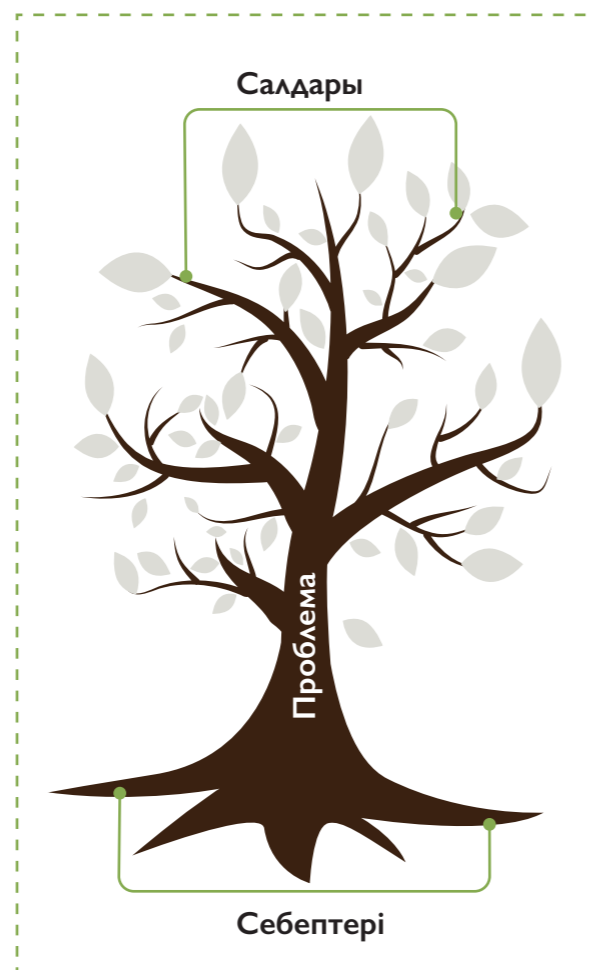
«Проблемалар ағашы» мысалын қолдана отырып, бір мәселені бірге талдаңыз

Ағаштың діңі мәселенің өзі,

Түбірі проблеманың себебі,

Бұтақтары – салдары.

- Ақ қағазға ағаштың суретін салыңыз.
- Ағаштың діңін көрсетіңіз және ол проблеманы білдіретінін түсіндіріңіз. Мысалы, бұл қоғамда көптеген мигранттар шұғыл көмектің телефон нөмірін білмейді. Ағаштың діңі жанына «шұғыл көмекшінің телефон нөмірін білмеймін» мәселесін жазыңыз. Қатысушылардан осы мәселенің себептерін тізімдеуді сұраңыз (мысалы, нөмір жастар оны көре алатын жерде орналастырылмаған; мигранттар бұл не екенін білмейді). Себептерді ағаштың тамырына жазыңыз. Ағаштың бұтақтарына нұсқаңыз. Топтан жастардың білместігі салдарының немесе нәтижелердің тізімін сұраңыз (мысалы, егер жастар жоғалса, қоңырау шалатын ешкім жоқ; егер олар адам саудасының құрбаны болса, қоңырау шалатын ешкім жоқ).

Енді қатысушыдан проблема ағашын қалай салу керектігін көрсетуді сұраңыз:

- осы шешімдерді бірлесіп талқылау;
- бұл мәселелерді қалай болдырмауға болады, қандай шешімдер болуы мүмкін және қазіргі уақытта қайсысы қиын болуы мүмкін;
- мүмкін болатын шешімге қол жеткізу үшін біз не істей аламыз немесе қандай іс-шара өткіземіз;
- бірлескен іс-шараны анықтаңыз.

3-ТАПСЫРМА: ҚОҒАМДАҒЫ ІС-ШАРАЛАРДЫ ЖОСПАРЛАУ

20 минут

Бүгін қатысушылар өз іс-шараларын қоғамда жоспарлайтынын түсіндіріңіз. Бұл жоспарлау сессиясы оларға іс-шараны жоспарлауға көмектеседі, бірақ сонымен бірге олардың өмірін жоспарлауға көмектеседі.

Істейтін бірінші нәрсе – бұл **мақсатты** тұжырымдау.

Мақсат іс-шараның қоғамдағы бағытын түсіндіреді. Мақсатты анықтауды бастау үшін «біз не істейміз?» – деп топтан сұраңыз.

Қатысушылардың жауаптарын қағазға жазыңыз. Содан кейін қатысушыларға бір сөйлемге мақсат қою үшін мәтінмен жұмыс істеуге көмектесіңіз. Бұл сөйлемді қоғамдағы іс-шаралар жоспары бар қағаз парағына «мақсат» бөлігіне жазыңыз.

Әрі қарай олар **іс-қимылдарды** шешетінін түсіндіріңіз.

Іс-қимылдар – бұл топтың мақсатқа жету үшін жасайтын кішкентай қадамдары. «Біздің мақсатымызға жету үшін қандай қадамдар жасауымыз керек?» – деп сұраңыз.

Қатысушылардың жауаптарын «іс-қимылдар» бағанына жазыңыз.

Енді **құрал-жабдық** туралы ойлану керек екенін түсіндіріңіз.

Құрал-жабдық бұл топқа іс-қимылды жасау үшін қажет нәрсе (мысалы, қағаз, қалам). «Әр іс-қимылды орындау үшін бізге не қажет?»

Қатысушылардың жауаптарын «құрал-жабдық» бөліміне жазыңыз.

«Әрбір іс-қимылды кім орындайтынын» – сұраңыз.

«Орындаушы» бағанына іс-қимылдарды орындау үшін еріктілердің есімдерін жазыңыз. Қорытындылай келе, олар әр жұмыстың қашан аяқталатынын шешуі керек.

Қатысушылар қоғамда іс-шараны өткізуге дайындалу үшін тағы бір-екі рет кездесуі мүмкін екенін түсіндіріңіз. Бұл олардың қоғамдағы іс-шарада жұмыс істеуге бірнеше сағат кететінін білдіреді.

Қатысушылар іс-шара бойынша жұмыс істей алатындығын және жұмыстан тыс уақытта іс-шараны жоспарлай алатындығын түсіндіріңіз, егер бұл олардың кестесіне сәйкес келсе.

Қатысушылардан жоспарға «орындау мерзімі» бөлігінде әр түрлі жұмыстардың орындау күндерін жазуды сұраңыз.

4-ТАПСЫРМА: ҚОҒАМДАҒЫ ІС-ШАРА

5 минут

Қатысушылар іс-шараны қоғамда өткізеді. Іс-шара аяқталған кезде қатысушымен сөйлесуді ұмытпаңыз және оларға жұмыс үшін алғыс айтыңыз. Қоғамдағы іс-шара қатысушылардың дағдылары мен өзін-өзі бағалауын дамытуға бағытталған. Бұл іс-шараның нәтижелері сияқты маңызды. Сондықтан қатысушыларды құттықтауды ұмытпаңыз.

«Ақылды навигатор»тренингіне қатысушыларға сертификаттар таратыңыз.

Сессия қорытындысы – 5 минут

Проблемалық аймақта аталған қоғамдастықтағы ұлдар мен қыздардың нақты мәселелерін қарастырыңыз.

Сабақта жасалған тізімдердің нәтижелерін қорытындылап, мынаны айтыңыз:
«Қазіргі қоғамдағы адам саудасына қатысты ең көп кездесетін үш мәселе – бұл...»

Үй тапсырмасы, қоғамдастықтағы бірлескен іс-шараны талқылау.

Аяқтау – 5 минут

Барлық қатысушыларға белсенді қатысқаны және уақыты үшін алғыс айтыңыз. Келесі аптада біз алған білімімізбен бөлісу үшін жасалатын іс-әрекеттерді талқылай бастайтынымызды түсіндіріңіз.

I-ҚОСЫМША

АДАМ САУДАСЫНА ҚАРСЫ КҮРЕС ЖӨНІНДЕГІ ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАРДЫҢ БАЙЛАНЫСТАРЫ:

1. «Союз Кризисных центров Казахстана» заңды тұлғалар бірлестігі, Алматы қаласы, тел.: +7 727 3764037, soyuzkz@rambler.ru.
2. «Родник» әйелдер мен балаларға арналған әлеуметтік-психологиялық оңалту және бейімдеу орталығы» қоғамдық қоры, Алматы қаласы, тел.: +7 727 3961938, факс: +7 727 3964240, rodnik27@yandex.ru.
3. «Мейірім» қоғамдық бірлестігі, Ақтау қаласы және Маңғыстау облысы, тел.: +7 7292 545168, ale43351@yandex.ru.
4. «Дәріс» ақпараттық-консультативтік орталығы» жеке меншік мекемесі, Ақтөбе қаласы және Ақтөбе облысы, тел.: +7 705 8200933.
5. «Малика» дағдарыс орталығы, Ақтөбе қаласы және Ақтөбе облысы», тел.: +7 707 9863460.
6. «Центр поддержки женщин-малых предпринимателей» қоғамдық бірлестігі, Қызылорда қаласы және Қызылорда облысы, тел.: +7 7242 278316, eleusizs@mail.ru.
7. «Қорғау» жеке қоры, Нұр-Сұлтан қ. және Ақмола облысы, тел.: +7 7172 306073, 1409, korgau_astana@mail.ru.
8. «Центр поддержки женщин» қоғамдық бірлестігі, Петропавл қаласы және Солтүстік Қазақстан облысы, тел.: +7 7152 529886, alinaorlova@rambler.ru.
9. «Әйелдерді қолдау жөніндегі Талдықорған өңірлік орталығы» қоғамдық бірлестігі, Талдықорған қаласы және Алматы облысы, тел.: +7 7282 244631, womencenter@mail.ru.
10. «Общественная позиция» қоғамдық қоры, Тараз қаласы және Жамбыл облысы, тел.: +7 777 6844647, Kaliyeva.asiya@gmail.com.
11. «Қайсар» қоғамдық қоры, Теміртау қ., және Қарағанды облысы, тел.: +7 7213 919610, tara_32@mail.ru.
12. «Адам құқықтары және заңдылықты сақтау жөніндегі қазақстандық халықаралық бюро» қоғамдық ұйымы, Орал қаласы және Батыс Қазақстан облысы, тел.: +7 7112 508229, +7 777 2467500.
13. «Өңірлік әйелдерді қолдау орталығы» қоғамдық бірлестігі, Орал қаласы және Батыс Қазақстан облысы, тел. +7 778 0008711.
14. «Катализатор прогресса» жеке қоры, Өскемен қаласы және Шығыс Қазақстан облысы, Қостанай қаласы және Қостанай облысы, тел.: +7 777 6582333.
15. «Феникс» оңалту және бейімдеу орталығы, Өскемен қаласы және Шығыс Қазақстан облысы, тел.: +77232522942, nazigul_ahmetkal@mail.ru.
16. «Сана сезім» әйелдер бастамаларының құқықтық орталығы» қоғамдық бірлестігі, Шымкент қаласы және Түркістан облысы, тел.: +7 708 4789663, ngosanasezim@rambler.ru.

ЖОБА ТУРАЛЫ АҚПАРАТ

ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ҚАУІПСІЗ КӨШІ-ҚОН

«Орталық Азиядағы қауіпсіз көші-қон» жобасының мақсаты адам саудасына қарсы іс-қимыл, жәбірленушілерді қорғау және үкіметтердің, азаматтық және жеке секторлардың әлеуеті мен өзара жауапкершілігін күшейту арқылы қауіпсіз көші-қонға жәрдемдесу болып табылады. Жоба Азия елдеріндегі адам саудасына қарсы күреске бағытталған USAID іс-шаралар кешенінің бір бөлігі болып табылады. Орталық Азиядағы қауіпсіз көші-қон – Winrock International Қазақстан, Қырғыз Республикасы, Түрікменстан және Өзбекстанда іске асырылатын бес жылдық бастама.

Жыл сайын Орталық Азия елдерінің миллиондаған тұрғындары жұмыс іздеп үйлерінен басқа елдерге кетеді, ал мигранттардың құқықтары мен қауіпсіз көші-қон тәсілдері жеткіліксіз болған жағдайда көптеген адамдар еңбек және жыныстық қанау қаупіне ұшырайды. Осыны, сондай-ақ өңір елдері үкіметтерінің адам саудасына қарсы іс-қимыл маңыздылығына ден қоюын ескере отырып, жоба көшіп-қонушыларды қолдау жөніндегі жұмысты жақсартуға, олардың еңбек қанауына осалдығын төмендетуге және адам саудасынан ұшыраған адамдарды қорғауға ықпал етеді.

Біздің жұмыс

«Орталық Азиядағы қауіпсіз көші-қон» жобасы келесі бағыттарда көмек көрсетеді:

- көші-қон мәселелерін және адам саудасын болғызбауды мемлекеттік реттеуді қолдау;
- адамдарды пайдалану мен сатудың барлық нысандары үшін халықтың осалдығын төмендету;
- адам саудасының құрбандарын анықтау жүйесін жақсарту және оларға көмек көрсету;
- адам саудасына байланысты қылмыстар үшін қылмыстық қудалауды күшейту (Қырғыз Республикасында)

«Орталық Азиядағы қауіпсіз көші-қон» жобасы өңірлік стратегияларды келісу және қауіпсіз көші-қонды ілгерілету, көшіп-қонушылардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету және адам саудасына қарсы іс-қимыл жасау, адам саудасының барлық нысандары үшін осалдықты азайту, адам саудасының құрбандарын сәйкестендіру және оларға көмек көрсету жөніндегі жұмысты жақсарту бойынша ынтымақтастықты күшейту үшін өңір елдерінің үкіметтерімен, азаматтық қоғаммен, халықаралық ұйымдармен, бизнес-сектормен және сараптамалық қоғамдастықпен ынтымақтасады.

Жобаны іске асыруда мынадай тәсілдер қарастырылған:

- жастарды адам саудасы үшін осалдығын азайту бойынша жобаны жоспарлауға және іске асыруға тарту әрі адам саудасы проблемаларын шешуге белсенді қатысатын жастар көшбасшыларын қолдау;
- өзгеріп жатқан жағдайлар мен басымдықтарға бейімдеу;
- үкіметтерді, азаматтық қоғамды және бизнес-секторды тарту арқылы жоба нәтижелерінің орнықтылығын қамтамасыз ету;
- басқа бағдарламалармен өзара әрекеттесу және анағұрлым зор нәтижеге қол жеткізу үшін олардың тәжірибесін пайдалану;
- мониторинг және бағалау құралдарын қолдану арқылы жобаның іске асырылу барысы мен тиімділігін тұрақты бағалау.

